

دکتۆره شوکریه رهسوول

پێ‌و رهسمی شین و لاوانه‌وه‌ی
کوردی

هه‌ولێر - ١٩٩٧

ژماره‌ی سپاردن له کتیبخانه‌ی نیشتمانی هه‌رێم ٢٠٢ له سائی ١٩٩٧

بیته‌چنین وده‌ره‌ینانی هونه‌ری نووسینگه‌ی نه‌پلس

چاپخانه‌ی : هه‌ولێر اوفسیت کریستال ٢٢٤٦٠

تیراز : ١٠٠٠ دانه

چاپی یه‌که‌م

به دواوی جوان و

شوخ و شهنگ

— به یانی زړو به دواوی شوخ و
(هه لکه وتی) به دبخت به دزی میره وه
سواری لوریه کی گه وره بوونو
مالثاواپی له که سوکارو منالانی کرد،
به ره و چارمه سری نه خوشیه کی ویلو
سه رگه ریدان به ره و تاران و هه نده ران
که وته رنگای هات و نه هات.. ونستگهی
حه سانه وهی له شاری (شام) بوو..
به دواوی پر تازار نه یزانی نه خوشی
(دواپراوی ته) هه ر بویه نامه یه کی پر
غهمی بو دایکی نووسی و زانی به ره و
دنیا ی سه رمه دی ده رواتو ناگه پرېته وه،
ناگریکی بی خوله میشی بو نیمه
چی هیشتو هه ر له غهم و یادگاریه کانیدا
ده سوتین و ده ژین.

— شیرینه که م.. نیستاش پاش تپیه پر بوونو هه لوه رینی گولی ته مه ننت له
یادمه نامه یه کت نووسی و له نامه که تدا له دایه گیان ده پارېته وه و ده لئی:—
دایه گیان نه گهرچی نه رکو عزابه له پال دوو کوریه که م (ره زو ره وه ز) با
رینبازی ساله وه ختینه ش که لای خه سوومه بگرته خو.. نه رانه دیاری و یادگاریه
با پنکه وه گه وره و په روه رده و دلپان لای یه که بی.. توخوا دایه وه سیه ت بی
نه گهر نه تان بینیمه وه جلی ره شم بو مه که ن، با جه ژنی له دایک بوونی منالانم

همه مو سائېك بزيان بكنه.. توخوا دايه گيان له جياتى من منالان بگه پلن با بى دايكيان پتوه ديار نه بى.. توف دايه گيان چون به جيم هېشتن... خوزگه زووتر به حالى خوم بزانيايه.. قهت به جيم نه ته هېشتن و له باوه شى تپوه دا تير تير دهمروانيه چاوه كاتتانو فرميسكه كاتتانو ته و كاته مالتاوايى په كجاره كيم لى ده كړنو له خاكى خومو له شارى خوم ده بووم... تيسا زانيم بوچى به كول بوم ده گريان... تپوه له دلتانا شتيكتان له من هشار دابوو.. جا دايه خير نه ديوه كه م بارسه كه م گهرمو گور بى، ناي چنه د هزم له ميانو ده عوهت كارى بوو..

— توف به داو گيان بو ليم وونى.. چنه دين ساله به دواى گورو يادگار په كاتا ده چمه وه، له يه كه م يارى سرده سى مناليمو هرزه كاريم ده پچمه وه توم له گهل بووى.. پتكه وه بووك بووكنيان ده كړد، هه ماموكى و چاوشاركي، شه وانه بى جياوازي كورانو كچانى گهره كى چوارباغ يارى په تپه تين و كلاونه و شه په گهره كمان ده كړد. كه گه وره بووين چوپينه قوتاخانه.. جلو به رگمان وهك په ك بوو.. نهى كلولى به نېخت له قوتاخانه كه له يه ك ده رسا دهر نه چوپو بووى پتكه وه وهك باران فرميسكمان دهباران.. نه مزاني هه ر له منالپه وه فرميسكو خه م ده پتكه هاورى زيانو ته مه نت.. ناي خوشكه خير نه ديوه كه م.. يادگار په كانه كپو كى خه مه.. ته مه.. چنه ده پاچو قولنگى لى ده دم هيوايه ك به دى ناكه م، كه به سر خوما نيمه وه هه موو شتيك له بهر چاوم گريانو ته مه.

خوشكه لى توراوه كه م: شاخو تيسه له باوه شى چ خاكى پيروزدا له چ گورستاني دهوله تيكدا بى.. چاره نووست واى پى كرد قورنان ووتنه نى نه تزاني خاكى كويت به نسيب بوو.

تو بلتى گورستاني مه ولانا خاليدى نه قشبه نديه يا گورستاني شه هيدانه.. ويلو نات نوزمه وه.. له ديووره ولات كوچت كړو نه گه راپته وه.. نه تزاني دايه له سوكى تو كوچى كړو تيمه تان بو خه مى دنياو مناله كان هېشته وه... خه م ره وینه كه م، كوچه كه ت به بارستايى ته مه نم خه م بوو.. هه موو هاوريسان، دوستان.. نه وانه كى روزنك تويان ناسيى به دلو گيان بوت به خه م بوون..

رهش پۆش بوون.. شینی تۆ، کۆته لی شینی تۆ.. بووکانه بووکانه پۆپۆ بوو،
 حهلقه و جله جوانه کانت هه لوانسرا بوون... وینه جوانه کهت، وه رزی به هارو
 نه ورۆز هه موو پرسه که تی گهرم کربوو.. هه رکه سی له به رتۆ غه می خۆی
 له یاد کربوو.. هه موو بورکانیکی گرگرتوو بووین، ده نگمان، سنگ کوتانمان،
 نرکه مان گۆیی که شکه لانی فه له کی گرتبوو.. تۆ ته مه نت گۆلو گۆلاله و
 تیرگز بوو.. تۆ هه رزه یه کی خیر نه دیوو بووی.. سه دان ناواتت هه بوو نه هاته
 دی.. تۆ به واتای خه لکان جوانو قه شه نگو سالارو میوان په روهر بووی..
 دایکیکی به نارامو خۆنه و بست بووی، بۆیه خوا شاگۆلی ماله کانی برده وه..
 نای له وه نه ورۆزه ی (۲۱) ی نازار چه قرچه و سۆیه کی نا به دلمانه وه هه رگیز نه و
 رۆزه له یاد ناکه م، خه لکی له جه ژنان، من له یادگار یه کانی تۆدام.. منالی بی
 دایک، باوکی بی ژن، خوشکی لی تۆرارو، مالی هه لپنچراوو دابهش کراو،
 خانووی داگیرکراو له لایه ن میریه وه، منال و باوک له یه ک به جی ماو بوونه
 که رهسته ی شینم.. له ژيانما شینم نه کربوو تۆ مفت ته قانده وه.. چی بلیم و چی
 یۆزم نازاره که ی ئیمه گه لی سه خفته ره له نازاری تۆ.. تۆ کۆچت کربو ئیمه ت
 خسته که ره لای عه شق و شینه وه.. تۆ چووینه دنیای فانی و ئیمه له خه می تۆدا
 مه له واتنکی تازه یین.. نای له وه رۆزه ی تۆ کۆچت کرد.. ژيانم لی بووه نۆزه خ..
 له کاتی ژانا هاوارم برده بهر پیاوچاکان و مشایه خان عیلاجی دهر دئ. جلی
 جهوت هه تیوم قه راردا شفایه بۆ تۆ بی.. سه ردانی چه ندین پیاو چاکم کرد.. به
 شه و تابه یان نه ستیره م ده ژماربو له رووناکی مانگ و نه ستیره کان ده پارامه وه..
 نه مزانی نه ستیره کانیش لیم تاریک بوونو ژيانم ده ییته پایزکی زه ردی گه لا
 هه لوه ريو، توخوا خوشکه نازیزه که م.. تۆ بلیی رۆژیک ئیمه سه ر گۆره که ت و
 تیر تیر بۆنی مه زارو خۆلی سه ر قه بره که ت بکه م، له تانمیزت بگرم و سه بری
 نه یویم بشکی.. جارنکی تر هیچم له ده ست نایه به ره می چه ندین ساله م
 پشکه شی گیانی تۆی (۲۲) ساله بکه م، پشکه شی سه رجه م شه هیدانی
 کورستان له سه روو هه مووانه وه بارزانی نه مرو شیخ مه حمووبو قازی مه مه دو
 هه موو مۆفکی کوربه روهر ده که م.

شوگریه ره سوون

پیشکەش

بۆ بەدری خان ئەو خوشکە شیرین دیمەن و دلگیر شینو
لێ هاتوو و ینە دەگمەنە بێ کە هەمیشە جینگە هەموو
پیزو خۆشەویستیەکی پاک و بێ گەردی بێ نیازی
برایانەمە و بەس،

بۆ ئەو خوشکە کارامە سەنگین و سەللارە
کە پەیکەرێکی خوایی جوانی و جگەر سۆزی و
بەرانی تەو چرایەکی هەمەوێ ختیی پرشنگداری
گوفتار و پەفتار و خوویی بالاترینە بە چەشنیکی
واکە شایانی شانازی بەردی ئافرەتانی کوردستان بێ
بشێ بۆ نمونە نیشانی نیشانی گەلانی دەرەو بەدری
کە ئائەمە یە وینە ی کیزی کورد!

بۆ ئەو خوشکە ی کە لە کاتی کدا بە پای من شایانی بۆ
تەرخان کردنی هەموو دەریای الهام و شیعری باسو
ستاییشە و بەلام بە داخەو بەالی کورتەم تەواو نەگەییە
ئەو دەریایە کە لەم چەند مەشتە ی زیاتر بۆ هەل بیهنجم
کە وا بەتکای لێ بووردنمەو و پیشکەیشم کرد.

لە برات فەرەزێ ع. بە سۆز

سەلە یمانی . دووشەممە ی ۲۱/مەیس/۱۹۷۶

گوري جوانه مرگ له گوزستانی (شهاده له شام ۱۹۸۶)

درويا حيا له ههژو حوس دپينه ددولت
 سوره ماتوري ددولت ده که کتوبت له لای په ليدو کې
 حزان دا نا شوي خديبه و حردو به دهور ماوان
 شهيد و ليدو و حردا حرديت و زيار کړي نيا وروستو
 حيا شاعري شهيد و شيعه وده ، موهنسيه پيژني ريمه
 موده کي لکم شهيد و ليدو ده ليدم دا چيستو ، دوي
 هغه شاعري چې چرند دپه ي حردو ده ، له شاعري
 حردا ساد ما حردا ساد وروستو دوي شاعري
 ۱۳۵۵/۱۳۵۶

(درويا) شاعري و بردي راز

په يکړي مجولي دپرن و پره فشار
 لاندې کاي پوځي ددولت په هزار
 تعجب له کويدا هل کوښي هې و ؟
 دگر له فسانه و ماهي کردگار ؟
 ددنگ له بالدي سوره هاتگوښم
 ووني : نه ، هيمن دور پروه وې بلر
 شه له پاهي خورا خور غيږيځ کردو
 بدوځ کړي ي بريرا سيبه و غيږيځ بلر
 په تلم (به دي) نه رز خورا جهريځيځ
 بدوځ شه تيشک و ترپيځيځ به رقرار

بمدری خان شهر خوشکده خوشکده دینیت دانکده به پستری پالای
 دانکین شهر کشف کثرت استانی بی پیکر کی بیوان دانکین شهر
 جمعه هری همو مانای شهر و نه دپ و نه پای عویدت و نه زاکانی شیا
 دزوستی بهاشکینانی شهر و نه شیا نه دپ و نه شیا نه دپ و نه شیا
 و نه شیا نه دپ و نه شیا نه دپ و نه شیا نه دپ و نه شیا
 به پستری پالای به پستری پالای به پستری پالای
 ۱۳۷۵/۶/۲۸ روزی شیا شیا

(بدری) ناسمان و بهدری نهرز!

په يکه رنګی جوانی دیمه ن و په تار
لانه گایې پوښی دلان بهمه زار
نمې نه کوڼدا هل کهوئ هی و؟
مه گهر نه فسانه و مامی کردگار!
د ننگی له بالای سهر و و هاته گوڼم
ووتی: نه... هی من دوو پوه ووه بې بار
شو له پامی خوا خوږ خیر پېن کردو
پوښ که لوی برېا سیسه و خه فته بار
بهلام (به درې) نه رز خوا به هره پېن به خش
روژو شو تیشک و تریفه ی به رقرار

ع. یدسۆز - ۱۹۷۵/۶/۲۸

پۆ سه رنج؛ ئەفسانە مەبەست لە حکایاتی خەیاڵی و ئەسائیرە؛ ماڵی کردگار مەبەست لەمانگی سروشتی، (بالات سەرۆ) مەبەست لەئاسمان و عەرشی بلەندە.

واتە: بدر شەرق لەخۆر (روژ) وەرئەگێری لەسایەی رەحمی خوارەو دیارە شەقیشی مودەقتەو (جانی نیە، بەلام بەدەری ئەرز (واتە بەدەری خان) هەر یەکەسەر خوا بەهەری لەلایەن خۆیەوە پێ بەخشیو و بۆیە شەرو روژ شەوقدارە.

پیشکش

بُو بدوی خان و غوثک شیرین دیرن و دلگیر شیوه لی هاتوه
وینه ده گنجی که همیشه چندی همو برزو غوث و بستیدگی پاک و
بی گزندی ~~پیشکش~~ ^{بی نیازی} برابانه و به سی ،
بُو و غوثک کهارم سگین و سلاله که یکدیگرگی خوابی
جوانی و جگر سوزی و به رائه و چرایگی هم و غوثبندی پرشکندای
گوفار و به فشار و غوی باند ترینه به به شنیکی و اکشایانی
شانازی به ری عافه تانی کورستان بی و بشی بُو نمونه نیسانی
گردنی دهره و به بدنی که بماند و به وینه ی لیزی کوردا ،
بُو و غوثک کور کمانیکدا به پای من شایانی بُو و خان گردنی
همو ده رای ارام و شیرینی باسی و ستایش و به تلام به دافوه
بالی کورتم ته و زگرید و ده رای به کورم به بند مشه ی زیاتر
بُو هلد به نیم کوا به تکای لی بودرد و به پیشکشیم کرد

دران فزونی ع. به سوز
سدیانی . دوشنبه ۲۰ / ماه / ۱۳۷۶

جوانترین په یکه

تریفه ی بهدری پرووی بهدری له_ غابات و کشت و کالا
بو په واجی جهوه ره: گول و پیت و سهرووی بالا
گه رهونه قی لولوی و پیت له سه ره زیری جوانی ره وشت
وهن سهیری جه مالی کن له په یکه ری پر که مالا
دیاره له عه زه رت قامه تو به ژنی به رزو ناسک ته دی
هوشی عالم بوو به لاو لاو له عه ره رو چنار ئالا
حه یاو حورمه ت، سام و همیه ت، لطفو وقار له (به دریا)
یه ک له یه کتر ئاشکر اتر خوی دهره مخا چه شنی ئالا
سۆزی بروام ئه لی بهدری هه زار په حمه ت له شیرت بین
که بوونی تو پوشتاییه له هه ره شوین و له هه ره مالا
ع. به سۆز

۱۹۷۶/۲/۲۰

به یقی یه که م: غاباتو کشتوکال. مه به ست له دو دایه ره یه په که غابات دارستانو دره خستو
کشتوکال زه راعت پیشه کاریانه. گواپه ئه م دوو دایه ره یه بۆیه بهدری خانی شوعله داریان گرتۆته
خویان بو دعیه ی سێ مه به سته ۱_ گۆل و بهر ۲_ به ره که ت له خێره بهریا، ۳_ نیشاندانی
شینوه ی جوانی دره خست و دار له سه روو و عه ره را. واته بهدری خان له م جهوه ره ئانه پێکه هاتوه.

به یقی دووه م: واتا: نه گه ره ویسترا رهونه قی لولوی بریقه دار بیینری که وه که سه نگو نقیم
چه سپاره له سه ره هیکه لی ئالتوونی جوانی ره وشت خود یاده وهن سهیری کن چۆن له دیعه نی
جوانی ته وایا له که ل یه که گونجاون!

به یقی سینه م: وادیاره له عه شقی به ئن و بالاو شوخ و شهنگی و ناوقه د باریکی و ناسکی تۆیه
که و هوشی و شعوری دلداران وه کوو لاو له عه ره رو چنارو ئه ئالین. چونکه دیاره که گولی
لاو لاو طبیعیا له شتی بهرز ئه ئالی.

جوانترین پهیکه به دریه رسول

جوانترين پيکر

ترفي به دري پردوي به دري له - غايات وکشت وکالډ
بو پرده واجي سني جو دهره: گونډ وبيت و سروی بالډ
گرېره و زني لولوان دليست لدر زيري جواخي پرده و شفت
وهرن سيري جواخي کن له پيکري پرکه مانډ
دپاره له عزري قامت و برقي برز و ناسک ودي
هوښي عالم بوه به لاولو لدر و روځنار مانډ
هيا و حوريت ، سام و ده بيت ، لطف و وقار له به دريا
پيکر له يکته ټاکل تر څوې ده رڼه غاخي ني مانډ
سوږي پر دلام ټکي به دري هزار چمتو له شيرت ټکي
که بوږني تو پر وښاييه لهر رسون ولهر مانډ

ع . به پيکر

۱۹۷۶ / ۲ / ۲۰

رى و رەسمى شىن و لاوانە ۋە لە ئە دەبى فۆلكلورى كوردىدا

پىشەكس:

ئاشكرايە لەپوۋى فراۋانى ئە دەبى فۆلكلورى و ئە دەبى نووسرلۇدا كورد خاۋەنى سامانىكى فراۋانى كە لەپوۋى ئەتە ۋايەتتە. گومانىش لە ۋەدا ئە ماۋە مىللەتتى كورد يەككىگە لە ئەتە ۋە ھەر دە ۋە لە مەندەكانى پۇژەلات. ھىزى ئەمەش ژيانى تايبەتتى كورد و ۋىنەى جياۋازو گۇدانى زوۋ بەزۋ دەركەۋتن ئەم ۋىنانە بوۋنەتە ھىزى ئەم دە ۋە لە مەندىيە، ھەرۋەك بوۋنى چەند دىيالىكتىكە ھىندەى تر دە ۋە لە مەندى كىردۈۋە.

ھەرۋە ما زىۋى تايبەتتى ۋاي كىردۈۋە كە بەشى زۆرى ئە دەبى مىللى بەناۋى خاۋەنەكەيە ۋە بلالونە بىتتە ۋە ئەمەش دە ماۋدەم و پىشتاۋپىشت بىمىنەتتە ۋە بختە سەرگەنجىنەى فۆلكلورمان^۱.

لەم لىكۆلىنە ۋە يەدا بۇ يەكەمجارە بەشئەيەكى زانستى لە دەستورى شىن و لاوانە ۋە كوردە ۋارى ئەدۇيىن، ئەلبەتتە ئەم بابەتتە پەيۋەندىيەكى پتەۋى بەدەپ و نەرىتى ناۋچەكانە ۋە ھەيە.

ھەرۋەك ۋىتان ئەم لىكۆلىنە ۋە يەكەم ھەۋالدانە بەشئەيەكى فراۋان كرايى، چۈنكە زۆرىيە لىكۆلەر ئەتتۇگرافىيەكان تەنھا دەربارەى لايەنى داپ و پىچ و شۈيىنى بەپىچ كىردىن مەردۋىيان نوۋسىۋە ئەمەيان خىستۇتە ۋە كە ئەم نەرىتە يەكسەر دۋاي مەردىنى مەردۋەكە كەس و خىزمە نىزىكەكانى دەست بە شىن و

۱. د. عىززەدىن مستەفا رەسول - ئە دەبى فۆلكلورى كوردى - لىكۆلىنە ۋە - بەغدا - ۱۹۷۰ - ج ۱۰.

لاوانه وهی نه که ن^۱ بی نه وهی هیچ تیکستی شین و لاوانه وهیان له کاره کانیاندا به کارهیتایی و بیکن به به لگه بق قسه کانیان^۲ به لام له نه ده بی نووسراودا نه م بابته وهک سهره تایهک له فقهی تهیرانه وه دوا به دوی شو شاعیره کان نه م بابته بیان وهک غره زکی شیعر به کارهیتاوه .

هوی نووسین و هه ئیزاردنی نه م بابته نه م له بهر چه ند هویه ک هه ئیزارد :

۱- تاكو ئیستا هیچ لیکۆلینه وهیه کی زانسی ده ربیره ی شین و لاوانه وه له نه ده بی کوردیدا (فۆلکۆرو نووسراو) نه کراوه .

۲- له بهر گرنگی نه م بابته وه لترسی له ناو چوونیان هه ولم داوه له م بابته بدویم .

۳- نه م بابته به باتیکی فراوان ده ژمیری له بهوی ده وله مند کردنی کتیبخانه ی کوردی به وه .

۴- کۆمه له داب و نه ریته ی شاراوه ی گه له که مان له شین و لاوانه وه داب و مردوو ناشتندا له میژوی کوردیدا بق ده رنه که وئ .

۵- به شداری کردنم له شین و لاوانه وه ی نیکترین خۆشه ویست (بدیه ی) خوشکم، تاكو ئیستا نه متوانیوه به نووسین ههستی خۆم ده ربیرم، تا دل و هه ناوم نه سووتا نرخی نه م نه ده به م بق ده رنه که وت .
به گشتی نه م بابته په یوه ندی به ژنانه وه زیاتره تاكو پیاوان .

^۱ بهوانه : س- په گیزاؤف- کورته میژویه کی تهنتۆگرافی کوردی - په ریلان- تفلیس - ۱۹۸۱ - به رگی ۱۳- ل ۵۲ - به زمانی روسی .

- گ.ف. چوورسین - کورده کانی نازه ریاپجان - تفلیس - ۱۹۲۵ - ل ۱۰ .

- ئۆ - ل- فیلیچیفسکی - کورده کانی موکریان - مۆسکۆ - ۱۹۵۸ - ل ۲۱۶ .

- مه لا هه محمودی بابه زیدی - عاداتو رسوماتنامه ی نه کراویه - وه رگیان و پیشه کی (م.ب. رۆبنیکۆ) - مۆسکۆ - ۱۹۶۳ .

- ت.ف. نه ریستۆفا - کورده کانی پشت قه ققاز - مۆسکۆ - ۱۹۶۶ - ل ۱۶۴ .

- هینی هارۆلدهاس - ژانی ئافره تی کورد - وه رکرانی (عزیز گهری) - به غدا - ۱۹۸۳ - ل ۳۱۴ - ۳۲۴ .

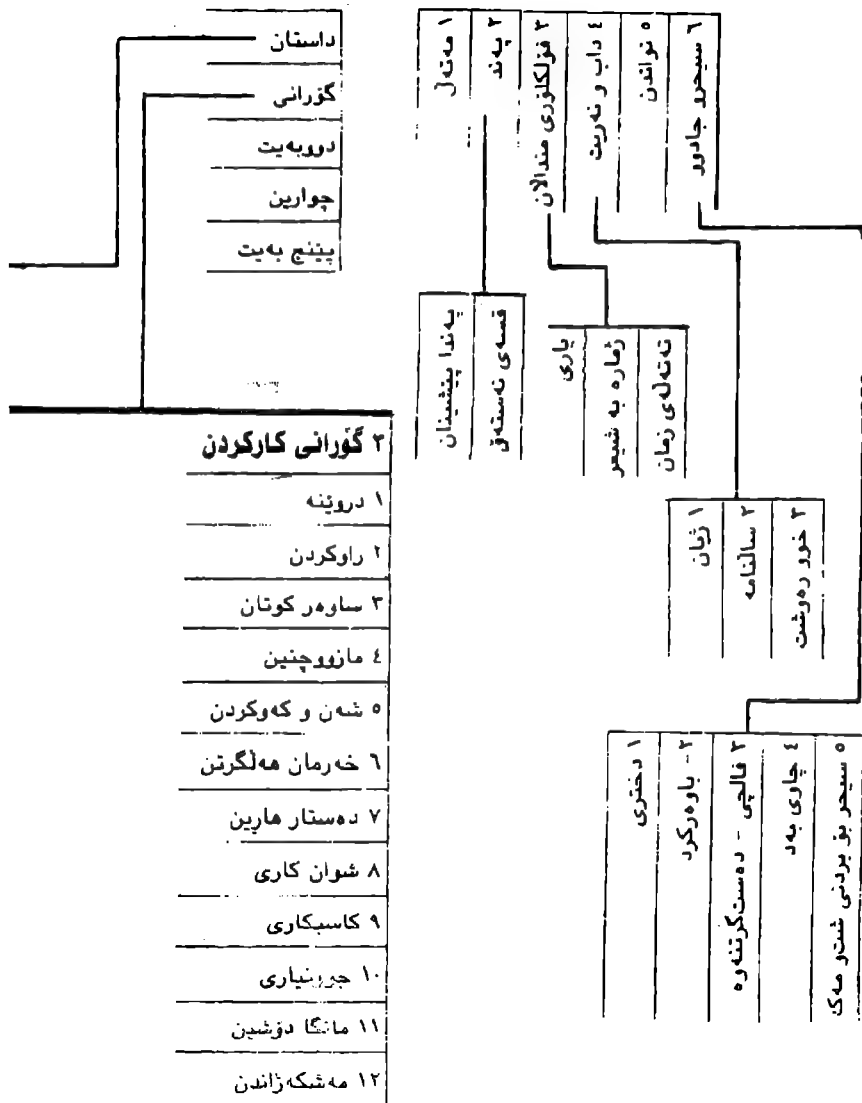
^۲ م. رۆبنیکۆ - کتیبیکی ده ربیره ی شینی کورده کانی پشت قه ققاس نووسیوه ، توانویه تی ده ستوری شین و بهیتی لاوانه وه له ده می کورده یزیده کان بنووسیتاوه .

نه خـشـه ی به شـ

قۆلکلۆر

شیر ۲

هه مه رهنگ ۲

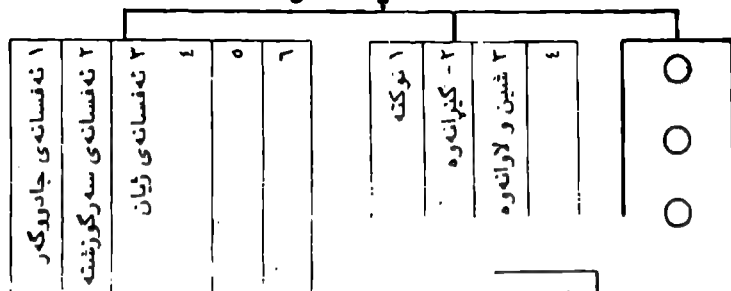

هه کانی فولکلور وری کن وری

Folklor

په خشان ۱

قاره مانى

دلداران

گۆرانى رۆژانه

۱ گۆرانى مندا لان و گه وران

۲ گۆرانى لای لایه

۳ گۆرانى دلدارى

گۆرانى بۆنه

۱ منال بوون

۲ نیشانه کردن

۳ خه تته سووران

۴ بووک بردن (گواستنه وه)

۵ خه نه به ندان

۶ نیشک گرتن

۷ مه لپه رکن و شایى

۸ گۆرانى نایینى

۹ (شین و لاوانه وه)

دورک و تنه وه له (نیشتمان و که سووکار)

زاراوهی شین و لاوانه وه :-

شین و لاوانه شوینتیک دیارو تایبتهی و گه دهی له نه ده بی کوردی گرتوه . نه م بابته په یوه ندیه کی راسته وخزی به ژبانی کومه لایه تیه وه ههیه ، که نه ویش مه سه له ی مردنه . نه م به شه له نه ده بی سه زاری و نه ده بی نووسراودا گرنگیه کی چاکی پی دراوه . ده وله مه ندی نه م بابته به پی شوین و باری جوگرافیا و نه و زاره کوردیانه نه گزهری که کورد قسه ی پی ده کات .

نه م به شه له ههر شوینتیک له شوینه کانی کوردستان دا ناویکی تایبتهی ههیه . نه م ناوانهش له پرخساردا جیان ، به لام ناوه پۆکیان هه ریه که و بق یه که مه به ست به کار ده هینرین . بق نمونه کوردی عیراق و ئیران لاوانه وه ، به پیتی شین و شه پۆر ، چانیه ، شیوهن ، سه ردولکه ، گریان ، شین ی پی ده لێن .

کورده کانی تورکیا و سوریا و په کیه تی سق فیه ت (به پیتی شین) یاخود (کلامی شینی) ی پی ده لێن ، کورده کانی عیراق شین و لاوانه یا سه ردولکه ، شین . کورده کانی لور شینی چه مه ری پی ده لێن . به لێ جۆش پامانی مرقۆ به رامبه ر نه م رووداوه ترسناکه که ناوی (مردن) ه نه یخاته باریکی کۆتایی نه بوون و نه مانه . جالبه ردا لاوتنه ر قه رمیسه و بیرکردنه وهی تیکه لاوی به که نه بی یادگارو شیوه و ئاکامی جوانی مردوه که دینه به رچاری . مردن قه ده ریکه پزگار بوونی بق نی به ... هه موو مرقۆتیک نه بی نه و ریکایه بچێژ . هه رو ده که په ندیکی عه ره بی ده لی :-
(نه وهی نه مرقۆ نه یلاوتننه وه سه بی نی بق تۆش نه لاوتننه وه)¹

پێناسه ی لاوانه وه :-

لاوانه وه ، هه نه ریکه لاوتنه ر یا شاعیر له هه ست و سۆزی خۆشه ویستی به وه به رامبه ر به مردوه که ده ری نه به ر بق مردوه که ده گری و هه موو خاصیه ته جوانه کانی ده ژمه رین . ژبان و مردنی مردوه که وینه ریژ ده کات² .

¹ مظفر عبدالستار غام - الرثاء فی الشعر العصر العباسي الاول - بغداد - ۱۹۸۴ - ص ۱۱۲ .

² علي بر ملحم - فنون الادب - بیروت - ۱۹۷۰ - ص ۸۳ .

بهیتی شین و لاوانه وه به ره مه میکی دامینراوی زۆریه یی خه لکه و به کیکه له شاکاره نمونه یی به کان و فولکلور. نه داستانیکی کۆن و په یکه ره و نه تاسه واره. به لکو ره و داویکی زیندووی مۆتراوه یه^۱.

شین و لاوانه وه: ده برینکی قوول و ناخۆشی غه مباری و دلتانگی به به شتیه به کی شاکارانه. نه مهش رنکا خۆش نه کا بۆ ئاوردانه وه له و نه پنی یانه ی له گیانی کۆمه لانی خه لکدا شارانه ته وه. که سامانیکی ده وه له مه نده رازونیازی ده روونیانی تیا نه بینری^۲.

چۆره کانی لاوانده وه :-

هه روه که وتمان لاوانه وه نه نجامی مردنه، نه گهر مردن و له ناو چوون نه بوایه شیعری لاوانه وهش دروست نه شه بوو. مه سه له ی مردن و ژیان به کیکه له و کارانه ی که هۆشی مرقفی هه ره له کۆنه وه جولاندوه و پالی به گه لی پرسپاری نامۆه داوه: بۆچی مردن مه یه؟ له کۆی هاتوه؟ بۆچ شوینیک نه مان بات؟ هه رچه نده هه موو ئاینه ئاسمانیه کان ئاگاداری هۆی مردن و بوون و نه پنی مردن و نه مانی بوون.

(میردی) عه ره ب ده لی:-

(شین و لاوانه وه و مۆکانی هه تا مرقف بمینی هه رده مه ینی)

بنه مای هونه ری (پوخساری لاوانه وه و شینی کوردی)

۱- بهیتی لاوانه وه بریتی به (ل دوو، سی- چوار، پینچ، شهش) به بیت. قافیه ی به یته کان / ئا ئا ئا / ئا ئا / ب ب/.

۲- ئه م بهیتی لاوانه وه به نه گۆن.

۳- له کرمانجی ژووودا سه ره به یته کان دووباره نابنه وه^۳.

^۱ م.ل. ئازادۆفسکی - لاوانده وهی لینسکی (گوندیکه له ههریمی سیفرولۆن) - ۱۹۲۲-ل. ۱- به زمانی پوهمی.

م رودنیکو - شینی کوردی به زیدیه کانی پشت قه قاز - گۆفاریکی پالتینسکی سورینک - (۲۱) ۸۴ - ۱۹۷۰- به زمانی پوهمی.

^۲ بروهان: ک.ف. چیتۆف - لاوانه وه - لینکراد - ۱۹۶۰-ل. ۱- (به زمانی پوهمی).

۴- به لام له کرمانجی خواروودا سر به یته کان دوو یاره نه بڼه وه.

۵- لاوانه وهی کوردی کورت بڼی به به رزترین دهر برینى هست نه ژمیزدري که زیاتر کار له گوینګر نه کات.

۶- زمانى لاوانه وه پړه له خوازه (سیارڼ نه سپى ديل بهردان).

(چاوم ده گڼم سرداری مال نابینم) . (پوله خیر له خونه دیوه کم).

۷- شینى کوردی له کرمانجی ژووودا به مه دهست پڼ نه کات.

(لو - لو - سیارڼ)

(هه - لو - سیارڼ)

(لویانو - هه - لو برایو)

به لام ژنان نه لین:

- لی - دایى، لی وایى (لی فلیى، لی فلیى)

له کرمانجی خواروودا: زاوا پړیه، بوکله، بوکان، وهی وهی شیر.

۸- له شینى کوردیدا کښى په نجه ژود به رچاو نه که ون، ژود جار برېگه کان (۱۰-)

۲۵) برېگه نه بڼ، ژود جاریش قافیه گان په کن.

وه کو: ده برېگه یی: هه شه شه شه شه له قه راجی

دهنگى تزیان دئ له چپای باواجی

برینى نه و لاوه نه کرا عیلاجی

پوخسارو پیکهاتنى کښ له لاوانه وهی کوردیدا:-

به گشتى پوخسارى لاوانه وه بریتى به له (بهیتى، دوو، سى، چوار، .... هند)

قافیه کانیش نه مانیه (ثا ثا ب ب، ثا ثا ثا)، له ژوریه ی هووداوه کاند

به شتیره یه کی خوازه یی په گزه که کان دهر نه که وچ، نه توانین خاصیه ته کان له مانه

دهست نیشانی بکه بن:-

۱- راستى یاخود شتیره یه کی خوازه یی و خه یالى له پوخسارى لاوانه وه دا دیاره:-

له چاوما هورو نه مه

(دله کم: بالندهی هیلانهی قه برم)

۲- زږدجار مردووه که به که ره ستهی ناو مال نه خوازی.

- لانکه کږینهی مال

- تږ بنکه و مالکهری مالم بووی کابانی

۳- وینه گرتنی سروشت و چپای کوردستان (شتی راستی سروشت).

- گولی به هاری کوردستانم شیواوه

- نه ستیرهی ناسمان شهوقی نه ماوه

- ناسمان شتواو، باران نه بارئ

- به فری چپاکه م ناتویته وه

۴- بانگ کردن یا خود قسه کردن و مال ناوایی له وانهی دهوویه ر به زمانی مردووه که و خپزان و مؤزه که ی ده کرئ.

- نهی دایه ی به دبه خت، تږ لیم دورویو له کږچه که شه م

- نهی براکه م له خه و پابه

- بابه گیان بزچی چاره و به ختم وای سیابوه

۵- شوین: له کوئ بق مردووه که نه گرین یا خود له کوئ گویان له گریان و هاوار بووه بق مردووه که.

له لاوله وه دا وینهی خزمی نژیکی مردووه که و په رښیان بق مردووه که دیاره:-

له ده رگای مال وه مان جوانترین صواوو (سه ردار) هاوارو شینی بق مردووه که ده کرئ. مال پها، نه ژنومان شکاو پشتمان چه میوه

خه م لیم باریوه کابانی مالتی که بی پشت و که سی مایه وه و بی مؤزه که زږدجاریش به یته کانی تر به م خوازه ده ست پی نه کات وه کو:-

- چافئ خږ دگرینم، سیاری خوه نابینم

- یا هاته سه ری مه، برانی به سه رگورئ چیا، گور گونتیبه.

- خین ژ ناخی گورا که و، ل من نایی^۱

^۱ مه راسیمی مردوولاوله وه - م. ب. - رودنیکو - مؤسکوز - ۱۹۸۲-۱۹۲۰ ل.

- نۆرجار گفتوگو له نیتوان حکیم و کهسانی مردوه که نه کړی دهریاره ی چاره نه کړدنی مردوه که و نه دوزینه وهی دهرمان و چاره:-

یاخوا دکتوران دهستان نه نالی

دهرماتی (جوانه مهرگ) م بو پینه مالی

سهر و له شینی کوردیدا ناشکریه سی به پتی ئانا ئاو له چواریندا ئانا ی نا/ ئانا ی

ی، پینجیش ئانا ی ی ی، به لام نه گه رگه پشته شش نیوه بهیت نه وه نه وه ناغیه کانیان سه ریبه ست نه یی:

سی / نه زی هه ره ناغا گورسینه

پرسه که بکه م ژ ده رگه نه

برا مه زه له هه ریب زو بښه

چوارینه / هه کمیمز هه کیم کتشیه

نه زی دهسته که باقیمه نه تاکه یه کن باقیمه پینه

پیژم هه کیم، تو خودی که ی

بده برا کنی من دهرماتی فی دلینی

x x

نه زی ناسه کتم بلند چیا

تو زی خویاره ئاڅیته ده ئی مه نه گیا

خوشکی مه هرومه چاڅی خوه دگرینه

برانگی خو ناغه پسماما ناڅینه

x x

لوریکا من دارینه

دایی مه هرومه، لوریکا خوه هله ناغا پسماما بگه رینه

لوریکا من زاره که چیه

ده لاله دلی دڅیه

لوریکا بره ئینه مالا کالکزیه

- زۆرجار سهر وای شینه کان وه که یه کن زۆربه یان له سهر کێشې ره سه نهی ده بره نهی. سه رواکان یه کن:

رو له خودا نه که د گل وه باند بود
له ژیر نه و گله گۆل سه یواند بود

کۆچی دوایت کرد پۆله ی دامام
پوناکی دل و هیزو هه ناوم
به گشتی سه روا له شینی کوریدا به م جۆره یه:
۱- سه روا ی یه کگرتوو.
۲- سه روا ی هه مه رهنگ.
۳- سه روا ی مه سه نهی.

دۆخه کانی مردن و شین و لاوانده وه:

شین و لاوانه وه مۆکانی، هه تا مۆف به مین هه ده مین، چونکه کاره سات کۆتایی نایه تا کۆتایی کاره ساته که نهیت، نه مه ی نامین تا کو نه وانه ی له سه ره زوی نه ژین کۆتایی پی دیت.^۱

که واته لاوانه وه وینه ی هه لو یستی مۆف به رام به مردن و نه و مۆف مه زنه ی که ژیا ی پی ده به خشریو له چار تروکانیکدا ده بیاته وه، وه که (هه نه بو یی) له و کاته ده ترسی و ده له بزنی بانگی ده که نه. خه لکه و خیزان و خزمی مردوو که ده پونه ماله مردوو و یادی ده که نه وه، ناکامه جوان و چاکه کانی باس ده که نه.

نه و دۆخانه ی به سه ره مردوو دا دیت:-

له داب و نه ریتی کوریدا وه کو نه ریتی پۆمه لاتی مردن به سه ره سی دۆخ دا تنی ده په یی:-

^۱ التعازی والحراثی... ص ۲۷۱

يه كه م: شين و شه پږيو له خۇدان و هاوار كردن به سهر مردووه كه دا* .
دووه م: ده ستووری شين و پرسه دانان بق ژنان و پياوان.
سني يه م: پرسه يا په شپږشمي.
نو سني لايه نه له ته غږيه كدا كږده بېته وه.

يه كه م/ شين و شه پږيو:

كاتن لايته ر يا شاعبر بق مردو ده گريو بږي ده ستونن پسي دوترن (شين و شه پږيو) نه مه ش وينه ي نو كار تني كړنه پيشان ده دات كه دواي مردووه كه تووشی شاعبرو كه سي نزيكي مردووه كه ده بېت. وه كه بير شالوړيو په شپږيو بږي هڅيو غه مگيڼي كه له دل و دهر ونيان تروسكي پروناكي و هيوای تيا نابيښي. دونيای جواني لاته سك و ناخوش ده بي، دل پر خه م و ناخو ژفو حه سره تي. بږي نومېدي لي هله ده ستني فرميسكي پږنه ناسا دېته خوراي. نه م جږره لاولانه و يه سوزيكي راست گويانه و راسته قينه ده گرځته خڅي، چونكه دهر بږين له كار ه ساتيكي ناخوش ده كات. ناخوش ده كات كه لايته ر پږيو ده نالي. جا نو كه سي كه لي ون ده بي كږه يان ژن يا برا كه سيكي خوشه ويسته تي و پوخساري له گه ل كه ساني ته غږيه كه دا ټيكه ده چي. له م كاته دا ژنان ده ست به شين و لاولانه وه ده كه ن و هاوارو بانگه وازيان دهر و دراوسي ناگادار ده كات. به مردني مردووه كه كه سي نزيكي مرووه كه قږو ده م و چاويان دهر پږن و خويان له قوږ ده دښن له سهر نو كاره ي كه پږگاريو كړدگار پږياني كړدوه* . له م دڅخه دا دايي شتنو ناشتنی مردووه كه ده ست پږي ده كات.

- له كورده واري دا كاتن مردووه كه كياني دهر ده چي به يږي ده ستووری نيسلام ده ست و قاجي دريژ نه كه نو چاوه كاني ده نو قښن به ده سوزو كه يه كه چه ناگي دښنن و هوو به ره و قبيله ده كه ن.
* نه م ديار ديه لاي عره به كاني پيش نيسلام و اباو بروه كه ژنان بږي مردووه كه يان خويان له قوږ نه ناو سهر يان ده تاشي و گبرفانه كانيان دهر پږان. له كورده واريشدا له ناو هوزي ده شته كي ژنان پږجي خويان ياخو ده بشينه وه لي دي ده كه نه وه به ده ستiane وه دي پږچن و ده م و چاوي خوشيان بږيندار ده كه ن و خويان له قوږ ده دښن.

وهک ناشکرایه شینی کوردی په یوه ندی به دایی ناشتته وه هه به، ثم داب و ده ستوره ش به پئی ناوچه کانی کوردستان ده گډې چ له ناو کورده موسلمانان کان یاخود په زیږدیه کان یان کاکه یی بی، به گشتی ده ستوری شین له لادئو شاره کاند ده گډې هر شوینه جوړه شین ولاولانه وه یه کی تاییه تی بق مردووه که ده که ن که له مه و دوا باسی لټوه ده که یی.

له کورده واریدا شین و شه پږو لاولانه وه هر به پږو نه کړی، باوه پږکی وا له ناو په زیږدیه کاند هه به که نه گډ شین ولاولانه وه به شه و بکړی شه وه شوینی مردووه که له ناو گډه که یدا ته نه بی. لای کورده نیسلا مبه کانیش ده لین مردووه که عه زاب ده درئ.

شین ولاولانه وه ش به به شپکی پټویست داده نری چونکه نه گډ شین ولاولانه وه بق مردووه که نه کړی شه وه به نه نگی و شوره یی نه زانریو هه روه ها شه وه درده خات که نرخ و پږی مردووه که نه گیراوه.

دووهم / ده ستوری شین و پر سه دانان:

له م دقخدا گریان ولخودان دووباره ده بیته وه له گډل باس کردنی و ناوه یتانی هه موو ناکاره جوانه کانی مردووه که. ثم لایه نه زورچار ټیکه ل به شیعری ستایش نه بی ته نها شه نه بی که نه مه لاولانه وه یه بق مردووه که قودامه ی کوپی جه عفره ده رباره ی لاولانه وه و ستایش ده لی:

هیچ جیاوازیه که له نیتوان ستایش ولاولانه وه دا نی یه، ته نها له درکندن نه بی که مه ندی وشو زاراه هه ن نیشانه ی ستایش ده به خشن و هه ندیکی تریشیان تاییه تن به لاولانه وه، شه مش له بابته که که م ناکاته وه چونکه ده ستوری شین و پر سه هر شه و ستایشانه یه له ژبانی مردووه که دا بووه.^۱

له ته عزیدا ژنان پوو له ماله مردوو ده که ن و هه سستی خویان ټیکه ل به غم و په ژاره ی ماله مردووه که ده که ن و کومه لی زاراه و و ته به کار نه هینن که نیشانه ی به شداری و دلسوزیانه ، وه کو: وهی ده ستم شکی، چاوم کویر بی، ناگرم تن به ر بی،

^۱ علی بر ملحم - ن الادب و نثره - بزوي - ۱۹۷۰ - ص ۸۶.

عه مرم نه مینئ، هه لا هه لایم، پوحم ده رچئ، هه لقه و زږیم بڼ نیشانه ی هیناوه، قور به چاوما درئ، خوا سه بووریتان با، شه ریکی غه متانم. کهس و کاری مردووه کهش جار جاره وه لامیان ده دهنه وه به گریان و له خودان ده لاین (من بمرم، من ده ستم بشکئ و چاوی خومان کویر بی، عه مری خومان نه مینئ، قور به چاوی خوماندا بدرئ).

۲. پدهش پوښی یا پرسه گرتن:

له مهش لارانه ودي سيفهت و کاره سوود به خشه کانی مردووه که په، که هه میشه به زیندووی لایان ده مینیتنه وه. هه میشه قسه خوش و نه سته قه کانی زاخاوی می شک بوون و مه به ستیش له هه مو له وانه سووک کردنی خه م و نه و هووداوه گه وره په که تووشیان هاتوه.

له م دق خه دا شاعیر یاخود لاوتنه ر نه ده رپرین له پوه شتی مردووه که ده کات که له شین و شه پوردا ده بکړدو نه کاره چاکه کانیشی ده ژمیرج هه روکه له ده ستوری شینا ده بکړد، به لکو دلخوښی خزم و که سی مردووه که ده داته وه، نه م دلدانه وه په هه له کزنه وه هه بووه تا نیستاش هه ساوه که بڼ نه م لایه نانه ده گه پرتنه وه:

۱. مردن قه ده ریکی چه سپاوه گوران و هه لاتنی بڼ نی په و هیج ریگه په کیش بڼ لاره نانی نی په.

ب. گریان و خه مگینی هیج سوو دیک نابه خشی و مردووه که بڼ ژیان ناگه پرتنه وه.

ج. هه مو که سیک له به رده م مردن وه که په که له کاتی مردنا هیج جیاوازیه که نی په له نژوان گه وره و بچوک،/ پاشاو هه ژاره نی په.

د. ژیان به گشتی ماندوو بوون و کیش و نازاره. مردن تافه ریگای چوونی مرقف به ره و ژیانیکي دووو درژی پڼ خوشی و هه سانه وه و به خته وهری له و دنیایه.^۱

^۱ علی بو ملحم - ن الادب و فنونۃ - بزري - ۱۹۷۰ - ص ۸۷.

داب و نه ريتي مردوو شتن و کفن کردن و ناشتن :-

هه نديج دابونه ريتي باو له ناو کورده واريده به تاييه تي (کوردي موسلمان) باوه که مردووه که نه مريئ يه کسره نه نيرن به دواي مردوو شقور. نهو شتانه ي له کاتي شتندا به کاري دپنن برپتي يه له:

۱_ ته خته يه کي گوره _ تاته شقور يا خوږ (مه شفغن).

۲_ مه بجه ليکي گوره بق ناو گهرم کردن.

۳_ سابوون و لفکو و گولاوو لؤکه.

۴_ ناو گردان (نهو جامه يه که ناوي پي به مردووه که دا ده کړي).

که مردووه که ش ده مريت سي پارچه قوماشي سبي (بلوري يا خود خام) ي بق ناماده ده کړي پي دوتري (کفن).

نهو که رسته و پيويستي يانه ي بق ژنه مردوو ناماده ده کړي به م جزړه يه:

_ دووگودي (به رمال) ي قيامتي بق ده گن.

_ کراسي قامتي بق ده گن.

_ ناو هل کراس.

* دانيشتواني ناوچه ي پشده رو کويه و دهووبوري جوانترين رهوشتيان له باره ي پرسه و به پي کړني مردووه که هه يه که له زړه يي شاره کاني کوردستان به م جزړه نيه، نه گهر يه کيک له م ناوچه ي به مري به گشتي خه لکي مردووه که به مردوي خويان ده زانن و ناپلن تاسي پؤ فلسيک خه رچ بکن. نهوه تا چنه د گؤر له کيک له م ناوچانه دا هه يه که خاوه ني پاچ و خاکه نازو بيلن هه رکه زانيان مردوييک هه يه يه کسره ده چن بق گؤرستان و گؤر بق مردووه که هل ده گن، هه رچي سه باره ت به که رسته ي قه بريشه وه هه يه نهوه ناماده کړاوه به تاييه تي له حوشي مزگوتي گوره و له شاخه کاني قه نديله وه به ره و نهو ناوچانه هاتوه. نهوه له لايه ک له لايه کي تر له مزگوتدا تاته شقرو ثابت له هه موو مزگوتنه کاندا هه بوه. له ناوچه ي پشده رو نهوه ش باوه مردوييک هه ژار بي خه لکي خزي کفن و دفني بق ده کات.

هه روه ها له هه نديج گوندي سر به ناهي ي (به رده پرهش)، بق نمونه گوندي (گرده پان) دابونه ريتيان وايه نه گهر يه کيک له گونده که به مري، نهوا له کاتي ته غزيده له کاتي نان خواردن پياوه کان که له مزگوت ده گه پتته و نه ناچه مالي مردووه که، به لکو هه ر جاره ي يه کيک له دانيشتواني گونده که له مالي خويان شويان بق ده گن.

– لەچك و شەدادى بۆ دەكەن.

بۆپىياۋانىش:

– دوو بەرمالى قىامت.

– كراسى قىامت.

– لە چك و سەر پىچى بۆ دەكەن.

پاش نامادە كوردنى سى پارچە بلورەكە دوو پارچە ى دەروون و دوو قەدى دەكەنە ۋە.

داب و نەرتى چۆنە ى شىتنى مردوو:

كە مردوو كە دەمرى يەككى لە ناسىاوى مردوو كە ئەچى بۆ مژگەوت و تاتە شۆر^{*} دارە مەيتى^۱ دىنى.

لە كاتى شىتنى مردوو كە دوو كەس يا زياتر خەرىكى شىتنى مردوو كە دەبن، يەككىتان پى ى دەلەن (مردوو شۆر) و پىشە ى مردوو شىتنە، ئەو كە ى تىرى ئاو دەمىنى ئاو بە مردو كە دەكەت لە سەر ۋە بۆ خوارە ۋە، واتە نابى دەستى لە نىۋە ى بگىرەتە ۋە بەلكو راستەوخۆ لە سەر ۋە ى مردوو كە تا خوارە ۋە ى ئاوى پىادا دەكەت بۆ ئەو ى دابى پاك و خاۋىنى ئەواو مسۆگەر بى^{*} لە ئوردە ۋە ش كە سوكارى مردوو كە شىن و شەپۆر دەكەن^{*} ئەم گىرانە ى دەيكەن رەۋشتىكى كۆنە و پىش ئىسلام ەرهە بوو ۋە ئىسلام نكۆلى لە شىن و شەپۆر و لەخۆدان و پىرچ

^{*} ئەو مالە ى كە مردوو كە ى لى دەمرى تاسى پۆز تاتە شۆر نابەتە ۋە بۆ مژگەوت (تاتە شۆر بەو تەختە گەرە پانە دەوترى كە مردوو كە ى لەسەر دەشۆن).

^۱ دارە مەيت: دارە باز قەزىكى لاكىشە ى بە بنى پانە و پىچكە كاتى قوتە و لە ەردو سەزىكە ۋە دوو دەسكى پىۋە ى بۆ ەلگرتنى.

^{*} ئەو ى كە ئاوى پىادا دەكەت دەبن ئاۋى خۆى بشوات و خۆى پاك كاتە ۋە. تا قورسايى مردوو كە ى لى بىتە ۋە.

^{*} بوانە: ئافرەتى كورد – مېنى ەنسن – عەزىز گەردى كوردى ۋە كوردى – بەغدا – ۱۹۸۳ – ۲۱۷ –

۳۱۸.

پښتانه دهکات. به هر حال دوی نه وهی که مردووه که شقرا دهست نویژ دهگرن وکفنه که یق ده درون، به لام نه گهر مردووه که شهید بی شقردنو کفنو نویژ له سه رکړنی هه رانه.^۱

دابی کفن کردنی مردوو؛

دوی نه وهی له شتنی مردووه که ده بڼه وه به خاوی په کی پاک و خاوین مردووه که وشک ده که نه وه و کفنه که یق پاده خن و مردووه که یق له سه ر داده نئین.

کفن کردنی مردوو به پنی ته من ده بری، له زور شوین دا مهیت شقرا یا دراوسی یا په کیکی نژیکی مردووه که به پنی چه قق و مقهس خامه که یا خود بلوړی که ده که نه به چه ند پارچه په که وه و هر پارچه په یق بوشنیک دایده نین، به ژنی مردووه که له سه روه تا خواره وه به خامه که ده پیورئ. یق به که م جار لایه کی خامه که به تاییه تی لئواره کانی لی ده که نه ره نجا دوو پارچه یی گوره گوره، نه وهی مایه وه ده کړئ به چوار پارچه وه، دوانی له شپوهی لاکیشه پیدا، نه وهی تریش له شپوهی چوار گۆشه پیدا ده بری و هر له م خامه پارچه په که یق ده ستنیکشی مهیت شقرا دروست ده کړئ و مه پته که یق پنی ده شوات. نه و پارچه خامانه یی که پیان ده وترئ (کفن) جیا وازیان هه په له پارچه پارچه کردنی خامه که ده ستنیکشی ورو تاییه تی په چاو ده که نه. خامه که ده که نه هوت پارچه، به لام له بهر نه وهی نه و پارچه یی لی که م ده پته وه که مه پته که یق پنی ده شقن. تیلیمیک له و دوو تیلیم له لئواره کانی ده که نه وه له ناوهراسته وه ده که نه دوو پارچه و به مش ژماره یی پارچه کان دیسان ده پته وه هوت پارچه، پارچه لاکیشه گوره که ش ناوهراسته که یان به دم ته رکړد تازوو بدرئ تا جیگای سه ری مردووه که یی پیاجی و به مه وکو کراسنیکشی بی

^۱ به پنی ی بیرویاوهی شیمای شافعی و شیمای نه عزم (ابو حنیفه) ده بی شه هیده که له برگ و پوژماکی خزیدا بی دهست لیدان کفن بکړئ. به پنی بیرویاوهی شیمای نه عزم نویژ کردن له سه ر شه هید واجبه. نه گهر مردووه که قابلی شوردن نه یو پیویسته (تیمیم) بکړئ و نیت هیان سونه ت.

تیمیم به وه دهلین نه گهر مردووه که شقردنی له توانادا نه یو په کی که دوچار دهست بدا له زویدا ونیته تی (تیمیم) بیینی و روخسارو هردو دهستی مردووه که مه سم بکا.

پروانه: ریگای به هشت_ مه لا عبدول کریمی مدرس_ به غدا_ ۱۹۸۶_ ۱۶ل.

درومانه ي لي مات. دوو پارچه چوارگوشه يکه به سني قولنچکي ده نوشنتيته وه و په کيکي سهری مردوه که ي پي ده پيچريو نه وي تر له هنيهي، نه و تيلهي که له خامه که يان کرده وه و کرديان به دوو به شه وه و نه م سهر و نه سهری مردوه که يان پي به ست.^۱ ياخود هر له خامه که بق نافرته دوو ده ست کيش و دوو جووت گزړه وي و له چکيک و دهرپي تا گياني نافرته پي داپوشن دروست ده کړي. له زور شويندا لږکه ش به کار ده مينن به تايبه تي بؤ په نجي ده ست و قاچ و پشت گوئو قورگ و ژير بالي مردوه که. به باوه پي خه لک بؤ نه وه که له شي هه لده وه شي به يه کتريه وه نه نووسيت و کفني بي درومانه ي له بهر ده کن، دواي نه مانه بؤ مردوه که (قلقه له) نه کن، شويش نه ويه که به پيکي خامه که نه کن به مردوه که. به پي ي باوه پي هه ندي ناوچي کورده واري نه وکه سهي که ده مري چي کرداري باش و خراپهي هه به له سهر نه م قلقه له يه ده نووسريت (دواي نه وه فرشته لي ي ده پرسني نه وه نووسراوه به جواني ده بليت هتا نه گره نه خوينده واريش بيت). له هه ندي شويني تر دا ريغانه و گولاو گوله مورت و ميخه ک و ناوي زم زم نه کن به کفنه که دا. پاشان پارچه خامه که ده بپنو هه ندي جار پارچه يه کي لي ده که نه وه (گوايه ده ليتن بؤ نه خوشي باشه).

که له م دابه بوونه وه نه وجا به گوئي مردوه که بانگ ياخود شهاده ده ليتن (تق موسلمانن له سهر نومه تي محمه دي. وه لامي خوت باش دهره وه) نه م ش سني جار دووباره ده کړيته وه.

له کورده واري دا باوه نه گره مندالیک بمري (په له وه، مريشک يا که له شيریک) سهر ده بپن و سهری مريشکه که له گل منداله که ده خه نه ناو گزړه که وه تا که سي تر له و ماله نه مري.

به م جوړه ژنان و خزمانی مردوه که لای سهریه وه داده نيشن و ده ست به شينو گريان ده کن به مانه ده ليتن (دل شهوت - دل گرم) نه وانهي شينه که ش ده کن پي ي ده ليتن (دل شکه ستي - دل شکاو)^۲ پاشان دوو که سي نزیکي ماله

^۱ بېوان: نافرته ي کورد - ميني هارولد هانسن ... ل ۲۱۹ - ۲۱۹.

^۲ م. ب پوينکو. .... ل ۲۱۷ - ۲۱۸.

مردووه که دین و مردووه که ده خمه ناو داره مه پتووه* به شپوه په کی جوان، جاجم یاخود به تانبه کی چاکه به پپی ی په گزی مردووه که قوماشی ده درئ به سهر دا (بق ژن سورمه و بق پیاو قوماشی فاسون)و* به جوانی ده پرازیښته وه. پاشان داره مه پته که سی جار به رز ده کړیته وه بق گردن نازادی بق نه وهی نه جری دراوسی ی له سهر نه مینئ.

له ناو کاکه بی په کانی ناوچه ی گهر میاندا وا باوه نه و کاته ی ته رمی مردووه که له حوشه ده هیننه دهر وه سی ناتی بتون به پزه وه له پیش ترمه که دا ده نین، هوی نه جام دانی نه م کاره به م شپوه په په :-

۱- گواپه هر مردووه که له مال دهر ی کړی له غه پپه وه به نه پنی سی سه گ به تاو دین بق نه وهی نه م مردووه بخون. گواپه نه و نانانه بق نه و سه گانه واته هر سه گیکیان نانیک. سه گه گان تا خه ریکی نان خوار دن ده بن ترم له حوشه دهر ده چی. هر که مردووه که له حوشه دهر چوو نیر سه گه گان حقی نه ویان نی په و نا که ونه دوا ی.

* نه گهر مردووه که مندل بیت له ناو دوو به مالدا ده ی پیښه وه وپه کی هالی ده گری، کاتز که مندا له که هل ده گرن دوو جار بلندی ده که نه وه له سهر زوی دایده نین بق جاری سییم مندا له که له سهر باسکی هل ده گری و یوه و لای باوکی مندا له که خه لکه کان ده چی. پاشان به ره و مزگوت و سه رقه بران. که خه لکه که له سهر قهبران ده گه پښه وه به ره و مالی باوکی مردووه که دین و یوه یوه یوه مالی که دوه ستن وثایه تیک قورعانی له بهر خزیانه وه ده خویش و مالی مردووه کهش نانیک دیننه دهر وه نه پید نه بهر پشستی باوکی مندا له که و پاشان وری نه کړنه وه نه پپه نه وه مالی وه.

* نه و پارچه قوماشه بق قبر هلکن ده ی.

* له ناوچه ی خانه قیندا نه گهر مردوو شه هید بوو کوتر وکی له سهر جه نازه که ده به ستنه وه و مه پته کهش له سهر ده ست هل ده گرن به ده هول و زوړنا مردووه که به ره و سه ر قهبران ده بن (نه گهر شه هیده که گنج و ژنی نه مینا بوو) له گهل هرتاف دانی ثایه تی (به ر محمه و مالی به یی محمه د سه لوات) و پښی شه هیده که له ناو باز نه په کی گولر ژدا ده پدنه ده سستی لویک و له پښه وهی جه نازه که وه ده برن. نه م زانیاریانه ماموستانه نجم خالد نه لوه نی (وهر گرتووه، خه لکی خانه قینه و ماموستانی زانکو په. ۱۹۹۴/۱۱/۷).

۲- هه ندیگیش ده لێن: ئەم نان دانە ی پێش تەرم لە بەر ئەو یە تا مردوو کە چاوی خێری بە دوا ی خێزانە کە یو بەت تا ئەبێتە هۆی نان براویان. واتە چاوی بە دوا ی زەخیرە یانەو ئەبێت.*

بە پێی کردنی مردوو:-

پاش ریکخستنی دەستوری شۆردن و کفن کردن مردوو کە دەخێتە ناو تابووت یاخود دارە مەبێت کەو بە پێی دەستوری ئیسلام بەرەو مزگەوت ئەبێت، وە لەم لاشەو ژنان بە شین و شەپۆرەو لە مالهەو دینە دەرهو* وە پیاوانیش بەرەو مزگەوت ئەکەوێتە پێی تا نویژی جەنازە لە سەر مردوو کە بکێت. ئەرکانی نویژی مردوو هەوتن:

یە کەم: نی یەتی فەزنی نویژی مردوو کە لە گەل (الله اکبر) دا.

دووهم: روکنی دووهم چوار (الله اکبر)، یانی دابەستنی نویژە کە.

سێ یەم: روکنی سێ یەم، خویندنی سورەتی فاتیحە یە لە پاش (الله اکبر).

چوارەم: سە لاوێ دانە لە سەر هەزەتی پێفە مە (د.خ) و سە لاوێ لە سەر ئالی سوونەتە کە وایێ بلیت:

اللهم صل علی سیدنا محمد وعلی ال سیدنا محمد.

پێنجەم: دوێ کردن بۆ مردوو کە لە پاش (الله اکبر) کە ئەبێت بلیت:

(اللهم ارحمه، یا: اللهم اغفر له). دوعای مەشهوریش ئەمە یە بلیت:

(اللهم اغفر لحینا و میتنا و شاهدا و غائبنا و ذکرنا و انشانا)

* ئەم زانیاریانەم لە کاکە هەردە ویل کاکەیی ریکویتی ۱۹۸۹/۲/۶ وە رگرتوو.

* لە هەندێ ناوچە ی کوردی واری و بارە کە ژنانیش لە گەل پیاواندا بەرەو سەر قەبران ئەکەوێت و لە سەر قەبران تا مردوو کە ئەشارنەوێتە ژنان لە لایە کە دانە نیشتن و ئەلاوێنەوێتە پاشان لە گەل پیاواندا هەلەستێ.

اللهم من احببته منا فاحيه على الاسلام ومن توفيته منا فتوفه على الايمان^١

وههروهه ها هه رچی شه رتی نوژده کانی تره بۆ نوژی مردویش شه رته، نوژی مردو سوونه ته به جه ماعت بکریو جه نازهی مردوه کهش ده بی له پیشه وه دانرابی پاش ته واکردنی دابو ده ستوری دادان مردوه که به ره و گۆرستان به پئی نه کری له هه ندی ناوچه دا واباو به تاییه تی ناوچه ی خانقین که نه ریتی (به رجه نازه) به شه ویش نه وه به که سنی منداڵ به سنی سه به ته وه له پیش ته رمه که وه نه روا نه وه سه به تانه (نان) یاخود (نوقلی) له ناودایه. نه و نان و نوقلانه بۆ مناله کان یاخود به سه ره ژاره کاندایا دابش شه کریت سه رباری نه مانه له ناو کاکه یی کاندایا جاران خیراتی پیش ته رم هه بوو. شه خیراته ی پیش ته رمه پیش ته وه ی ته رمه که یان به ردایه ته سه ر گۆرستان چه ندین ناسکه نان یان حه لوا یان ده بردو له پاش ناشتی مردوه که خه لکه که ده یان خوارده له ناو کورده شیعه کانیشتا (جه عفری) له خانقین و مهنده لی و به غدا و شه شوینانه ی سه ره به م پهبازهن مردوه کانیان نه به ن بۆ که ریه لا و نه جه ف له به ره ته وه ی شوینیکی پیروژه.

که مردوه که ده مرئ کورده کان ده پۆن بۆ (حسینی) واته مرگه وتی شیعه کان بۆ تابووت هینان. مردوه که ده شۆن یاخود به جل و به رگی به وه نه یخه نه ناو تابووته وه به نوتمبیل له گل خزم و کهس و کاری مردوه که نه یبه ن بۆ که ریه لا و له وئی نه یشۆن و کفنی ده کهن. پاشان زیاره تی ئیمام (حوسین و عیباس) ی پئی

^١ بروه: ریگای به هشت ... ٢٦٧ - ٢٨

^٢ پیش ته وه ی مردوه که بۆ گۆرستان به ن پیاویک یاخود گۆرمه لکه ن گۆرکه بۆ مردوه که هه ل ده که نی ژۆر جاریش پیاوی تاییه تی هه به که (قه برمه لکه نی) پئی ده لین. گۆرمه لکه نن له ژۆر ناوچه ی کوردستاندا به خۆراپی به، هه تاکو به رده کیه کانیشت. به لام له سلیمانی دا هه موو له م چه نه سالانه ی نواییدا بووه به پاره.

^٣ شه زانیاریم له کاکه هه رده ویل کاکه یی سه باره ت به داب و نه ریتی مردو وه گرتوه وه لریکه وتی

ده کښ و له کڅريه لا وه بهر وه نه جف ده پيښ و له ویش سنی جار به ده وړی مرقه دی
 ټیمای علی دا گری ده دهن وگړی بقی نه کڼ و نه پښین. گڅړه که لاده کښ واته
 له لاره جه نازه که له گڅړه که دا داده نښ نه وه که له ناوه پاسندا (نمه به پیچه وانه ی
 کورده سونیه کانه) نه گڅړه مردووه که سید بوو له ناو تاق له مرقه دی ټیمای حسین
 ده ی نښن پاشان که س و کاری مرووه که بزماله وه ده گڅړینه وه و پر سه ی بقی
 ده گڼو له چله ی و سهری سالدا دوویاره که س و کاری مردووه که بقی نه جف ده پڼ
 و زیاره تی مردووه کان ده کڼ.*

ده ستوری ناشتنی مردوو:-

کاتیک مردووه که ده بهن بقی گڅړستان داره مه پته که به سنی که س یاخود چوار که س
 هل ده گڼ. خق نه گڅړ گڅړستانه که نژیکه بی نه وه به پنی خه لکه که ده پڼ. نه گڅړ
 گڅړستانه که دور بی به نوتومبیل مه پته که نه بهن.

ده ستور وایه له پیش خه لکه وه تهرمه که هله ده گیریت و مه لاو پیاره به سال
 چوه کان و خزم و که س و کاری له پیشه وه ده پڼ، نه مانه په که له په کتری داره
 مه پته که وده ده گڼیت و نه پخاته سهر شانی بقی نه وه ی هیچ که سنی ماندو نه بی و
 له گڼ وده رگتنی جه نازه که ده لین: (لا اله الا الله) یاخود ده لین (یا واحد الله)، تا
 نه گڼه سهر قه بران و جه نازه که دانه نښن. نه گڅړ قه بره که ته واو نه بووی نه وه
 چاوه پنی ی نه کڼ و خق نه گڅړ ته واو بوو نه وا په کسر نه یخه نه ناو گڅړه که وه.

له کاتی ناشتنی مردووه که دا نه بی نه م کردارانه نه وه که سانه بیکات که نویژیان
 له سهر مردووه که کردووه یاخود دوو که س نژیکی مردووه که په کیکیان به پنی

* نه م ده ستور زانیاریانه م له زاری سید مه مه د شبر سالی ۱۹۸۰ وده رگرتوه ناویرو ته م سنی (۷۰) سال و نه خوینده واره. خه لکی نه جفه و له خانه قین دانیشته وه سیدی حوسه پنی په له خانه قین.

خاوسی له‌ناو گډېره‌که‌داو ته‌رې تریان له‌ دهره‌وه ته‌م ده‌ستوره به‌جی دین و نه‌و که‌سانه نه‌بی جلی بینن پیدن به‌سره‌قه‌بره‌که‌دا تا‌کو مردوه‌که جی‌گایه‌کی دهرنه‌که‌وئ.

وه‌نه‌گه‌ر مردوه‌که ئافره‌ت بوو نه‌وه نه‌بی که‌سی یا‌خود میردی، برا‌که‌ی....
 باو‌کی، خوش‌که زای بی، ده‌لین به‌پی ی ده‌ستوری نی‌سلام بق ژنی که‌میردی ه‌بی
 میرده‌که‌ی له‌هه‌موو که‌س چاتره بق داه‌یشتنی بوناو قه‌بره‌که. سونه‌ته بق مردوو
 خطنی بخنه ژیر سه‌ری و هو‌ی له‌ قبیله بی، هه‌روه‌ها سونه‌ته نه‌وه‌ی له‌ قه‌راغی
 قه‌بره‌که‌دا سنی مشت خول له‌خولی گډېره‌که هه‌لگرئ. به‌سره‌یه‌که‌میان (من‌ها
 خلقناکم) و به‌سره‌ دووه‌میان (ومن‌ها نعیدکم) و به‌سره‌ سیه‌میان (ومن‌ها نخرجکم
 تاره‌ اخری) بخوینی له‌پاشا نه‌و مشت خولانه‌یه‌که به‌که بکاته خواره‌وه بق لای
 سه‌ری مردوه‌که پاشان به‌کی مشت خول هل ده‌گرئ و حوت جار سوره‌تی (انا
 انزلنا) ی به‌سره‌ نه‌خوینی و به‌سره‌ کفنه‌که‌یا نه‌کات ئینجا ورده ورده قه‌بره‌که
 به‌خول پر ده‌که‌نه‌وه وپاشان سه‌ری قه‌بره‌که ئار پشین نه‌کرئ و جوان ده‌ی
 کوته‌وه حوت به‌ردی بچوک به‌ریزه له‌سره‌ قه‌بره‌که دانه‌نرین ولای سه‌ریه‌وه
 کیل‌کی بډانه‌کوټی* پاش داپ‌شیننی قه‌بره‌که نیمام ته‌لقینی مردوه‌که نه‌کا به‌م
 جوره‌که خوی دانیشی و خه‌لکه‌که‌ش به‌ پی‌یه‌وه پروه‌ستن و بل‌یت (یا‌عبدا لله‌ ابن‌ امة
 الله‌ اذکر العهد خرجت علیه‌ من‌ الدنيا، وهو‌ شهادة‌ ان‌ لا‌ اله‌ الا‌ الله‌ وحده‌ لا‌ شریک له‌، وان
 محمد رسول‌ الله‌ وان‌ الجنة‌ حق، وان‌ النار حق، وان‌ البعث حق، وان‌ الساعة‌ انیة‌ لا‌ ریب
 فیها، وان‌ الله‌ یبعث من‌ القبور وانک رضیت با‌ الله‌ ربا، وبا‌ الاسلام دینا، وبمحمد (ص) نبیا

* له‌ناو بگزاده‌کانی خانه‌قیندا و‌با‌و بووه‌که‌مردوه‌که‌یان به‌ تابوته‌وه خسته‌تله‌ ناو قه‌بره‌وه. نه‌مش
 نه‌ریتی کورده‌واری پیش چاخی نی‌سلام دهرده‌خات.

ورسولا، وبالقرآن اماما و وبالکعبه قبله والمومنین اخوانا ربی الله لا اله ان هو علیه توکلت وهو رب العرش العظيم).

سوننه ته نه مه سئ جار دووباره بکریخته وه و پاش ته لقینه کهش خه لکه که دوعا بق مردووه که ده که ن.

هه لبه ستن یا هه نگرتنی گور:-

هه لبه ستنی گور نه مهش له رۆژی هه وته مدا یا چله چه ند که سبکی خزم و کهس و کاری و ناشنای مردووه که له گهل وه ستایه ک بق هه لبه ستنی گوره که به ره و گورستان ده پۆن، کابرای مردوو نه گهر هه ژار بئیت نه وه به خشت و قوڤ هه لی نه به ستن، به لام نه گهر هات و ده وه مهند بوو نه وه به کاشی و مه مه پ له گهل دانانی میژووی له دایک بوون و مردنی و نووسینی هه ندئ شیعرو دانانی وینهی مردووه که نه گهر گه نچ بئیت، هه ندئ جاریش چه تری بق نه که ن به سه ر قه بره که، له ناوچهی خانه قین دا و ابا وه قه بری ژنان (مدرج) نه بئیت به لام هی پیاو چوار گوشه نه بئیت.

هه ندئ بیرو باوه پ که په یوندی به دابی ناشتنی مردووه وه هه په

۱_ کاتئ که مردووه که ده خڕینه گوره وه ده بئیت په رۆکی لای سه ریه وه بکه یته وه به سه ر لادا دای نئیت و پوومه تی به خه ته سه ر به رده که چونکه ده لئین (له بهر نه وهی خوا به زهیی پیا بئیت وه وه که داماویک له بهر ده می خرادا پاره ستاوه).

۲_ له و کاتهی که خۆلی ده کړئ به سه را هه ندئ خۆل هه ل ده گرن و دووعا به سه ردا ده خۆین... گوايه ده لئین (موقوف به هه یچ چاری پر نابئیت وه ته نها به م مشته خۆل نه بئیت).

۲_ سنی کهس شه هاده ده دا که نهم مردووه که سلیکی باش بووه و خراپه ی که سی نه خواستووه، بق نه وهی دلی خه لکه که ی لی پاک بیته وه و پاشان به کیکه له خه لکه که هل ده ستنی ده لی: (خه لکینه نهم پیاوه چۆن پیاویکه بوو؟ خه لکه که نه لاین پیاویکی چاک بووه نه مچا نه لی که واته گهرده نی نازاد کن) نه وانیش نه لاین (گهرده نی خوش و نازاد بی) پاشان به کیکه له پیاوه نایینه کان نه ختی خۆل له گۆره که هل نه گزنی و سوپره تی (تبارک) ی به سه ره نه خوینی و پاشان نه یکانه ناو قه بره که ره.^۱

۴_ دواي ته لقین* دانسی مردووه که ده لین دوومه لاتیکه (فریشته) دینه لایه وه و پرسباری لی ده که ن و پی ی ده لین: خوات کنی به؟ پیغه مبه رت کنی به؟ نیعانت چی به؟ نایدت چی به؟ قیبله ت کوچی به، خوشک و برات کی؟ له نه جامدا ده لی (نه الله هو ره بی، پیغه مبه رم محمه ده، پیشه وام قورعانه، نایینم نیسلامه، روکه م که عبه به، خوشک و برام فلانه.

ده لین نه گهر موسلمانیکي باوه پ پیکراو باش بیته نه وه به ته وای وه لاسی پرسباره کان ده داته وه. نه گینا زمان و ده می تیگ ده تالی و ناتوانی وه لام بداته وه، پاش ته لقین به کیکه هه لده ستنی و ده لی:

(خه لکینه خواخیرتان بنوسیته و ره حمه تی خواتان لی بی) و پاشان به ره و مالی مردووه که ده گهریته وه و سه ره خۆشی له کهس و کاری مردووه که ده که ن و ده لین: (خۆت سه لامه ت بی، عومری دروژی بق نه وانه ی به جی هیشت، نه مه ناخر خه متان بی).

^۱ علاءالدین سجادی _ کورده واری _ بغداد _ ۱۹۷۲، ل ۳۳

* له ناوچه ی بادیان دواي ته لقین خویندن تا ههفته یه که نه قه بره به شش ههفتی ده گرن و به نزره شه و و بۆز به دواي مردووه که نه تا شهوی ههینی.

٥- له نهریتی کورده‌واری دا واباووه شه‌و شوبه‌نی مردووی لی شقرا به‌شه‌و تا به‌یانی تا پرسه‌که ته‌واو ده‌بی فانۆسێک یاخود گلوپێک له‌سه‌ری دا نه‌گیرسێنی.

ده‌ستووری پرسه دانان؟-

به‌گشتی پرسه سێ رۆژه‌و له‌هندی ناوچه‌ی کورده‌لوا‌ری هه‌وت یاخود پێنج رۆژ ده‌خابه‌نی* و تادوو سال تازیه‌ نا‌ره‌وێته‌وه‌.

له‌ماوه‌ی تازیه‌دا که‌سی مردووه‌که تا ئهم سالانه‌ی دوا‌یش نا‌چن بۆ هیچ مالێک مه‌گه‌ر بۆ پرسه نه‌بی. ئافره‌ت به‌رگی ره‌ش ده‌پۆشی و پێکه‌وت نه‌گه‌ر پاش ماویه‌کی تازیه‌که کچیکیان به‌بووی بگوزێته‌وه‌ شه‌وه به‌جلکی ره‌ش و بی ده‌نگی نه‌بگوزێته‌وه‌.

ئافره‌تیش تا چه‌ند سالێک رۆژانی مه‌ینی سه‌ر له‌قه‌بری مناله‌کانی یاخود که‌سه‌که‌ی ده‌دات.

پرسه (ته‌ عزی؟)-

به‌گشتی پرسه‌ی کوردی ده‌ستووری پرسه دانان دوو جۆره‌:
١- ته‌عزیه‌ی پیاوان.

* پاش به‌جێ هێنانی مه‌راسیمی شارنه‌وه‌ خه‌لکه‌که‌ تێکرا بۆ به‌رده‌م ماله‌ مردووه‌که ده‌گیرنه‌وه‌و له‌وێ مه‌لاو خه‌لکه‌که‌ چه‌ند ئایه‌تیکی گورت به‌سه‌رپێ وه‌ ده‌خوینن نه‌گه‌ر مردووه‌که‌یان مندل بیت نانێک دینن ئه‌یخه‌ پشته‌ی باوکی مناله‌که‌. شایه‌نی باسه‌ له‌ ده‌شتی مه‌ولیر پیاوانیش وه‌کو ژنان جۆره‌ سه‌ردولکه‌په‌کی تابه‌تی مه‌یه‌ که‌ پیش چل سال له‌ ئارادا بووه‌و ئه‌لقه‌یان به‌په‌وه ده‌به‌ست و به‌گزیانه‌وه‌ (بابه‌رۆ، براره‌، ئاغا بۆ) یان ده‌کرد. پیاوان تا حه‌لقه‌یه‌که‌ ر‌دین یاخود ریش نا‌تاشن، تاماوه‌یه‌که‌ خۆی نا‌شوات و جلو به‌رگی نا‌گوزیت.

(پاش کوژانه‌وه‌ی شۆرشێ سمکۆی شکاکه‌ _ سوار چاکه‌کانی به‌سه‌ر گونده‌کاندا دابه‌ش بوون و هه‌ندیکیان له‌ گوندی (بیر ره‌ش) ی ده‌شتی مه‌ولیر بوون و شینیان ده‌کرد به‌ (بابه‌رۆ) و هه‌قیانه‌ یان نه‌نگوچکیان له‌ (خوم) ده‌نا (ئهم زانیاره‌م له‌ (طارق جامباز) سالی ١٩٨٩ له‌مه‌ولیر وه‌رگرتوه‌.

۲. ته عزيمی ژنان.

۱- ته عزيمی پياوان: پاش گه پانه وهی پياوان له سهر قه بران، پياوان ده ست به دانېشتن ده گن نه مه ش چ له ماله وه دا بئى ياخود له مزگه وتدا. جاران ته عزيمی پياوان سى پڅو بووه به لام نه مړى له شاره كاندا دوو پڅه* مه لا بانگه نه كړئ بڼى نه وهی قورئان بخوښئ و خيتر به مردووه كه بگات. پاش هر قورئانك فاتحيه كه نه خوښدرى* مه لا ياخود به كيكه له ناو تازيه كه دا هاوار ده كات (الفاتحه). له تازيمی پياواندا كه سوكارى | مردووه كه به پيڼه پانه وه ستن و به خيترهاتنى خلكه ده كهن. به لام له ناوچهی بابينان پياوان داده نيشتن و له جى خويان هل ناستن. پاش دوو پڅو ياخود سى پڅو له لايه نه همدى كه سو دښت و براده رانى تازيكه وه پياوان له مزگه وت هل ده سيكن و ريشيان پى ده تاشن. پاشان پياوان هو له ماله وه ده كهن و نه دښت و ناسياوانه كه نه يا نزانپوه ديده نى ماله وه يان ده كهن. نه م دانېشتن و به سهر كړدنه وه زړجار له كورده واړيدا پتر له چل پڅو ده خايه نى* به تايبه تى نه وانه نياو دارين.

* زړجار ده لښ دانانى ته عزيمی پياوان له فلان مزگه وت ياخود له فلان شوپنه به به خلكه كه نه زانئ له كوڅ بڼى دانېشتن. له كوردا پياوان سى پڅو له مزگه وتدا داده نيشتن و ناو چاوو قايوه تالپان ده گيڼرا، به لام له مزگه وت كاني شارى سليقمانى. هه سران پياوان دوو سعادت داده نيشتن ناو چا ده گيڼر، به لام له لاديو شاره كاندا سى پڅو بڼى پياوان. داده نيشتن. نه م ده ستوره بڼى په كم جار له پرسى نه حمده معروف بابان په پيره كرا كه جگمهره كانيان گه پانه وه و پيار درا چاوو قايوه نه گيڼرئ.

* له ناو ته عزيمه كه دا چ ته عزيمی پياوان ياخود ژنان بڼى چنده ها ناموزگارى له لايه نه مه لاو به سالا چووه كان ده وتړئ. وه كو:

(لا تدرى نفس ماذا تكسب فدا ولا تدرى نفس باي ارض تموت)
واته كهس نازانئ سبهى چى ده ببيت و نازانئ له چ خاك كيكا ده مريت ياخود: كل نفس ذائقة الموت.
(همو كه سيكه نه بڼى مردن بچيځ يا چاره نووسى مردنه).
يا:

(قبر حفر من حفرة النيران او حفرة من حفرة الجنان).
واته: (كوڅ چاليكه له چاله كانه نوزده يا چاليكه له چاله كاني به هه شت).

ياخودا

زم الذين كفروا ان لن يبعثوا قل بلى وربي لتبعثن ثم لتأتون بما علمتم وذلك علي الله يسير.
واته ناموسلمانان ده لښ زيندوو بوونه نه بى به خواش به پيغه مبسر (دخ) ده لښت بلى خودا زيندوتان ده كانه وه ناگادارتان ده كات به وهى كړدوتانه نه م نايه ت و ناموزگاريانه هه مووى بڼى دلده وهى خاورن ته عزيمه كه دانېشتوانى ناو تازيه كه به كه خلكى له قسهى پېر پوچ دور ده كه ويته وه هه موويان خيترى كوي كرتنيان له قورئان و هه ديس ده ست ده كه وي و درس و ناموزگارى لى وهرده كرن.

۲- پرسه (تازیه ی ژنان)

پرسه ی ژنان له ماله مردووه که نه کړت. هه موو نافره تانی دهوړو پشتو که سو کار له وې کونه بڼه وهو شینو شه پېړو واوه یلاو له خږدان دهست پې شاکات وشه و دهسته واژه ی له م جږانه له زاریان نابړت که به پېی ناوچه کانی کورده واری نه وتړت وه که (پوله رڼه) و (هه ی وای شیره) و (زاوا رڼه)، (کزه ی جهرگم.....هتد).

چه ند سالتیک له هه وېر ژنان بق مردووی نړیکیان خویان له قور نه پېواو قوریان به ناو چاوانیان نه دا. به شپوه نه کی وا دهو چاوی خویان بریندار ده کرد که خوی به پووه تیان دهاته خواره وه. نه گهر مردووه که لاو یاخود گنج بیت نه وه وینهو جله جوانه کانی داده نینو به رامبه ری شین ده کن. له ته غزیه ی ژنان دا جگهره و ناو نه کپین، ژنیکش به پاره نه گرن که بلاوینته وه وه مایه کیش بانگ ده گرن که قورعان بخوینې به پېی توانای ماله ته غزیه که له زور مالاندا به تاییه تی (سلیمانی) و اباو (سې ژن) به پاره ده گیرئو ده ف لی ده ده نو فرموده ی پېغه مېرو مده ی پېغه مېر به ده ده فوه ده لېن... پاش وه ستانیا ن ژنان دهست ده کنه وه به شین و شه پېړو هه لسان به پېوه یه کیک (زاوا رڼه) یا (برکې رڼه) ده کاتو نه وانی تریش بزې ده سپتنه وه یاخود (وهی وهی شیره) من خوم له سالی ۱۹۸۷ دا له یه که م پڅی نه ورژدا نه م ده سترده به جی هینا به هوی مردنی جوانه مرگی خوشکمه وه (بدریه) ناگر له دلو ده رونم هه لده ستاو ثورده له بهر برابوو، هه رچی ده هات، یا بق جوانه مرگ شینی ده گپرا یاخود بق مردووی خوی و تازیه که تازه ده بڼوه چه نده ها شپه ری جږاو جوری تاییه ت به مردو ده وترا. ئیستا شینو لوانه وهو پرسه دانان وا زور بووه که م کهس پتویستی به (لاوینر) هه به.

له شاری هه لېندا نه م نرینه دوو جږه له ماله هه ولېریه کونه کاندان نافره تیک بانگ ده کن که قورعان بخوینو جار جاریش به کوردی یاخود به تورکی ناموزگاری خه لکه که ده کاتو خه لکه که له بهر خویانه وه شین ده کن.

به لام جۆره که ی تر له لایه ن ئه وانه وهیه که له گوندو شارۆچکه کانی هه ولێره وه هاتوونو نه ریتی خێلیان تیا ماوه تازیه که زۆر گهرم ده بێو له خۆ ده ده نو فز لئ ده که نه وه به ده وری باسکیاندا قژه کان ده ییه ستنه وه و پاش پۆژیک ژنیک یه مه قه س قژه کان ده بپێو له ده سهو باسکی ده که نه وه.

— له ناوچه ی بادینان پرسه دانان وه کو شوێنه کانی تر نی یه لبره دا ژنان سه رو پرچی خویان نا پزنو خویان له قو پ ناگرن به لکو هه ممانه و له سه رخۆ ده گرین چونکه به لایانه وه ئایینی ئیسلام پێگه ی نه داوه سه رو پرچیان له قو پ یگرن.

ئه وه ی جیی سه رنجه له تازیه دا خزمی نزکی مردووه که (دایک _ خوشک _ پوو ی) شین ده که نو قسه کانی هژدووه که دووباره ئه لێنه وه و ئه وانی تریش له سه رخۆ فرمیسک ئه پێژن هه ندێ چار دایک یا خوشکی مردووه که ده نگ ی گریان ی به رز ئه بیته وه و له ژووری پیاوانه وه باوک یا خود برا که ی گریان که ی بی ده نگ کردووه و وتیه تی ئه گه ر تۆ راست ده که ی تۆ دایکی ئه ی و موسلمان ی و خۆشت ده وێو وای بۆ نا که ی و فاتحه ی بۆ ئه خوێنی.

ئه گه ر ئه مه ده ستووری بادینه نه له ناو زۆر له هژو تیره کانی کورده واری ژنان پرچیان ده رنه وه و له باسکی خویان ده پێچن به گه شتی تازیه ی ژنان سێ رۆژه و له هه ندێ شویندا پێنج رۆژه یا هه وت رۆژه یا ده رۆژه، رۆژی سێ یه م ژنان ده چن بۆ سه رقه برانو له وێ شینو شه پێرو لاوانه وه ده ست پێ ده کاته وه و مه لا قورشان ده خوێنی و ئامۆژگاری خه لکان ده کاتو باسی عه زایی قه برۆ زیندو بوونه وه ده کاتو خه کله که هه لده سینۆ و نایه لی له دوائ مه لا که سی مردووه که بگرین چونکه گه وریه یی قورعانو هه رمووده کان ناگات به مردووه که ئه گه ر گریان. دوائ سێ رۆژ یا خود هه وت رۆژ ژنان که گه رانه وه له سه ر قه بران هه لوا یا خود خورما به سه ر دراوسی یه کاندایه ش ده که ن.

ژنان هه موو هه فته ی چاریک یادووچار ده چنه سه ر قه بران، زۆرجاریش دایکی مردووه که هه موو پۆژیک تاجله سه ر له مردووه که ده دات.

له کورده واری دا و باوه به پێی ده ست پۆیشتیوی ماله مردووه که تا سالیک یا خود ئه گه ر هه ژار بی تا چله ی ئیواران خواردن بۆ ماله هه ژاری یا مه زگه وت به خێری مردووه که ده نێرخ. له چله ی دا دووباره بۆ مردووه که داده نیشنو شین و

لاولانه ده ست پټ ده کا به لام ده باره ی پر سه گرتنیش که سو کاری مردوه که له سالیکه وه تا دوو سال هه ندی هوزیش تا پینج سال جلکی په ش له بهر ده که ن ژانیش له و ماوه به دا زړو خشل دا نه که نن* له ناوچه ی بادینان ته عزیزه دار جلکی په ش له بهر ناکه ن به لکو شین له بهر ده که ن.

چونیه تی ناماد ه کړنی خواردن له ماله مردودا :-

له کورده واری دا به گشتی واپاره که بق ماله تازیه زور که س له گهل خویاندا رځن، برنج، شکر، دوشای ته ماته یا خود چا کاوریک له گهل خویاندا ده بن، هه ندیکیش پاره به ساحیب مردوه که ده دات. زور جار په کیک له که سانی مردوه که ناوی نه وانه ده نووسن که نم شتانه و پاره یی داوه و میناویانه.

نوهی که چیی سه رنجه دانیشستوانی کویه و بادینانو تاراده یه که هه ولیرو خوشناو ته وگهل شوینی تر نوه یه که تازیه دار خویان خواردن دروست ناکه ن، به لکو له ماله دراوسپکانیا نوه بویان دیننو نه مه له سنی پوزوه تاحه فته یه که ده خایه نی و ماله مردو مه چهل ناخه سه ر ناگرو خواردن دروست ناکات، (له بهر نوهی خاوه ن مردو جگر سووتاو دل بریندارو به خه من) نوهی له شاری کویه دا په چاو ده کړی نوه یه که له م شوینه دا مه راسیم یا خود دابی سفره بردن هه یو جیره ده سه واییه که له بهینی دانیشستوانی شاری کویه دا هه یه که پټی ده لټن (سفره بردن وه) واته هر مالیک مردوی لټن مرد هه تا هه فته یه که سفره یان بق ده چینه وه.

سفره :-

بریتی یه له سینى یه که که رازابیته وه به دوو به له م قه لایه چن کراو به پلاو برنجو یه که مه چهل شله (ترش) له گهل دوونان هر نانیکیش ده کړی به دوو پارچه، پارچه یکیان له زړ به له مه برنجه که و نوهی تریش له سه ر به له مه که داده نین. هر مالیک نه و سینى یه تیډا به و جیره ی سه روه ده رازینتیوه، په کیک له که سی ماله که

* له ده شتی هه ولیر واپاره که ژان نه که تازیه یان هه بی، نایی بریشکه بخزنو شتومه کی سپو رنکار په نگ له بهر یکن، هه روه ها بازته ی زړو زیریش له ده ستیان دا نه که نن.

ده‌چێ له‌ناو تازیه‌که‌دا داده‌نیشێ و نان ده‌خوات. یان پیاوی ماله‌ خاوه‌ن سفره‌که ده‌چێته‌ ناو پیاوانو له‌گه‌لیان نان ده‌خوات هه‌روه‌ک وتمان که‌سی نزیکێ مردووه‌که ته‌رخان کراوه‌ بۆ نه‌وانه‌ی که‌ سفره‌ دێنزنو په‌که‌ له‌دوا‌ی په‌که‌ وه‌ری ده‌گرنو په‌که‌کیش قه‌له‌می به‌ده‌سته‌وه‌یه‌ ناوی نه‌و مالانه‌ ده‌نووسی که‌سفره‌یان بۆ ناردووه نه‌مه‌ش له‌به‌ر دوو هۆ:

۱- وه‌که‌ وتراوه‌: (شینو شایی ده‌سته‌وایی) وه‌ بۆ پۆژی خۆی به‌شداری نه‌م ماله‌ی له‌شینو خوشیدا کردووه‌.

۲- تاکو بیریان نه‌چێت چ مالتێک سفره‌ی ناردووه‌ تاکو سفره‌و سنبی په‌که‌ بۆ ماله‌که‌ بنێرنه‌وه‌. به‌گه‌شتی ژماره‌ی نه‌و سینی و سفرانه‌ی که‌ده‌نێرن بۆ مالی مردوو به‌پتی ده‌سته‌وایی نه‌و ماله‌ مردوو ده‌گه‌ڕێ.

هه‌روه‌ها له‌م شاره‌دا بۆ ژهمی ئیواره‌ش دیسان ژماره‌یه‌کی زۆر سفره‌ دێته‌وه‌و سفره‌ی ئیوارانیش له‌پیش بانگی (هه‌غریپ) زۆرجار سفره‌ خۆی نه‌دا له‌سه‌د سفره‌ یان زیاتر به‌م جۆره‌ ماله‌ مردوو له‌کۆیه‌و شوێنانی که‌باسمان کرد پاره‌ سه‌رف ناکه‌ن.

به‌لام له‌شاری سلێمانی‌دا نه‌وه‌نده‌ی که‌ناگا‌داریم که‌س سفره‌ نابات بۆ ماله‌ مردوو‌که‌ به‌لکو ماله‌ مردوو‌که‌ له‌گه‌ل نه‌وه‌ی کۆستیکی گه‌وره‌ی لێ ده‌که‌وێ، ده‌که‌وێته‌ ژێر بالی قه‌رزیشه‌وه‌ نه‌وه‌ش نه‌وه‌یه‌ که‌نه‌و سێ پۆژه‌ی تازه‌ مالی مردوو‌که‌ به‌مه‌لاکه‌ت ده‌چن.

* له‌ماله‌ مردوو‌که‌ که‌سی مردوو‌که‌ یادراوسیتیه‌که‌ یا ئافره‌تی به‌پاره‌ ده‌گه‌ڕێو چێشت لێ ده‌نێن. چێشت کردن له‌سلێمانی به‌پتی دارایی و ده‌ستپۆیی خاوه‌ن مردوو‌که‌یه‌ نه‌گه‌ر ده‌وله‌مه‌ندبن خواردنو خواردمه‌نی چاکه‌ دروست ده‌گه‌ڕێ به‌تایبه‌تی نیوه‌هوانو ئیوارانو ئافره‌ت گه‌رتن بۆ لاوانه‌وه‌ش به‌پاره‌یه‌، مه‌لا به‌پاره‌یه‌و

---

* له‌هه‌ندێ گوندی سه‌ر به‌شاری هه‌ولێر (شیوه‌ غه‌ریبه‌) هه‌یه‌که‌به‌کێک له‌ناو‌دارانی گونده‌که‌ خواردن بۆ که‌سو کاری مردوو‌که‌و نه‌وانه‌ی مردوو‌که‌یان به‌خاک سپاردووه‌ دروست ده‌که‌ن.

خەتم کردنی سێ پۆژەش بۆ مردووێکە هەر بە پارە یە. کەواتە، راستان وتووێ
(مالە مردوو سەریشی نە پەواو مالبیشی).

کار تێکردنی ئایینی ئیسلام بە داب و نە ریتی پرسە و پرسە گردا :-

گومان لەوێ دانایێ کە ئایینی ئیسلام شۆڕشیکی گەورە ی بە سەر داب و نە ریت
بوو و بۆتە هۆی گۆڕانی ئۆلایەنی ژیا ن چ لە پەوی پامباری، شابووی، کۆمە لایەتی
یاخود ئایینی بێ.

ئەوێ کە جێی سەر نە لە ئایینی ئیسلامدا ئەوێ پەو ن بۆتەوێ کە ئیسلام
لە خۆدان و قور پێوانی قەدەغە کردووێ بە لām لاوانەوێ قەدەغە نە کردووێ، هەر وەک
دکتۆر عەبدولحەلیم حەنەفی دەلێ (ئیسلام نە هێ لە خۆدان و قور پێوانی کردووێ
بە لām لەو قسانە ی کە بە سەر مردووێکەدا ئەکرێ چ بە شێوێ شیعەر و تەن بێ یاخود
پەخشان نە هێ نە کردووێ و هەر وەها ئەوێ پەو ن کردۆتەوێ کە :-

لاوانەوێ بە شێوێ سەر زاری و تەنی بە هونەرێک لە ئەدەبی میلی دادەنێ و دەلێ
ئەمە دیار ئەوێکی کۆمە لایەتی و مێژوویی یەو لە ئەنجامی هەلوێستێکی ناخۆشی پەر
دروست دە بێ و مەبەستی دانانی تەعزێش هانی خەلکێ کە سو کار دەدات کە پادی
ئێش و ئازار و گریان بکاتەوێ.

بە شەکانی شېنۇ لاوانەوێ

هەر لە کۆتەر و لاوانەوێ کراوێ بە دوو بەشی سەرەکی یەر :-

۱- لاوانەوێ تایبەتی.

۲- لاوانەوێ گشتی.

۱- لاوانەوێ تایبەتی ئەم جۆرە لاوانەوێ یە نزیکترین کەسی مردووێکە
نە گرتەوێ. وەک کەسانی خێزان باوک، دایک، خوشک، برا، منداڵ، هاو پەو خەم

که سوکار، هژۆ تیره. ئەمەش گەورەترین بەشی لوانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی^۱.

ئەم جۆره لوانه‌وه‌یه به‌هه‌م جۆره که‌مۆف سۆزۆ مه‌ستی خۆی به‌هۆی په‌یوه‌ندیه‌کانی به‌هیزی خۆینو گیانی ده‌ریبێ، لێره‌دا چاره‌نووسی که‌سانی خێزان یه‌که به‌هۆی ئه‌وه‌ی تهره‌وه‌یه به‌هۆی خۆشه‌ویستی و سۆزێکی کاریگه‌رۆ هۆگریاندا له‌ژيان به‌یه‌که‌وه به‌ستراوه.

ئەم جۆره لوانه‌وه‌یه به‌که‌م له‌ئەده‌بی فۆکلۆری پاشان ئەده‌بی نووسراودا گرنگی پێ دراوه.

لەم به‌شه‌دا مه‌ول ئەده‌ین له‌لاوانه‌وی تایبه‌تی فۆکلۆر بدۆینو پاشان شیعری شینو لوانه‌وه له‌به‌ر مه‌می شاعیران به‌پێی جیاکانی و میژووی سه‌ره‌لانی بکه‌ین (به‌شی دوهم).

جۆره‌کانی شینو لوانه‌وه‌ی فۆکلۆری کوردی:-

جۆره‌کانی شینو لوانه‌وه (سه‌ردۆکه) که‌یه‌ئاوازیکی دل‌ته‌زینه‌وه ده‌گوترێ به‌گه‌شتی شینی پیاوانو شینی ژنان ئەم جۆره‌ی خواره‌وه ده‌گرێته‌وه.

۱- شینی بووکانه بووکانه (بووکانه پۆ بووکی).

۲- شینی مه‌مکی نازداری.

۳- شینی قۆشه‌ن.

۴- شینی دیوانی و دیوه‌خانی.

۵- شینی شانه‌شین.

۶- شینی هیری هیری.

۷- شینی سه‌یده‌م.

۸- شینی قه‌لغانو شمشیر.

^۱ الرثاء - سلسلة فنون الادب العربي - باشراف الدكتور شوقي حنيف، ص ۱۷.

جگه‌ له‌م جۆره شینانه جۆره شینێکی ته‌ره‌یه که‌تایبه‌تن به‌شه‌پو پوودای بومه‌له‌رزوه لاقاوو گوندێک‌دان و گرتن و زیندان و سوتاندنی مال و نه‌فال و دوورخستنه‌وه و کۆره‌وه‌ی ناگره‌یه‌یه‌یون له‌خه‌رمان.

- ۹- شینی لاوتویان و لاوتۆکه.
- ۱۰- شینی که وه کم ده وئ.
- ۱۱- شینی کۆمه ل.
- ۱۲- شینی لۆم برۆنه شاهی ماری.
- ۱۳- شینی وای وای واوه یلی.
- ۱۴- شینی که سم نه ما.
- ۱۵- شینی پۆله پۆ (پۆ منالان).
- ۱۶- شینی مهی پۆ، مهی پۆ پۆ له گهرمیان زیاتر.
- ۱۷- شینی های مه مۆ.
- ۱۸- شینی کابانی لای لای.
- ۱۹- ناغام پۆ وهی پۆ گیانم پۆ وهی پۆ (له ناو جافه کان).
- ۲۰- مهی وا مهی وا واشپۆره (له گهرمیاندا).

شینى تایبه تی

شینى ژنان

۱_ شیوه نى دایک خۆبه خۆی به نه مانی نزیکتیرین که سى که جگر گۆشه کان و میژدو که سو کارى بوون نه جۆره شینه به ناوی (شینى که سم نه ما) که ده لاین:-

که سم نه ما که سى که سان
که سم نه ما له مه جلیسان
که سم نه ما بکا قسان

۲_ شیوه ن بۆ منال.

۳_ شیوه ن بۆ باوک.

۴_ شیوه ن بۆ دایک.

۵_ شیوه ن بۆ برا، خوشکو کیژی که نچ.

۶_ شیوه ن بۆ هاوڕێ.

۷_ شیوه ن بۆ ژنی جوامێر.

۸_ شیوه ن بۆ غه ربیی.

۲- شیوه نى دایک بۆ مناله که ی.

مندال لای دایکو باوک کۆرپه یه کی به نازو خۆشه ویسته، فریشته ی ناو ماله و هیلانه ی خۆشی و به خته وه ری نیتوان خیزانه. دایکو باوک که جگر گۆشه ی نه خۆش نه که وئ لێی دور نه که ویتوه که مو کۆرپه کی شه بێ به مه دل گران شه بێ و جه رگی وه که که باب ئاسایی لێ دێ.

دایک که ز ده کات هه موو خۆشی خۆی له خۆشی منداله کانیدا بنویشتیه وه، که رماو ساردی زیانی له خۆشی منداله کانیدا نه بینێ. هه مپشه ده ستی به نازی به منداله وه یه خزمه تو په روهرده ی نه کاتو نازو نیعمه تی نه کیشێ، به لام نه گه ر له پڕ شه منداله

له باوه شی دایکی جیا بۆوه دایک خه م دای نه گریڼو خه مبار نه بڼ و هه موو هه سستو
ناره زووه کانیو هیواو یادگار ه کانی به فرمیتسک بۆ پۆله که ی دهر نه بهیڼو فرمیتسکی
به کول، به ده نگیکی به سۆز نه لاونیتنه وه، به تاییه تی کاتی که ده زانی جیکه ی چول
نه بیتو مردنه که نه بیته چاوگی ناسۆزو ژان بۆ که سو کاری بۆیه ده لی:

کۆچی دوایت کرد پۆله ی دامام
پوناکی دلو هیزو هه نامم

منیش له دوا ی تو هه تاکو مام
نابی وشکی که م لرمیسکی چاوم^۱

مردووه که ش کاتی دایکی نه بینیت به کول بۆ جگه ره که ی ده گری له سه ر زاری
لاوتنه وه به دایکی نه لی:

دایه گیان مه گری مه م لاوتنه وه
نه گه رچی مردن داخی گرا نه
نزایه بکه بیارنه وه
چونکه نه م شوته بۆ هه مووانه

نه مه له لایه که له لایه کی تر وه مردووه که په سستو په شوکاوه به تاییه تی که باوکو دایکی
به م شپوه یه نه بینیت وه که جیهانی به سه را پمابیت، رووی ده می تی نه کاو نه لی:
بابه من هیوا ی تو بووم پی بگم
تا نه رکی سه رشانت توژی سووک بگم

---

^۱ هیوا عمر - هۆنراوه ی فۆلکلۆری لوانه وه - هاوکاری، به خندا ۱۹۷۹

یاخود له‌ناوچه‌ی خانه‌قین کاتن که ژینگه منالی نه‌مری به‌م شیوه به‌کۆرپه‌که‌ی
نه‌لاوینتته‌وه*

پۆله‌ خودا نه‌کرد به‌و وه‌گیاند بود
هه‌زاری وه‌ک دایکد وه‌قوریا‌ند بود

پۆله‌ خودا نه‌که‌د گل وه‌بلاند بود
له‌ژیر نه‌و گله‌ گول سه‌یواند بود

پۆله‌ (مه‌گیلیا) هه‌رده‌وه‌ هه‌رده‌
وته‌ی ئاه‌ووان وێله‌ گوم که‌رده‌

پۆله‌ ده‌رددت بکه‌وت له‌ خنوم چون قه‌س لیوه‌
وه‌کو چاو گل که‌ران گر به‌خنوم وه‌پنوه‌د

پۆله‌ مه‌چوو مه‌چوو تلبگه‌م وه‌پید
مه‌سک ووشکم تلبده‌م وه‌پید

پۆله‌ من چه‌وه‌تم توچه‌ شه‌نه‌ وه‌تی
شه‌ته‌ دای له‌بال له‌لیم دویر که‌تی

ئاسکه‌ زه‌رینه‌ مل وه‌زه‌ره‌وه‌
پوله‌ چوین قه‌رار دگردد له‌ژیر به‌ره‌وه‌

---

* نه‌م لاوانه‌وی تایبته‌ به‌ناوچه‌ی خانه‌قین له‌زاری (له‌یلا خانی کچی سال‌حی به‌یرام) وه‌رگرتوه‌.
ته‌مه‌نی (۸۰) ساله‌و له‌که‌رکه‌ی (حی‌اله‌ث) سال‌ی (۱۹۸۰) له‌زاری وه‌رگرتوه‌.

پۆله لاوه لاوه ته وای بکهه ههه لاته وه
فرشتهی خهیران هاوه لاته وه

یا خود له کاتی کفن کردنی مندا له که وه پیش نه وهی بیهن بق سه ره بران دایکه
نه لاینته وه پوو نه کاته مندا له که ی و پیتی نه لی:--

مه چوو مه چوو پۆله تاگل بکردام
وورده رازا نه گهی دایگه ته راد بکردام

پۆله ناکام، پۆله ی تیر له دنیا نه خواریدیم
پۆله ی عه زیزم

پۆله مه چوو وه ناو تهو قه وره، تهو قه وره تهنگه
کوچه مهردم که نیه ی وه زه وده خه نه

پۆله له ده ردا به وینم بیژه دایه
رهنج چهند سالم مه ده وه زایه

پۆله به دبختی به ختم په خشن له عالم
سه بر بی جهخت مه یو له تالم

پۆله تو له ده ردا بهو خاتره بکهه شای
خهه بهد بهختی دایکه بینمه ی وه بای

یا له دوا ی ههفته ی ژنان پوو نه که نه سه ره بران و دایکی مندا له که ده ست نه کات
به گریان..

پۆله ئهم شوو چهن شهوه مار لهجینگام بود
نهمخود په لامارد بوو، نهویم راگهم بود

دوای نهوه ژنان به دایکی منداله که تلین که گریان کهم کاته وه دایکه له م کاته دا
تهلن:۔

مه گیر مه گیر گیر یاند به سه
بادایکی بهد بهختد بگير حقى به دهسته

نهمهش لوانه وه به که بلی به کینک له منداله کان :
پئی په باریکه ی لو کویه دهچن
دهستو جاتاکه ی له (فلان) دهچن

پئی په باریکه ی لو به غدا دهچن
به ژنه جوانه که ی له فلان دهچن

کۆکه کۆکه
هه ی کۆکه کۆکه نهو کوپه چهند کۆکه
شهرواره ی شینه شاره ی دهسروکه
دهستی دا برنوی دای دهنه چۆکه

هه ی لاوه لاوه نهو کوپه چهند لاوه
برینی گران بوو نه ی کرد سراوه
رانکو چۆطه ری لى بهجنى ماوه

---

* له (ثامینه) وه رځپراوه _ ته منی (۸۷) ساله _ خه لکی کویه .

هې شېره شېره شېره شېره لمبه ر ماران
چريکې کوردان دې وهک شامي ماران
دورين کوږايه خوارزايي خاران

هې شېره شېره شېره شېره له قهراجي
دهنگي تزيان دې له چيلي يواجي
بريني نه و لاوه نه کرا علاجی

هې شېره شېره شېره له بن بهري
نهو شيره کوږا ږوژ له سر زهري
کوپي دزيان کرميان نامهري

شيوه ن يو باوک :

خوشه ويستی باوک له ناو خيزاندا شويښکي ديارې هه يه، به سه رځنو سه ربه رشت
که ري مال دانه رځ، قه لای ماله .. هو گري ژنو مجرد و پټکه وه ژيانيانو دلسقزيان
جوانترين وينه ي به خته وه ري به به مردني پياو قه لای ماله که نه روخي، منلان په نگيان
نه بزکي، گه وده ترين بوشايي له مالا دروست دهکات له بهر نه مه که ده مري
گه وده ترين شينيشي بق ده کړئ. وه که له م لاولانه وده دا دياره :-

به ناوي (که سم نه ما) په نه م جږه شينه به زږدي له ناو ژناندا به م جږه هوو
دهدات کاتي کومه له ژن له دهره وه هوو ده که نه ناو تازيه که و ژنيکي به ته من
پټشيان ده که وي پټي ده لټن (نه ختیاره ژن) که ده که نه ناو حوشه ي ماله که
دهست به جي و به يه که وه هاوار ده که نو ده گرين.

که سم نه ما کي شين که ره
ترسم نه ما بټه دهره

له م کاته دا دوو سنی ژنی که سی مردووه که پویه پوویان ده پقنو شین گرم ده که ن
له په کتری وده ده گرنه وه بق په کتری ده لیننه وه له حق ده دهن:-

که سم نه ما که سی که سان
که سم نه ما له مه جلیسان
که سم نه ما پکات تسان

که سم نه ما مال بی مالخو
که سم نه ما مشکو زاخو
که سم نه ما به سدری خو
که سم نه ما لق سدری خو
که سم نه ما هه یرو هه یرو

که سم نه ما له وی بهری
که سم نه ما سوار بهری

که سم نه ما هه شیر تین
که سم نه ما که له گه تین

نه گهر هاتو مردووه که گه وړه ی مال بوو وه ژنو مندالی له پاش به جی مابوو. به م
جوره ی خواره وه هه ندی جار ده بلاویننه وه:-

---

^۱ بروك: رځشېبېری نوئ ژ. ۱۰۲-۱۰۴ ل ۲۶۰-۲۶۱

هه‌ی پڙ هه‌ی پڙ هه‌ی پڙ
 بو سه‌رداری مالنیم پڙ
 بو بلی مندا لانم پڙ
 بو گه‌وره‌ی مالنیم پڙ
 بو مندالی بن بایم پڙ
 بو مه‌ری بن شوانم پڙ
 بو جووتی بن جووتیم پڙ
 بو کۆله‌که‌ی نیو مالم پڙ
 بو بن که‌سیکه‌ی خۆم پڙ
 بو پش سپی ئاو ده‌دانیم پڙ
 بو پیای نیو پیوانم پڙ
 هه‌ی پڙ هه‌ی پڙ هه‌ی پڙ

نمونه یه‌گی تر ۱-

وای وای وا وه‌یلن	بهم به‌هاره
وای وای وا وه‌یلن	شینره قه‌هاره
وای وای وا وه‌یلن	بهم پایزه
وای وای وا وه‌یلن	شینره هه‌زیزه
وای وای وا وه‌یلن	نرکه‌ی نه‌وی، که‌وته زه‌وی
وای وای وا وه‌یلن	هه‌ی لاوی هه‌ی لاو کۆره زه‌رده‌لاو
وای وای وا وه‌یلن	بردیان به‌تاو
وای وای وا وه‌یلن	نایان له‌چاو
وای وای وا وه‌یلن	بهم هه‌وینه
وای وای وا وه‌یلن	وه‌عدی شینه
وای وای وا وه‌یلن	ته‌قه‌ی لانه‌ک

کوپر بڼ باوک	وای وای وا وهیلی
نهرم نهرم	وای وای وا وهیلی
مهیکه شهرم	وای وای وا وهیلی
هر نه مردیه	وای وای وا وهیلی
جوانه رویه	وای وای وا وهیلی

به لام نه گهر پیاوړیکه خاوه نی دیوه خان واته زیاتر ناودار و شینه که ی زیاتر
که رمو به گوډ ده بڼ. له م جزره شینه نه دا ده توانین ده ست نیشانی چوڼیه تی
سهر دولکه ی نه م جزره شینه بکه یڼ.

کومه لیکي زور مه لده ستن چار یان پېنچ له ناو شینه که دائیره یه که ده به ستن
تینجا به لایه که ده سورینه وه هه نگاو ده نین به لام به هیواش به سنگو ده مو چاویانو
له سهریان ده دهن په کیکه له وانه ی که له ده وریان راوه ستاوه که سی مردووه که به لام
نزیکه نیه بزیانو ده یلی نه وانیش به یارمه تی نه و کومه له ی که راوه ستاوی نه وانه ی
شینه که ده که ن ده ی گپړنه وه وه به نقره ناوه ناوه په کیکه ده رده هینن نه گهر هیلاک
بوو په کیکي تر ده چپته جینگای وه دوايش به دانیشته وه. دیسان شین ده که ن دوايی
په کیکي لن هاتووی پیر ده یان وه ستینن و نه سیحه تیان ده کات ده لن روله گوناهه
بق واده که ن خوا پېی ناخوښه وه فاتحه دا ده دات.

نه گهر باوکه پیاوړیکي گهره ی لن هاتووی بڼ سهر دولکه ی دیوانی و دیوه خانی بق
ده لین وه که:۔

دیوانی و دیوه خانی
دیوانی و دیوا خانی کور بم ناغا دیوانی
دیوه خانی برشین
ناغای تیندا بنوین
دیوانی و دیوه خانی نه مان ناغای دیوانی

دیوه خانی له کهندی
نه ما ئاخواوه نه فندی

شىن بۇ پىاوان :

هه‌شده‌ شه‌ شه‌ شه‌ له‌ماوه‌تی
له‌شکری ده‌بیان گه‌یه‌ گۆسه‌تی
کاکم کۆزایه‌ له‌ عه‌شیره‌تی
عێلی ده‌بیان که‌له‌ی که‌تی
x x x

پنی شو گوندەم پانۆ بەرینه
 قەمەرە ی کاکم شینی ٲەمرینه
 دوژمنی نامەرد لینی دانیشتیڤه
 علاجی نیه دەستان هەریڤه
 بی ڤیرەت نەبوو خودا نە یهتە

x x x

هه‌ی نایین نایین کاکێ خۆم نایین
 بیهقه‌مه‌روه باژۆ سه‌راین
 مه‌یتی وی که‌تییه‌ و له‌سه‌حرایی
 عه‌شیره‌ت دووره‌ له‌ هه‌لای نایین
 x x x

له ماران پاهات کاکه به کزی
چه نازه ی چه قاند له سبله ی ره زی
توخوا مه یکوژن کوری (مامزی)

۱. ۸م شينم له زاري عيسمت عبدال قادر وه رگرتوه_ ته مني (۶۵) ساله، خلكي كويه به لگه ره كي مهرباخ داده نيشنو نه خوينده واره.

مامز ناوی نافرہ تنکہ.

هه‌ی شه‌ره شه‌ره شه‌ره له‌که‌ر کینه
 شه‌و کو‌ره کو‌رده مل به زرینه
 توخوا مه‌یکوژن دایکی چاوی لینه

شین بۆ کورو لای گه نچ:

کوپى گەنج: كاتىن كە كورنىكى گەنج دەمرى شىوېن وشىنو گىرسانىكى بە كۆلۈ
بە سۆزى بىر دەكەن ۋە خەزمۇ كەسو كارى بىر بەزەبىيانە لە خۇيان دەدەنو ھاوار
دەكەن. ئەم جۆرە شىنە لە (۲-۶) پۇژ دەخايەننى لەگەل لە خۇدانپاندا قوپو گل
ئەكەن بەسەر خوياندا ۋە قۇيان دەردىنن، ھەروەھا گەلنى جابر براۋ ئامقۇزى
مردوۋەكەش لە خۇيان دەدەنو گل ۋە قوپ ئەكەن بەسەرياندا ۋەكو ژنەكان، ھاوار
دەكەن (برا برا برا پۇ) ۋە لە شىن كوردن بەم جىلۋە بەسەر كوپى گەنج دا ھەل
دەدەن، پىياھەلدانىش ھەر ۋەكو وتان نۇر جۇزى ھەيە بەگۈپرەى ئو ئاكامانەى
كە كوپەكە تىاي ھەلگە وتوۋە لە سوار چاكى ۋە پۈچبەتئو دەستو تەنگو خويندو
يە ۋە يايە... ھەند.

نہ مہ ش جو ریکہ لا پیاہ لہانی کوری گہ نج :-

هاتوو گهيه ههوليرئ
به ژنت داري كنيرئ
هاتوو گهيه كهركوكئ
روومەت پەنكى كرووكئ
هاتوو گهيه به خدائين
لرله لرفى تارائين
هاتوو گهيه په وانديزئ
روومەت پەلكى نيزگزينئ

په يدابوو له ههوليرئ
رهبي كارت به خيرئ
په يدابوو له كهركوكئ
(فلان) سواري پيش بووكئ
په يدابوو له به خدائين
دووره ققه زى نائين
په يدابوو له په وانديزئ
(فلان) كاكه ي مامزئ

* مہینہ احمد۔ تہ مہنی ۶۵ سالہ۔ مہ ولیر۔ گہرہ کی ہونا کی۔

بنه فشا ناری

همی لوری، لوری کوری من لوری
همی داوو داوو، جه مبهلی داوو
تلبتا جه مبهلی، ل بن دارا بی بادی

داوو

همی داوو داوو، شیوالی داوو
همی لوری لوری، جه مبهلی بی من لوری
دی تلبتا جه مبهلی بی خو بهم زوزانی
ژووری، همی لایین لایین، لاندکا من لایین
ته ز دی دهست بلو بنکا پیا شدینم
یا دهستا هیلیم نه کری
ته ز دی قهستا عزیز دلی خوکه م
ته ز دی برین دلی وی دهرمانکم

که وه که م دهوی :

نه م جوره گریانه تایبه ته به کورانی که نه جوه که هیشتا ژنیان نه میناوه یان
دهستگیران دارین یاخود خیری له دنیا نه دین، به لام وه که خوم به شداریم له
شینو لاوانه وهی ناو ژنانی هه ولژدا کردوه نه م شینه یان بق پیاویکی ناو داریش
وتوه و دهنگ و ناوازی شینه کهش له که ل مردوه که دا و ژناندا گوندجوه :

بو نمونه :-

که وه که م دهوی که دانی سووره
یاره که م دهوی به تام و توره

x x

که وه کم دهوئ له وان که دانی

یاره کم دهوئ له وان جیرانی

x x

که وه کم دهوئ کهوئ شکستی

دهسته له تیران لیکدا بهستی

یاره کم دهوئ کهس پرووی نه کهسی*

لاوژه یان لاوژوکه :

مامقستا (عومەر ئیبراهیم) دهلی: ئەم جۆره گریانە تایبەتە بە پیاوانی هه‌ژارو پووتو کرێکارو جوتیارو برژاوی ئێشه. بە پێچه‌وانه‌ی دیوه‌ خانێ و شانه‌ شینه, چونکه‌ بۆ ده‌وله‌ مه‌ندو ده‌ست پویشتوانه‌ که‌چی لاوژه (وه‌کو گوتمان بۆ هه‌ژارانە) پاستی یه‌که‌ هه‌ر وه‌کو له‌م سالانه‌دا هه‌ر ئه‌وه‌ی بیناسم و گوێم لێ بیت له‌ هه‌ولێردا چوومه‌ته‌ ناو شینی ژنانه‌وه‌ به‌ نیازی هاو به‌شی کردم له‌ گه‌لیاندا, دووهم له‌ به‌ر نووسینه‌وه‌ی تایبەتی ئەم به‌شانه‌. جا چه‌ند جارێک هاو به‌شی شینی گه‌وره‌ پیاوانو ناودارانم کردووه‌ و ئەم (لاوژه) ی تیاوترا. نه‌توانی بوتری ئەم لاوژه بۆ پیاوانه‌ به‌ گشتی. نه‌ک هه‌ژارو پووت و کرێکارو جوتیار:

بۆ نمونه ١:-

لاوژه له‌ سه‌ریانی

ده‌کوئی ده‌رمانی

ئه‌شقه‌و که‌چی ماسی

لاوژه له‌ سه‌ر توئی

ئێ ده‌نگی ته‌مبوری

ئه‌شقه‌وله‌ که‌چی پوری

x x

* پویشییری نوێ - ۱۰۲, ۱۰۴ - ۲۶۶ل.

لاوژه تومی تومی
به ژلت بئی جومی
به شهرت برای خومی
x x

لاوژه له باناندا
به کناری جواناندا
یاری مله ک تیدا
تفهنگ له کۆلی دا
نینچیر به کراڤی دا
x x

لاوژه پاری پاری
به توله و به تازی
یار بهی تو نازی
x x

لاوژه لاری لاری
وه کی ده چیه شاری
لیم برا دیاری
داکت به بیت نازی
x x

لاوژه چوووه ناشی
نه ی خوارد له باراشی
x x

لاوژه که نهختی
له کی به ده رکه تی
غم بوو له دوم که تی
x x

لاوژه له ناشی یه

به زمانی تورکی یه

به که دنی سپی یه

x x

لاوژه که وی موره

به س برؤ به نوره

تار له دوو تو زوره

x x

لاوژی لاری لاری

لاوژ کهم لاوه

بالیف کورکی نه وی

لاوژ کهم لاوه

له کوئ ده نوی شه وی

لاوژ کهم لاوه

بوکت بز دیتمه وی

لاوژ کهم لاوه

نه مه شین و گریانه بؤ کوریک دهوتری که هیشتا ژنی نه هینا بی واته گه نچ بیت:-

---

وای وای وا وهیلن

نه و کورجوانه وا وهیلن

دهستو سه عاتی وا یلن

وای وای وا وهیلن

پانکنو چوغه ری وا وهیلن

وای وای وا وهیلن

دهستو حلقه ی وا وهیلن

وای وای وا وهیلن

نه مه ش جوړيکه له شينو لاوانه وه بوگه نچ و لاوه کان :-

لای لایه لای لای	به توريانت بم پوله
لای لایه لای لایه	نه و جا به کي بليم پوله
لای لایه لای لایه	کوږيه کم لای لایه
لای لایه لای لایه	به توريانتي مالي چولت بم
لای لایه لای لایه	به توريانتي به ژنو بالات بم

نه مه ش نمونه ي لاوړه يه :-

لاوه له سر باتي
 ده کوټي ده رملي
 نه شقه و له کچي ملمي
 لاوړه له سر شوري
 دي دهنگي ته مېوري
 نه شقه و له کچي پوري
 لاوړه تو می تو می
 به ژت جو مني
 به شهرت برای خومي

نمونه يه کي تري لاوړه : (سه ردولکه ي لاوړوکه م لاوه)

لاوړوکه لاوړوکه لاوړوکه لاوه
 لاوړوکه لاوړوکه کوږم بڼ چاوه

* نه م سر ردولکه په چند نافرته تن يا خود خزمي مردووه که ياني ژني لاره مردووه که نه پلني و نه واني تر
 بوی ده سه نته ره، شينه که به پيوه ده کړيو نافرته تان به ريکي و له شيوه ي باز نه يي راده وه مستن، چوار
 ژنيش له ناوه راستي شينه که له خويان ده دن. ژنيک يا بو ژن به نده کاني ده لينو شوانی تر
 ده گيرنه وه. نه مه ش به زږی له ناوچي ده زه بيان باوه وه ک خوشکه (شاوازه محمد) بوی پوښ
 کړدينه وه.

لاوژه لازي
لاوژه لازي
دۆت مام بڼ تو نازي
لاوژکهم لاوه
لاوژهی له سهر شووری
دڼ دهنگی ته مېوری
ته شقه له کچه پووری
لاوژکهم لاوه
لاوژکهم له کهندی
تغهنگ له گولمې دا
دۆت ماست به کڼی دا
لاوژکهم لاوه
لاوژهی شهروارشین داخ*
قوت مه کیشه ناخ
له دوت ده بڼه بیداخ
لاوژکهم لاوه
لاوژهی لیره له وی
بالیف کودکی که وی
له کوڼی دهنووی شه وی
دۆت مام* دهیته نه وی
لاوژکهم لاوه
لاوژهی له سه ربانی

---

* شین داخ: جوره قوماشینکی خهته، خهتهکانی پهنگیان شینه.

* دۆت مام: کچه مام به کومانجی ژوند.

لۆت بکوئن ده رمانی
بنین له برینانی
ناشق کچه جیرانی
لاوژۆ کم لاوه
لاوژهی تۆمی تۆمی
ده لێ ی سواری پۆمی
کوپی پلکی خۆمی
لاوژۆ کم لاوه
لاوژهی لاری لاری
وهکی ده چیه شاری
خه نهی دیتی دیاری
لاوژۆ کم لاوه

هه ی ناربه ند بو کۆری گه نهو لاو ده وتیری :-

ئهو ناربه ندهم می کوپه جووه
ناران لیده ن زوو به زوو
له شکر پۆی سوار له دووه
x x
ئهو ناربه ندهی له قه راتی
ناران لیده ن پۆژ هه راتی
سوار پۆی بووک نایگاتی
x x
ئهو ناربه ندهی می کوپه کزی
ناران لیده ن هه شتو نزی

بووکیان هیتا سوار پوئی

x x

تهو نارینه ندم کوپه کورده

ناران لیندهن هورده هورده

سوار هاتن له شکر گرده

هه ی نارینه نده هه ی نارینه نده

x x

چیدی ناکه م نارینه ندانی

دهچمه سه رخمی په شوانی

لیندهن جلکی بووکه جوانی

هه ی نارینه نده هه ی نارینه نده"

"ئاواز نه حمده ده ئی: ئه م (هه ی نارینه نده) له خوالینفوشبوو پلکه (مامز) ی قولته په بی گوی لئ بووه
تۆمارم کردووه, ئه م به نده ش هه ر بۆ شینی به پیوه یه بۆ مردووی گه نچه. بهوانه کتیبی فولکلوری
کوردی ناوچه کانی دزه بیاندا... کۆ کردنه وه ی (ئاواز نه حمده دزه یی), ٦٢٧.

بو کچی گه نج

چون بق کوری گه نج شینو گریان ده کریت، بق کچی گه نجیش شینو گریان
 ده کریت. پیا مه لدا نه کهش به گویره ی لی وه شاهوی کیژده ده بی شینه که گهرم ده بی
 به تاییه تی تازه بووک یا کیژیک به هوی نه خوشی و کاره ساتو به هوو داویکی دلته زین
 کچی دوا بی کرد، نه وه شینی گهرمی بق ده گپه درخ. وه که له م نمونه ده بینرئ:

- ۱- بووکانه بووکانه بووکی   دایکی له جلکانه بووکی
- مارئ بی کلبانه بووکی
- بووک هاتی به شاری بووکی   دهستو پی مرواری بووکی
- لق عارب سواری بووکی
- ماینی گن کلچوکه بووکی   سر زنی کرووکه بووکی
- بووک تازه نوو بووکه بووکی
- دهستو دهسته وانه بووکی   هه موو دایه کوپانه بووکی
- هیشتا سر گرانه بووکی
- دهستو ههنگوستیله بووکی   هه موو دا بهرتیله بووکی
- دایکی نقایله بووکی
- هی کراس گازر گازره بووکی   له زگی بهردام ناگره بووکی
- نه ختیگ وهره خوارتره بووکی
- هی کراسو که ویته بووکی   له بهژی یارته بووکی
- چهند شیرینی لی دینه بووکی*

۲- له شاری سلیمانی دایکتو که سو کاری کیژده که به م جوړه ده لایتنه وه:

هه ی پو هه ی پو هه ی پو
 هه ی کیژه جوانه که م پوی

هڅو كيږه دهست پړهنگينه كم پړو
 هڅو كيږه جوانه كم پړو
 هڅو كلباني دايكي خږي پړو
 هڅو پړو هڅو پړو كچي جوانم پړو
 بووكي بڼي ده زگيرانم پړو
 كچي خيږ نه ديوم پړو
 كچي بڼي مرادم پړو
 نهنگوستيله دهستي دايه پړو
 هڅو بووكي پړو، هڅو كچي خږم پړو
 به قورياني به رو جيازي به جڼي ماوت بم
 به قورياني بووكي بڼي زاوا بم
 به قورياني دهستو په نجه كانت بم
 به قورياني كلباني مالي بم
 به قورياني ئيشو كاره كانت بم
 به قورياني ته وني دهستكردت بم
 به قورياني موورو و زهنگينه كانت بم
 به قورياني دهسته خوشكه كانت بم
 بو مه پړو دوشني دهست پړهنگينم پړو
 بو كلباني مالي بلي پړو
 بو براي بڼي خوشكم پړو
 بو بلي بڼي كچم پړو
 بو مالي بڼي كلبانم پړو
 هڅو پړو هڅو پړو كچه جوانه كم پړو

* شيني (هڅو پړو هڅو پړو) له بهر ناوازي شينه كه به كار دپښ و دوپاره كړنده وې شو سيفه توشو
 كره ستانه ي كه نافرته ياخوډ كيږه كه خاوهني بووه، وهكه (كلباني مالي، دهست پړهنگينه، موورو

۲_ نمونەيەكى تر لە پێدا ھەلدانی ئافرەتى گەنج ياخود ژنيك تازە مېتردى
كردبىن يان دوو سى منالى لە پاش بەجى مابى، بە تايبەتى لە ناوچەى سلیمانى دا:

واى واى وا وهيلن	واى واى وا وهيلن
دەبکەن لى دەبکەن لى	واى واى وا وهيلن
ھەرچى خوشکە دەمى وشکە	واى واى وا وهيلن
دەست ھەلېن پرچ دەريتن	واى واى وا وهيلن
ھەرچى کچە يیتە ئەم شینە	واى واى وا وهيلن
ھەى لى وا وهيلن لەيلى جوان بىن	واى واى وا وهيلن
مالى باوکى ئەسل زادەبىن	واى واى وا وهيلن
بردنەوھى لەيل لە وھدەى بىن	واى واى وا وهيلن
ھەرچى خوتشە	واى واى وا وهيلن
بۆى بە ئیشە	واى واى وا وهيلن

۴_ ھەرودەھا جۆرە لاوانەوھەكى تر ھەيە پى دەوترى (واى واى وا وهيلن):

واى واى وا وهيلن
ئەو لە بۆ مەجنون دوھەم بۆ لەيلن
واى واى واوھيلن
بووکى جوانم وا وهيلن
نەو نەمامى بلخەم وا وهيلن
توخوا بووکى چۆن وائەبىن
بەم بەھارە مال چۆل ئەبىن

زەنگيانە، بەرو جيازى، ئەموسستيلە.... ھتد) کە ئەمانە لەگەل بەکار ھێنانى وشەى (بە قوربانى ھەى
بۆ) زیاتر کەسانى ئار شينەکە دەجوليتن و سۆزبان ھەلدەستين.

وای وای وا وه‌یلن
گۆلی باخانم وا وه‌یلن
کۆریه‌ی نازدارو فریشته‌ی جوان
په‌پوله‌ی سپی ناو باخی گۆلان
بینچوو، جوانه‌که‌ی خاوتی من
وای وای وا وه‌یلن

هـ _ هه‌روه‌ها جۆره‌ لواندنه‌وه‌یه‌کی تر هه‌یه‌. ته‌ویش هه‌ر بۆ ئافه‌ره‌تی پیاو ده‌وترئ
به‌ناوی (هه‌تاره‌ک و موباره‌ک) که ئافه‌ره‌تیکه‌ ته‌یلن و ته‌وانی تریش به‌ دوایه‌وه
ته‌ییانده‌وه، جیاوازی ته‌م جۆره‌ش زیاتر له‌ رسته‌کاندایه‌ له‌ جیاتی (بووکه‌ لئ
تۆراوه‌که‌م) ته‌بێ به‌ (حاجی یاخود پیاو ...) یان (حاجی هه‌جت موباره‌ک).

هه‌تاره‌ک و موباره‌ک
ته‌م سه‌نه‌ره‌ت موباره‌ک (حاجی یاخود بووکن) ده‌وترئ
هه‌تاره‌ک و چاوه‌که‌م
بووکه‌ لئ تۆراوه‌که‌م
هه‌تاره‌ک و وا وه‌یلن
باوان شینۆ له‌یلن
هه‌تاره‌ک و له‌م لاوه
بووکن بگه‌ڕه‌وه‌ دواوه
هه‌تاره‌ک نه‌روۆز بێ
به‌رگی سپیت پیروۆز بێ
هه‌تاره‌ک و له‌ زێره
ته‌م بووکه‌ عه‌زیزه
هه‌تاره‌ک و چاوانم
بووکن له‌ جێ ی هه‌مووانم

دایکې بڼې کي وانه کې
تو کیت دینشې بڼې دهنگ ناکه ی*

۶- لږم برېته ډاکی سینم ده رین سینم مریدیه
لږم برېته و هستاکاران بېرې کیلی سپیه
برېته کاکي کیژه ی بازوا بڼه ی به حریه
بچنه کن شاهی ماران نه خوا دوو چاوی سپیه
سینه می کڅچه کڅچه سینم گه له ک بڼ حاره
برېته و هستاکاران بېرې کیلی به خاره
برېته بابی کیژه ی ده رینی ماینی عه داره
شاهی ماران تن گه ینن نه خڼ دوو چاوی کاره

۷- بووکانه بووکانه پڼ بووکی
له بهر بووکه شوپڼ پڼ بووکی
مامزی دهو به ستوپڼ پڼ بووکی
کیویه و که ته توپڼ پڼ بووکی
پاوکه ر که تنه گوپڼ پڼ بووکی

۸- گور بووی له گوره زهردی
شین بووی له سر بهردی
که تیه ده ست نامه ردی
کراسو که ویو جلک پڼ بووکی

له بهرته کی شک پو بوو کی
شیرنه و لیت دی جلک پو بوو کی
کراسه ی سپه پو بوو کی
گهزو مه جیدیه پو بوو کی
هینشتا رازی نه پو بوو کی

مالینی بوو کی بڼه پو بوو کی
سه ر زینه ی گڼه گڼه پو بوو کی
قوناغ گرده سڼه پو بوو کی

له بهر بوو که جوانی پو بوو کی
ماسزی نوڅه رانی پو بوو کی
کیویه و که ته لانی پو بوو کی
پاوکه ر دای دهر زانی پو بوو کی
چشتاق نه ی ویرانی پو بوو کی

مالینی بوو کی په شه پو بوو کی
سه ر زینه ی به نه خشه پو بوو کی
به ختی به گی په شه پو بوو کی

۹ - که پره کت لو بکه م له ناو که پروکان
داوی مه که پری په لکی گولوکان
له ناوی دانین زاواو نو بوکان

x x

که پره کت لو بکه م له پیی دهریه ندی
داوئ مه که پری خاو و گیله بندی
لاووی لی دانیت به زاوا بهندی

x x

که پره کت لو بکه م له پیی هه ولیری
داوئ مه که پری په لکی کنیری
یاخوا نه و لاوه ثاوی به خیری

x x

که پره کت لو بکه م له پیی که رکوکی
داوئ مه که پری داری مینکوکی
نه و لاوویه سواری پیش بوکی

x x

که پره کت لو بکه م هه له پیی کزی
داوئ مه که پری گوری هیری
سواری له پیی نه یی نسکوی

x x

که پره کت لو بکه م له ناو توتی
داوئ مه که پری په لکی سوسنی
له ناو نه که ی خه وی مردنی

x x

که پره کت لو بکه م له لوتکه ی شاخی
ده رازتمه وه به گوری باخی
له ناو دانیشی نه کیشی ناخی

x x

که پره کت لو بکه م هه به چناران
داوئ مه که پری خوځ و هه ناران
له ناو دانیشی بلنی منداران

×   ×
که پرەکت لۆ بکەم لە پێی دوو گردگان
دەپازتمەوێ بە گورو مەزاران
بابم دانیشی مەر وە کو جارن
×   ×
که پرەکت لۆ بکەم لە پێی شەقراو
دەپازتمەوێ بە گورو لاو وە
تێدا دانیشی ئەو بەرەکت چاو*

۱۰- نمونه‌یه‌کی نژی پێداهه‌لدان به‌سه‌ر ئافره‌تێکی شوو نه‌کردوو پان ئافره‌تێکی
جوانه‌ مه‌رگی خێرو خوشی له‌ ژيان نه‌دیو به‌ ناو نیشانی (شینى مه‌مکی نازدارى)
ئه‌مه‌ش له‌ ناو دزه‌بیاندا باوه‌ له‌ مه‌ولێرێ.

مه‌مکی نازدارى دوو زه‌رده‌ بێیه
ده‌ستی مه‌ده‌نی له‌بن که‌وێیه
کاکی بزانی خه‌جی ده‌وێیه
×   ×   ×
مه‌مکی نازدارى دوو سینوی ئاره
ده‌ستی مه‌ده‌نی هه‌دی مه‌اره
کاکی بزانی خه‌جی مەر یاره
×   ×   ×
مه‌مکی نازدارى دوو سینوی ترشه

---

* ئاواز احمد حمد نه‌مین دزه‌یی _ خوێنده‌واره (فۆلكلۆر ناسه‌ _ به‌ره‌می فۆلكلۆری هه‌یه‌.... ته‌مه‌نی
٤٢ ساڵه‌ له‌ گوندی دووگردگان له‌ دایك بووه‌ _ له‌ ده‌شتی مه‌ولێر ناوچه‌ی دزه‌بیان، به‌لام ئێستا له‌
مه‌ولێر داده‌نیشی.

دهستی مه دهنی پریان مه گوشه
کاکي بزانی خهجه و قوماشه*

۱- خو نه گهر هاتوو نه و نافرته ی ژنی مال بیتو مندالی له پاش به جی مایی به م
چلده ی خواره وه منداله کانی ده یلاویننه وه:ـ

بو کبابی نیو مالیم پو
بو کبابی گهرمیزو کوستانم پو
بو دایکی منالانم پو
بو کبابی دست به که و گیرم پو
بو لائکی به جی ماوم پو
بو مندالی بن داکم پو
دایه پو دایه پو دایه پو
بو دایکی بن مرادم پو
بو دایکی دست په نگیلم پو
بو دایکی هه نامه ساردم پو
بو مالی بن کلبانم پو
هه ی دایه پو هه ی دایه پو هه ی دایه پو

۱۱- نمونه یه کی تر شه وه دهرده خات منداله کان چوڼ دایکیان ده لاویننه وه:

دایکی شیرین له دوی تو ویرانه مالم
وینلو سرگه ردان په شتیه حالم
نه وړو پویشتی منت به جی هیشته
نه زانی له دوات چه ندیم جه فا چیشته

دایکی دلسوزم ته سم به دلی ماتو غمگینت
به دهم واتهی خوشوشیرینت
به دهنکی نهرمو له شتی بی تینت
خزراکم بووه شیوهن و شینت*

۱۲- وه نه م لاوانه وهش له ژننکی ترم وه رگرت که بق کهه کی ده لاوینننه وه و
یه که م جار بوو که یه کن له خنزانه کی بمری ، نقر کاری تن کردبوو:۔

تو وه ک شه ملامی روله
وه یاره ماوه ، بژان وه ک نه لاس وه پرووی گوناوه
نهم زانی عمر د ها له که مین

وه ک خور ناوا بووید له پرووی سر زه مین
تو یه ک نه وتونله نه مام بوید روله سه وز بووید له بلخم
نه خواردم به رد هر بوید به داخم
+++++

دایکه کاتن کهه ی له به رد میا بووه بزی ده لاوینننه وه و ده لی:۔

داری تیام بی له شیشه
نه و خوار کهنده ی له پشه
پوله شه وان مه خه قتم به رم له لاته
دله ی کوس که قتم هر به ته ماته
باوکم وه قوریان دوو دیده ی ته یرت
نهم خوداو ونده نه هینشت تیر بکه م سه یرد
نه وهن لالیامه وه له خوداو له پیر
نه دوام قبول بی نه ترام بی یه گیر

* تبیینی:۔ نهم نمونه یه له سه ر گزوی (حبیبه مسته فا) نوومراوه له کویه.

پۆله‌ نه‌گه‌ر مه‌یله‌گه‌د فه‌راموشم بود
سفیدی که‌فه‌ن بالا پۆشم بود
ده‌ریکه‌م دیدهی خۆم له‌بن
ئێتر نه‌بینم دنیا وه‌بی توون*

شیوه‌ن بو‌دایک: -

ده‌لێن باوه‌شی دایک خۆشتیرین و جوانترین مێلانه‌ی ئارامی مرقفه، مرقفی بێ دایک
کۆتری بێ مێلانه‌یه. هیچ مرقفیک ناگاته‌ پله‌ی دایک له‌ هه‌لگرتنی نازی مندالو شه‌و
و شه‌ونخونی و خزمه‌ت کردنی. جا له‌به‌ر نه‌و خۆشه‌ویستی به‌ پته‌وه‌ی دایک و که‌سانی
خێزان به‌مردنی دایک کۆله‌که‌ی مالی نه‌روخی و گۆڕانیکێ گشتی نا ئارامی له‌مال
دورست ده‌بێ. تارای خه‌مو بێ ئارامی ماله‌که‌ داده‌گرێ جاله‌به‌ر نه‌مه‌یه‌ که‌ دایک
ده‌مری نه‌گه‌ر کچی هه‌بێ هه‌ست و سۆزی گه‌رمیان دێته‌ جۆشو به‌گریان و لاوانه‌وه
خه‌مه‌کانی دایکیان ده‌رده‌به‌ن.

له‌ کورده‌واریدا بۆ ژنی ئازاو جوامیریش شیوه‌نو لاوانه‌وه‌ی بۆ کراوه‌و هه‌ر یه‌که‌
به‌پیی نه‌و کرداره‌ی که‌تیا یا به‌ناو بانگه‌ بوو. ئێتر دایک یا فه‌رمانبه‌ره‌ یان کابانی
مال، یاخود ئافره‌تێکی دادپه‌روه‌ر یا ده‌ست په‌نگینه‌ واته‌ (مافوو دروست ده‌کات،
دروومان ده‌کات) به‌م جۆره‌ به‌سه‌ر ئافره‌تی کابانی مالداسه‌ردولکه‌ ده‌وتری: -

کلبانی لاری لاری کۆنکو که‌و گیران ده‌ریته‌ له‌ باری
چه‌ند شیرین بوو وه‌کی داده‌نیشت له‌به‌ر بیتری هه‌زاری

کلبان هه‌ر چین چین له‌ ده‌ستی دایه‌ گارۆشه‌کی خاسه‌ په‌نگی منه
کلبان ده‌ریته‌ شوانی چۆن چۆتم لۆ بیته‌

* خدیجه‌ مای خان کچه‌که‌، ته‌مه‌ن ۵۰ سال، گه‌ره‌کی شه‌مید نه‌حمه‌د - خانه‌قین ۱۹۷۹.

مامزی سەنی و مەنی هیلانه کم لۆ بکه له کاوله مەقتهنی
تازیهی کورەتیم حەیرانی به کەس پێ نه کەنی

یاخود:-

هەی بیری بیری بێ مەدوونە یەقە بە دوگمە خاریان لە پوونە
مەپێ بلێنی تو لۆ کێتدەر چوونە یەقە بە دوگمە گوارە لە گیتە
هەی بیری بیری بیری مەسێ نه
نەگەر نایان ناسی مامزۆ فاکمۆ خەجیتە

نەتوانین بلێین لە شینی ژناندا واتە کە ژن شین ئەکا زیاتر پەگەزی لیریکیو دلداری
زاله له گەل دەرپینیی بێزاری له تەنیا بیر، خەمو ئازار بۆ مردوو له کیس چووێکە.
لەم شینەدا داوا له مردووێکە ئەکړێ کە تەمانیش له گەل خۆی بهێت.*

نمونه یه کی تر:-

مەمکی نازداری

مەمکی نازداری	دوو زەرەدە بی یە
دەستی مەدەنی	لە بن گەوێ یە
کاکێ بزانی	خەجە ی دەوێ یە
مەمکی نازداری	دوو سێوی تارە
دەستی مەدەنی	هەری مەمارە
کاکێ بزانی	خەجە ی هەویارە

لیم دا نوقرانه بووکن
هیشتا سەر گرانه بووکن

سه ردولکه ی گابانی چاکه :

کلبان لو گوتیمه کلبانان

پارزونی خو بشون

با دپته سهر دهرکی نامانان

تهتوی کلبانه کی گهله جوانی

ههستا بکا نمه یاتی میوانان

x x x

بیری لاری لاری تهتو بیریه کی گهله چاکی

مه نهجه لو کاروشانت لو دهنیم له باری

حهیران جیزیه کی گهلی چاکه داده نیشی له بهر ههزاری

x x x

له وان دانان ههتا نه وان دانان

سینه ری قهره چو طی دپته خواری

به سهر بیری و شوانان

قوتمان ده که مه بیرین ههردوو دانان

x x x

بیری بیریه کهت لو داده نیم له براندانی

بیری و بهرانی ماری باوت گهله تووشن

پیت دهنین له پانی سولن

ده پستین گورینگن هیزارو هه ورئ

x x x

له سهر ناتنی پروو مه نیشه نات به ره و ژیره

لایه کی کومینیت کیستانه نه وهی دیت گهرمه شیره

کلبانه کی گهله جوانه ههسته له خهوی

شینره می سکانت هه راتن له ژیره

x   x   x

سه ردولکه ی تاییه ت به ئافره تی که نیچو خیره نه دیوو:-

مازت لو هه نده سړی

له به رانه هاتن سواران

ته د نه وی مازه خوږم لو نلگری

با سوارین باوکان له دوت سوارین

بته نه خیری نوخمه به کری

x   x   x

مازی به قه نه وزی

پیتانم لو بنی له کولی

ده ستانم لو بنی له جهوزت

x   x   x

مازی له سه حراین

بنو به فیتکان

هسته به گه رماین

با سوارن له دوو سوارین

نه وی مازه لوم بگینه وه

بنی ناوینه بنی ئاراین

x   x   x

ماز له گوندی پردی

هیلانه کم لو بکه

له ناو پوشو نه خوردي

سوارن گه یشتیمه سړی

هسته بکه ده ستو پردی

x   x   x

مامزي هورين
دووخاري هه په له هه نيني
په که لږ بشيره وه
ته وي دئ بادئ
بن گري به سي هورين
x x x
مامزي لږ هه نده هستي
گوارت له گزي په
بازنت له هستي
نيوارنو بياني
به رامبر کار راده هستي
x x x
مامزي گوي مه سي
هينلا کم لږ بکه
له سوري دوزه زئ
پيتانم لږ بني له کولي
ده ستانم لږ بني له حوزي

لاوانه وي دايک بو کوري شه هيد گراوي :-

له وکاته وه که مرقف له سهر زه وي بووه مردنيس له گه ليا په يدا بووه ، له گه ل
که شه کردني قوناغه کاني زيانو فراوان بووني بيرو هوشي مرقف زيانيان پوځ له دواي
پوځ بهره و پيشه وه چوه و گه شاو ته وه جا له گه ل نه م بهره و پيش چوه هوزه کاني
دهرو دراوسي هير شيان بڼ سهر يک بردوه به هڅي سنوور دانانو تاويان ... هتد .
جا له وکاته وه يه که مين بهرگري که له خاکو ناوو نيشتمان لاواني گه ل بوونه که
له وکاته وه تاکو نه مرق هر نه وانن به خوښي گه شيان شاخو بهردي ولات و خاکيان

به خوین ناو داوه و خق بهخت که ر برون به رگریان له خاکو نیشتمانیان کردوه و
همیشه سهنگه ریان بق دوزمن چۆل نه کردوه.

هر له و کاتوه که لاوان خویان بهخت کردوه و شهید کراون له پیناوی نامانجی
گه لدا دایکان وهکو عه و دایان لئ هاتوه بق جگر سووتاوی خویان و قاره مانیتی
کوره کانیان گزراشی شینیان وتوه. همیشه له شینه کانیاندا له گه ل سووتانیاندا
هانی لاوانی تریان داوه جیگای کوره کانیان چۆل نه کهن. په کیک له و دایکه شهیده
کۆل نه دهره (عایشه گولئ) ی کۆیه بوو... نه و دلی دایکانی ده دایه وه و ده یووت
(مه گرین تاکۆش پر نه بئ، خاک پر نابئ ده بئ بق خاک شهید بده یزو پوی
نیشتمان سپی بکه یئ) نه شینه په گزی نازایی و قاره مانیه تی له به یته کاند
دیاره... وه که نه مومنانه ی خواره وه (به دیالیکته کانی زمانی کوردی):

(چه ند نمونه یه ک له لاوانلنه وهی دایکان) به شیوه ی لوری :-

- تیری داگه س لیم له لای راسوه¹
خوتم گت نه کن وه کراسوه

_ جوانان نه من خهیلی بمانن
نه و له هلسه رانه ده وران برانن

_ شیرو به چکه شیر ها له و واوه
وه تیر نه یکن مهل وحه واوه

_ دایه نه مردی په قه ورپۆ له کنیا
ئیر نئ مرد تالخر دنیا

---

¹ نه به یتانه له ئافره تیکی به ته من له دهری (٦٠ - ٧٠) سال وه رگرتوه. به ناری (هاتمه) خانه وه
که له شاری خانه قین له دایک بووه، نه خوینده واره.

_ خۆزی خودای گه وره کاری بکردا
دایه له جیانی پۆله بمردا

_ یاخود قه ور هه لکه نان مهر له شتان ساق بوود
قه وری شه میدان تا قو نیم تاق بوود

_ قه وریان بکه نن نه له ده مرواری
جوان جوان دای بیران لاشه ی بیماری

_ جوانی بنین نه را خوشگه کاتی
باله فاف بارن نه را زامه کاتی

_ زامه گه ی سه خته ده س بگری پیوه
نه وا خوینه گه ی برشی لیوه

_ مو له تم نه وه ی بامه شوینه گه د
ده م بخه وه ناو قله ی خوینه گه د

_ دو گمه گه د بکه ره وه زامه گه د بوینم
دایه واز باده خه لتان خوینم

_ را دایگنو باوگی زوی بو ه خه وه ر
خوینی پی که دن وه ک خه وز که وه سه ر

– ئای خه مو دای خه م توو برامی
وه هه جایی مه چم په نیقن پامی

– برا چهن خاسه ئه هه زارنک بوو
سه ر و مین برا مهینه ت باری بوو

– بیلاوای جوړه دانیشم خه مگین
ده سه لاتمو چه دیرم ته مکین

– جوانان وه بهرگه ترانیه وه
مهیلیان ها وه لای جوانیه وه

– کافر نه کوشه ی دوو دهس له گیرفان
سه ر چه ساوی که با باده مهیدان

– قوریان بالات بم دهس وه دوو دهس مال
له توی خورشیدی خومت دا شه مال

– په رده ی بۆ بکه ن دووقاتو دوو لیو^۱
نه وای لینی بدات گه ماری نیوه پو

---

^۱ ئه م بهیتانه م له ئافره تیکه وه وگوتوه له قه زای که لار به ناوی (گول ناز) خان که ته مه نی (۵۴) سانه
له گوندی حاجی ابراهیم به گ له دایک بووه سه ر به قه زای خانه قینه، نه خوینده واره .

— پهردهی یو بهستن بکات وه پرکان
تیا سهوز بېی داری گرده کان

— حهیفه جوانان زوی مهون هلاک
سهر وهبې وا دهنن له گوشه ی خاک
— خووزه وه نهو ساله گناره بویم
بې خهم بې خه یال بې په ژاره بویم

— دنیا هوېچو پوېچ کار وا شواره ک
بری وه شادی برېی وه دل تنگ

— دهر دئ گرتمه نی یه دهر مانی
یا حق نه گرنګه ی هیچ بستماني

— دویته ی برادر دهملخی بهرزه
دویته ی بې برا مردنی فهرزه

— رازی دله گهم نهروشم پدی سهنگ
سهنگ ستامه یوو مه گهردی له پهنګ

— سزپامو برشیام بویم وه کوو بریان
بویم وه تماکو* سخته ی سهر قلیان

– شەرت بوو لە داخ دا هەر پەحالم بوو
بەرگی ئازیهتی سال وە سال بوو

– شەرت بوو لە داخدا هەر گێژ نەخەنم
بەرگی ئازیهتی لەوەر نە کەنم

– شەرت بوو لە داخدا خوێم گیلی کەم
کە شکۆل ئەل گەرم ئاسیا پیاکەم

– شەواری درێژ خەرقم کرد لەخەم
فەلەک تەوێم بوو منای کەس نە کەم

– شووڤە سواران یەنین لە مەیدان
پووی پاو مەکەیی لە جاگەیی شیران

– قەووری ئەل کەنن لەبان مەر مەر
واوە شینی کەن وە ڕەیحانی تەر

– لەیەک بڕیاگە پای پەنواریمان
وەیەک نیە پەسی داو زاریمان

– لوقمان بنیشی ئەول ئەرەسوو^١
هەر ئەوسا دەردم لایان دواي بوو

---

^١ ئەم بەیتانە لە ژێنێک وەرگرتووە بەناوی (خەرامان نەروێژ) شافەرە تێکی (٤٥) سالا لەدینی (قامیشەلان) سەرپە قەزای خانەقین لە دایک بووە و خوێندواری نی یە.

- که سنی جوووری خوهم ئاو نه ننی لهجوو
که سنی جوووری خوهم نه ووگ په نجه پروو

- من کوپی خهم بویم له خهم بویم چیا
خهم ناو کم بری، خهم ناو م نیا

- مزو بایه قوش هه ردوو هاو ده ردیم
که لاوه نشین هه نلسه سه ردیم

- نه هه فته گیر بویم نه چله بر دم
ئه پرا خهم خوار دن سه ره گه وره کردم

- هه ی داد هه ی بین داد له گه ل ملسه وه
خوشی پوژگار ان وه ته لڅ دامه وه

- هه ره کهس خوم دوینی تف له چارم کینگ
وه مسری ئاو دار پاره پاره که کینگ

- هه ره کهس پهی سه رد من ویشی مه که ی دای
کهس نه که ی دای پهی په نهج به ردی فهره های

---

* ئهم دوو دیره به شیوه ی (گۆزان) وتراوه، چونکه پێش ئهم سهرده مه زۆریه ی دهووه بهری شاری
خانەقین بهم شیوه یه قسه یان ده کرد به لام شیوه ی (لوپی) شیوه یه کی سه ره کی یه که دانیش توانی
خانەقین و دهووه بهری بهم شیوه یه قسه ده که ن.

شینو لاوانه وه بو کورې که نچو لاو و شه هید به شیوهی (لورې) :-

پووله شهرت بود له داخه ت مهر یه حاله بود
به رگ عازیه ت داخه تیگن سالو سالم بود

چهن جهورو چهن جهنا چهن خا که سهری
پووله کرد بوهمو شوانه کهی حق نه دیاری

نهو ماله جوانه گه ت برامهرم بود
چراخه ت بووز ت سورمه ی چاوم بود

نهو گوله زهرده سوو له ناو بری
نایده ی و بان دلی ی ناهمی

نهو تاته جوانه گه ت بخهره بوخچه
وه ختی دهریکه م گوله یل کرپه خونچه

پووله بیلکه نمهن وه داوانه وه
بوومه ت و پیری نیمامنه وه

پووله چه کردی وهی به هارپه
خه سم دایده ر بان سینگ غارپه

کورده گم که قتیبه له بان مهر مهر
خیرو مهنکی یه ده می بکته تهر

نه سوورت کردم نه ده زورانی
نه ی خودا و نه ده نه را بردت نه فام و جوانی

وهی کنی بووم دهس وه زامه وه
کنی تیماری بکه تو ده رمانه وه

نه ی خوا و نه ده له سر داخووری
بهین نازهو تا خوین له یه ک داوری

سه ریند گولکه م پلینده په یحان
باوه شیند کهم وه په یحانه ی ته پ

نیمگه زی بالا سینگه زی گه رده ن
له ویرم نلجت تا روژی مردن

نه گهر نه مرم وه لومه ی بان
که پری نه کهم شه و پوژ له لان

نه و قه ورسانه بکه مه ی ماوه
له تی دانیشم سپتا خوه راوا

تیمه قه ورسان خاکی وه پاکم
چاوه جوانه گت له تی په پاکم

ماله سیوریه گت هیلمین وه پاوهم
به چکه خوا کرد هاتیوه دیواوهم

نه گهر ده ریچی داخه گهت له دل
مه گهر نوستای بیل و ه شان بسپارم له گل

ده سم نه پرس و ه برزی شاند
تاقه سم بخوم وه دیده کاند

تویله نماسی سه وزی له بلخمان
تیره ی له لی نه خوادیم هری داخمان

ماله سیوریه ک به رام بهرم بوود
بلچراکه ی بسوزد سومی دیم بوود

داری نایه ریشه ی له شیشه
نه ی خودا هه لی که ند له بن ریشه

بیلا بتکی زوینخ له چاو بلم
بیلا باوه خوار له بان یه خه و داوانم

ها له دریونم سه د زام خه تر
گشتی جا ژان که د یه ک له یه ک به تر

نه ی خوا وه نه قاری پینم کردن
ه لجزم له گیان پازیم و ه مردن

یا خوا خومینی روژ مردند بود
دهین دالگ شهید له گهرند بود

دالگ خیز نه مگوژه تا بگرم سڼگر
وه زب برنده وه جهرگد بارمه ده ر

لایله نهراد بکهم لای لهی شیرین
وه چاگهی چیت کهس کهس نه دیون

هازم نه مایه بگیرم وه تاو
سحر او سه رزمین گشتی بکهمه ناو

نیمشو له خه وه دو کهوک مه ققان
نه وه لیلی بی مه جنون مه لاوان

هر لیل لیل بی نه وه تو نولیل
دهست لیلی بکه ری له بلخچه ی دوو جیل

پیشه کن نریا وید سه ریشکهی پتیه
وهختی مه لم دا ها نیه هه تیوه

لاشو کهختی وه کن خه رمان گول
دهسو سه عاته که ناوید وه بان دل

یاخودا له یله کد شاری نه نیشی
سیا دا که نی قرمز بهوشی

نور تهوسانه ټاوا بیه و
نهی جوانی نیمه نیشته پینه

تو مهچو مهچو تا برسم و پید
باسی له یله جوان گد پیوشی و پید

مبارکد بود نور مال نوو
لایقند نی په هردارو مال چوو

بلا قه وره گد له سهری بود
به رته کم بز سلمان فاتحای پنی بود

شیرمان که قیه شیر و به ته و
نالهی شیر که مان کس ندی سنده و

که لپل سیوریه گوینه می له بوخچه
وختی ده ری که م گولی بود قومچه

له مال ده رچو بونه عجب سواری بید
وختی هاتیو تلپوت باری بید

قهوری شهیدان با له سر پنی بود
به لکن بولمان په ک فاتحای بود

هاتمه نهو قورساته هیچ نه دیمه وه
کنزو په شیمان هم هاتمه وه

له مال ده رچیده یا نیمام په زه
بایده دیواوه سهر و بهی قه زه

یادگاریه کد هاوه لاهه وه
نه تو داوای که ی نه خزم دامه وه

به وه ماله گم شه نه چوره وه
تا له خزمه تد بووم تا پوژ بووده وه

ناوه گد خوزه، خوزه ناوی داری
لیواش گول قومچه ی نه ول وه هاری

توله دل مه گر داخی جوانی
و که سی نه یانه ناو زندانی

لیلی وه توربان قور معجون بای
تونیش وه ک معجون هه سار شویتی بای

هر بنشید یه تم له شانی
وه ک موم نه سزیه د نازای سوقانی

له تو هه زیز تر مه گهر الله بی
نه ویش له بهر نهو نهوا گونابین

په فېقه گاند په ک ژماردم
تو له تي نيو هم روح سوياردم

مال شهيدان ققو کليله
له پل لدانو سياسه ماتهو مه لويله

که لپل عسکري لم بردان ته نگه
له هجو ما بهجين زواتندان له نگه

نه و ده شته ي به سره گشتي هر قومه
سرو به پيري يه ي جندی له تياسه ر گومه

خودا بکه ي خومه يني ري مردند بوو
دهين دايک شهيد گان له ملد بوو

خودا بکه ي خومه يني دو کورت بمری
فلح بکردای تا شهيد نه مری

مه يلد هاو لای کرسی سويړه و
ته مه نای کرديه جوان له دوره و

وه فیدای پشد بام نو ده امان
پريه و نه کردید جه لاجی ثلمان

نیزرائیل گیانم نه سینه گیانم شرینه
وه چی گن چم که سی مه د بویه

کورد نلبه ته ی ده س کیشم که ران
له ماله گه د بیل بویه نیشانم ده ران

خوم خه مبارم بدیم خه م کرده بهرگم
خه م کردیه قولاو پیز سه رک کرده جهرگم

پوله به خه ف بلخه وت باته وه
فریشته ی چاکان شه وه دیارده وه

وه بهرزی بالا گه د دیتن که وشد
شه مال مه شاتو پالای یی خه وشد

شهرد بو له داخدا دی ناز نه که م
وه ته قه ی قونده رگه د نه مام قلیی واز نه که م

نه گهر ئه را جه به چید تاوه ته ماد نه وم
نه گهر ئه را نه جف چید تاوه ته ماد بوم

ئهی مال نوو کوا خاوه نی
خاکه گی نه جف کردیه پاوه نی

ماسی له ده ریا گه نچو خه زینه
دی نیدوونم جوان وه وینه

تو له دل مهرگ داخ جوانی
وکهس نه یانه ټاو زندانی

له وای ټنواره مار له چاگه مه
نه مار په لامار نه فووم راگه مه

کوچک سهر به پړه، گهرسان مه پړه پړه
وه دیوه خان نیش خاترد جه مه

داخ گریانم په ی کورده مالان
سهریان چی وه برمالیان وه تالان

به د بهختی به ختم به خشه وه مالم
خه تلای تو نیه خوه بی چاره م

شهرد بوو له داخد خووم بکه مه ده وریش
مه گهر را خوم بکه مه له قه و مو خیش

گردی شه هیدان ټه لنی یه تاوانم
کورپی شه هید بووه به میوانم
یاخود تو نه مری تا سوبچی به بیان
بالی و کونه وه قه و مانو خرزمان
توربانی چه کی بانی شاتابم
ټهو پڼگه راسته ی کوردستان بم

لای لایه تان بو نه کم به وینه که وی
 قه زای برسی و تونیته تی که تان له دایکتان که وی
 لای لایه تان بو نه کم له ښواره وه
 سه به ب کارتان بې به سینداره وه
 یلخوا به رانان هر په سستی نه ت گری
 کوری شهید پیتا سر که وی
 یلخوا به رانان هر له زه وقلبی
 گولاله سوره ی خاکی کوردان بې
 دهستم لې مه دهن دهست لې دراوم
 له بینی کوردستان شهید کراوم
 لای لایه ت بو ده کم به دلېو به گیان
 یلخوا دوزمنان نه یته سهرتان
 پوژزی دوو شه ممه سر له ښواره
 له دوور سهرم کرد تهرمن دیاره
 پرسیم نهو تهرمه بوچی بې کهسه؟
 جه ماعته که ی تنها شش کهسه
 وه لاسی دامه وه زور به داخه وه
 جه ماعته کم وا به شاخه وه
 دایه گیان و وتم پوژله ی تو
 هاتنومه کوری، غه مگین دهست خه پو
 فرمیستک بسره دایه چاویک هه لینه
 بهرخی نیز دایه گیان بو سر برپنه
 نه مامینکم ناشت به پرووی کهنده وه
 نه مام هاته بهر خوا لې ی سنده وه
 هر چی کوچ کویچت بوو کوچت کرد به راست
 وهختی کوچت کرد هیمهت نه خواست

ئو دبایه یه ی لوفه که ی بری
کاکه ی شه میدم دهنگی هه لبری
رآنک چۆهه سپی بنو پۆزه وانه
شانو ده مانجه له خوتان جوانه

قوربانی رآنکو چۆهه ی سپت بم
کاکه ی لای سلاو بین لیتان
کۆری سلیمانی هاتۆته ناوتان
له راهی خودا نان بدهن پینان
دایکی کۆل به کۆل له جینگه ی گهرما
کۆری دهر به دهر وا له ناو به فره

یلخوا نه کۆژین به سکی برسی
له ده ورتان گه پیم سمیل قهیتانی
جامانه بیهستی کۆری کوردانی
زاوا پۆیه ههر ئیمرویه
له پیم کراون که له پچه و پینوهند
کاکه ی کۆژراوم پۆزه وان له پین
رجات لی ئه کهم ده ست نمله رزی

ههروه ها به شیوه یه کی تریش نه لاونیتته وه ۱-

بهم پایزه شیر عه زیزه
نرکه ی نه وی که و ته زه وی
بهم به هاره شیر مه هاره
وای وای وا وهیلی

هه ی لاو هه ی لاو

کوږ زه رده لاو بریدیان به تاو

نایان له چال

وای وای وا وهیلن

نال له نال مه که ناله ت له گیانم

ته زای ناله که ت بکه وی له ئیسقامنم

ماسی له ده ریا تیر له غه زته

یاخوا که س نه سرنی ئازیز به و ته

ماسی له ده ریا دای له شمه ی بال

دلَم بۆ دله که ت بوو به کوی زو حال

گهر سهرت دیشنی سهر که سهرانم

نال له ناله ی برینکه ت بکه وی له گیانم

سهرتای به هار بووه خهزان

چون هاتوو چرو ی هه له وه ران

جاری زوو بوو گه لی زوو بوو

خو جه زن به سهر نه چوو بوو

مه رگ تاوان په له ی چی بوو*

ده ک پیرو زت بن یاته ی به ته نیا

دیاره روو سووری له هه ردوو دنیا

یاخوا تو نه مری نه بی به داخم

کۆله که ی مالَم په رزینه باخم

وای وای وا وهیلن

* نهم لاولانه وی سهر وه زیاتر بۆ کوږنکی شه هید کولو نه و ترئ، ژنیک به پتوه ده یلنو ژشانی تریش (وای وای وا وهیلن) به لاولانه وه ده لئینه وه.

لاوانډه پو لاونډي له دووره ولات نه مرن: ۱-

له هه موو شويڼو سهرده ميک دا لاوان به موي بارودوخي نالوڼي ولات ناچار نه بن به موي باري تايبه تي خوځيان له نيشتمانو که سو گاريان دوور بکه ونه وه، تووشي هه زاره ما چه وسانه وه و دهر به دهر ي نه بن هه به ته ماي نه و پوڅه ن که جاريکي تر بگه رينه وه نيتر خاکو ناوي خوځيان، به لام به داخه وه نوريه يان به هيواو ناواي خوځيان و گه له که يان نه که يشتوونو له خاكي بيگانه مردوونو نه و هه موو هيواو ناوايه يان له گه ل خوځياندا بر دوتنه ژير گلاره، وه گه لي کوردي سته م ديده گه لي نمونه ي له م باره وه وه که له پياوي ناوداري له ده ست چووه وه له خاكي بيگانه نيژداهه.

جا لاوانډه وي له م جوړه نوره، کاره ساته که ش نور دل ته زينو نالوڼه، مردني هه ري که له و که سانه دلي هه موو مرقځيکي نيگه يشتو داخوړپيڼي و کاري تي نه کات.

پو نمونه ۱-

۱- جارکيتش جارکيتشي: هه ريبي مه رده
خه لق له پي خودا کفني کمرده

۲- قه در غه ريبان بله بان پي بوو
به شکم خه يرو مه ن فتايحاي پي بوو

۳- من بوومه قوريان قات و قه ميسد
نه را بيبان چي خودا حافيزد

* له (فهيمه مجيد) م وه رگرتوره، تهمني ۴۴ ساله، له قه زاي (خانه قين) له دايک بوو، ژني ماله و خوينده واري ني يه.

4_ ده‌لیلێ هاتگه‌ پێ نی یه‌ زوان
ده‌لیل به‌وه‌ زوان دل بویه‌ بریان

5_ غه‌ریبی شاران کاری پێم که‌رده‌ن
چه‌پ چه‌پ موی له‌بان که‌للم وا به‌رده‌ن

6_ غه‌ریبی شاران وه‌گوش ژنه‌ قتم
قسمه‌ت کاری کرد شه‌و تیاخه‌ قتم

7_ غه‌ریب له‌ غوریه‌ت نه‌گه‌ر وه‌شاپوو
یاخود سه‌رکرده‌ی تیه‌پو سپاپوو
سپای له‌سپای نه‌وشیر نه‌ود که‌م
گه‌وشه‌ی ده‌روونی دایه‌م هاله‌ خه‌م

8_ چادری دیاره‌ له‌دووور ته‌م نه‌کا
ئه‌وه‌ کوپمه‌ براده‌ر جه‌م نه‌کا*

9_ جار کیشاوه‌ ده‌نگ زولال
غه‌ریبی مردوو که‌س نه‌رچوو له‌مال

غه‌ریب غه‌ریبه‌ غه‌ریبان کنی یه‌
غه‌ریب له‌ شاران هه‌ر چاوه‌ پێ یه‌

بێ تا بکه‌مین دوو ده‌س له‌ گه‌رده‌ن
نه‌وا پێدا بێت له‌ ناکا مه‌ردن

---

* مه‌به‌ست له‌چادر دانان ئه‌وه‌یه‌ که‌ له‌گه‌رمیان زۆر باوه‌ له‌ ته‌نیشته‌ پرسه‌ی ژنان چادری پیاوان هه‌ل
ئه‌واسن ئیتر پێنویستیان به‌ مژگه‌وت نابێت (نه‌گه‌ر هاتوو مژگه‌وت که‌ دووریوو له‌ شوێنی ماله‌ که‌).

مه کتویی بنوسه له پهره ی پووشگه
ئه یه حال من حال تو چووینه

ئه و گوله زهرده سوو له ناوری
نایده ی وه بان دلی ی تلمی

شه ر بوود له داخدا بچمه و که نیسه
شایتمان بارم و دهین عیسی

به ده بختی به ختم به خشه وه عالم
خه تایی تو نی یه خوم سی یه چاره م

شه ر بوود له داخت ترک دونیا که م
کاشکول هه لگرم مه ولاو مه ولا که م

شه ر بوو له داخت بچم نامه وه
له گوله زهرده وه ها بامه وه

ولای کنی بووم ده ست وه زامه وه
کنی تیماری بکه ت و ده رمانه وه

من دوو یرو تو دویر با بهینی بوه سین
وعسره گه ت چاو هه ردو و گمان سیروان هه له وه سین

ئه یی خه ربیده چهن و ته وه ره
شینله له شینله ی ناگر به ته ره

هه رکی نیشیگین غه ربی خاسه
ئه ویش له جو مله ی خودا نه ناسه

غه رب غه ربه غه رب دیاره
دایه م پهنگی زه ردو لیتی به باره

شه وان مه خه نم فکرم له لاده
دلی کوس که قتی هه روه ته ماته*

نمونه یه کی تر بو (غه ربی) ۱:-

هه تاره ک و موباره ک
ئه م سه فهره ت موباره ک
هه تاره ک و چاوه که م
بوو که لی تو ذواوه که م
هه تاره ک و واوه یلی
باوانت شینو له یلی
هه تاره ک و له و لاوه
بوو کنی بگه ریه دواوه
هه تاره ک و نه ورۆز بین
به رگی سپیت پیرۆز بین
هه تاره ک و له زیزه
بوو که که مان عه زیزه
هه تاره ک و چاوانم
بوو کنی له جی ی هه موانم

---

* له زار (خاوه ر خان برابم) ته مهنی ۶۲ ساله، نه خوینده واره، به هزی کۆچی براكه په وه که له دورره ولات کۆچی کردبوو بۆ وتین، ناوبراو خه لکی شاری (خانه قین) ه.

(نه و سه ردولکانه ی تایبه تن به پیاوانو ژنان) ده وه

له تازه دا ده یلین:

- ۱- دیوه خانی
- ۲- شانه شین
- ۳- لاوژه یان لاوژکه
- ۴- قهلقان و شم شیر
- ۵- هندی هندی
- ۶- سه یدهم
- ۷- خوشه ن هاته وه
- ۸- که وه که م ده وئ
- ۹- مه مکی نازدارئ

شینى (دیوه خانى) * ۱-

دیوه خانى جۆرتکه له م گریانه به سۆزانه که له شینى ده کوترت، بۆ مردوی خاوه ن دیوه خانو کوڅای گوندی یا هر که سیکى تری دیارو لیها تورو و خاوه ن قوناغ بویه. شینوه ی گوتنى ئەم دیوه خانانه به م جۆره یه ئافره تیک بۆی ده کوترو دووانی تریش ده یان گتیرایه وه به یه که وه له سنگی خۆیان ده دا تاکو شلو کوت ده بوون یا نه وه ته مه لای گوند یا پیاوێکی ماقوولو دیار و لیها تورو یا مه لاژن یا هر ئافره تیکى تری برودار بویه ده هاتو شینه که یانی پئ بهره ده دانو ئینجا ئافره ته کان ده چوونه ژووره وه و ماوه یه کی که می پئ ده چوو کۆمه له بانگ چی نوچ ده هاترو بۆ جاری دووم شینه که یان داده به ستایه وه وه کو جاری پتیشوش شینه که یان بهره ده دان و ده چوونه ژووره وه و نه مجاره له جیاتی شین کردن ئاوازه دل ته زینه کانی

* روشنبیری نوئ ژ. ۱۰۳ - ۱۰۴ ل ۲۶۱ - ۲۶۳، ۱۹۸۴

[سردولکه] ده سستی پټ ده کړد، نه مهش چند نمونه به کی شینی دیوه خانی به که
نافره تان بق ناو شینې ده بیان گووت:۔

دیوه خانی له مله کی
قاوه ی بکو تن گه له کی
بق کینخوا ی چاو به ره کی
x x

دیوه خانی له دیزی
هه راش گوزی کنیری
کوئخوا چوینه هه ولیری
x x

دیوه خانی چوار گوشه
به رایه خو سر چوشه
ناڅا له ناو نه خوشه
x x

دیوه خانیله گویری
تاقم فتجان له زیری
قاوه چی با بیگیری
x x

دیوه خان سر هه ورازه
چاوه شان گرازه گرازه
دنیا له لاوه ی ترازه
x x

دیوه خانی له برندی
کوړان ده خوین به توندی
ناڅا ده پروا له گوندی
x x

دیوه خان سەر له نشیوه

چاوه شان لیتوه

دنیا له ئاغای شینوه

x x

دیوه خان چاکرا دوتی

هه راش گوپی بهی بونی

نهما لایینی قانونی

x x

دیوانی و دیوه خانی

سه ران نین له خهه خانی

قاوه مان له فنجانی

له خوقن بلبان نه ویرانی

دیوه خانی سپی په

هه راش په لک و بی په

به گور اویم رشیدی

جوامیر له ناو نووستیه*

(دیوانه و دیوه خانه) له شاری هه ولیر :-

دیوانه و دیوه خانه

کودم لای دیوانه

دیوه خانی له تیشی

هه راش په لکی قه میشی

کاکه م تیداده نیشی

---

* بۆشنبیری نوی، ژماره ۱۰۲- ۱۰۴، سالی ۱۹۸۴، ل ۲۶۱

دیوہ خان سہر مہ ورازہ

چاوشان گازہ گازہ

دنی لەوی ترازہ

دیوہ خانسہر نشیوہ

چاوشان لئوہ لئوہ

دونیا لە لاوی شینوہ

دیوہ خانی لە بلندی

نہ چاوش مانہ ئە فەندی

دیوہ خان چاکرا دوونی

مە لاش گولنی بە ییوونی

کاکەم گووتیہ خاتوونی

نەمام لەوی ققوونی^۱

نەم سەردولکە یە بۆ ناودانی ئە وتیری^۱ :

هیرینی لەو دیو لەو دیوان^۲

هیرینی لەو دیو لەو دیوان

دین دەنگی تەنە کە زیوان

کە لەش کە تەنە دیوان

مە کوژن بایی مە تیوان

هیرینی لەملە کا ملە کان

شەری بەرانو (شە ک) ان

خە نەجەری نابین کەملە کان

گوللە دەبین پەستە کان

---

^۱ محمد کریم شریف _ فۆلکلۆری هۆنراوە کانی کوردەواری، کەرکوک، ۱۹۷۴ ل ۲۲۲

^۲ محمد کریم شریف _ فۆلکلۆری هۆنراوە کانی کوردەواری، کەرکوک، ۱۹۷۴ ل ۲۲۳

هیرین نهو هام نه دی قهت
پوو به پرووی عه شیرت
خوایه بکری مه سلحت

هیر له جوخینی ماشان
گولله دین وه کی گاشان
مه کوژن ناغهو سویاتان

هیر له جوخینی کلین
گولله دین وه کی بالین
مه کوژن ناغهو کینخواین

هیر له لیسې خه ر ته لان
بهو تو د عاتی وان مه لان
نادهم (کووه) ی میځه لان

لاوانه وه به شیوهی هه ورامی :-

به تیغی مودا دلم بیهن ریش
نیتر دمای تو نه من دنیام پی بخش

هیچ خهم مه وهره خهم سوډا وهره
بنیشه وه دیار خوا خیر که را

ئینه واهارا که شو کو ره نگین
دلای خه لقی شادان هین ویم هه مگین

نارو جه ژنه نه جه ژنه نویمانه
گرد ئیتزار و بالاو تومانه

نه وه گولانه بملو فراوان
هیچ کس ویتهی تو روو نه نیوه باوان

به فرای زولقت بوو زلفت چهند دیزه
مه واجلی کالای دهوری ته وریزه

باره وشکن و پینچی په لکت
پنی کیش مازی جیا تولفی بیکشت

مه رکت وخوای وهشا زوو میو ساریژ
نه ک لاشهی دل دايم که روئیش

پنی ئاتیشا مه گه ره و سه رجه سه رنا
پنی ئاتیشا گه ره و بلخه ل برنا

دل کۆسی نوشه ن
ئا له م ئاره زو بالا که ی نوشه ن

ئی شه و هه ر نالام به تایی ده رده وه
فه له ک بی مؤله ت روش نه که رده وه

چهندی شازاده به م نه وره شیه ن
قولپی باشیشان چون خه سره و بیه ن

ئه یایی نوم که رد شیرین نه ومه وه
تاتیم بی نه ره مای کۆکه ن

حوشتره کا له یلی به ستهن شاقه تار
راشا که رد ماوهی مجنون هه ژار

بیشه هورگیره رو که ره باوان
ئه باوان نه بی سای ده و نراوان

نه شه و خام هه نهر روز زینگانی
سیاوه ن بهرگم چوون کرماشانی*

---

* له زاری عیشه خان خه لکی ته ییله وه رگرتووه _ نه خوینده واره _ ته مه نی ۷۵ سال.

لاوانەۋەي گشتى

ئەم جۆرە لاوانەۋەيە بەشىنكە لە لاوانەۋەي كۆمەلەيەتى. مەبەست لە لاوانەۋەي گشتى كەسانى دەرەكە وتورۇ كۆمەل كەدەۋرىنكى گرنگيان لە بزوئەۋەي پۇشنىبىرى و ئەدەبى و سىياسى دابوۋە.

ئەم جۆرە لاوانەۋەيە شەخسىياتى ناۋكۆمەلن لە ھەموو بوارەكانى ژياندا بەپەي ى ھەلسوكە وتو دەۋريان چ لەپوۋى كۆمەلەيەتى و پۇشنىبىرى، زانستى بى.

لە ژيانى كۆمەلەيەتى و پۇشنىبىرى كوردىدا كەسانى وا ھەلكە وتوو ھەبوۋە كە بەپەي ى دەۋرو زەمانى خۇيان شىعريان بۇ دانراۋە ئەۋە ئەمىن زەكى مېژوونووس، تۇفيق ۋەھبى زانا، شېخ محمودى ئەمرو بارزانى و قازى، ئەلانەددىن سجادى ئەدەب، گۇرانبى كەس ى شاعىر، پەرفىق حىلمى ئەدەبى پەرخەنگر، ئەمانە ھەرىكە بەپەي پلەو شوئىيان لە ناۋ كۆمەلە دابوۋەرى خۇيان شىعرى لاوانەۋەيان پېشكەش كراۋە.

كەۋاتە لاوانەۋەي گشتى سى جۆرە ۱-

۱- لاوانەۋەي زانايان.

۲- لاوانەۋەي زانايانى زمان ئەدەب و مېژو ناسان.

۳- لاوانەۋەي ھاۋپچ يا دۆستو برادەران و سىياسەت مەداران.

ئەم لاوانەۋەيە زىاتر لە ئەدەبى نووسراۋداۋ ئەدەبى. مىللى دا بەشىۋەيەكى سەرەكى لەلايەن شاعىرانەۋە نووسراۋن ھەرچى لە ئەدەبى فۇلكۇرىدا بىلاۋبۆتەۋە پەيوەندى بەپىاۋانى ناۋدارو سەرۆكە مۇزو تىرەۋە بوۋى ئەۋە شىنى (كۆتەل)يان بۇ كوردوۋە ياخود (شىنى دىۋەخان) ئى ئىزەدا سەردۆلكە بۇ كارە بەناۋ بانگەكانى بوۋە ۋەك سوار چاكى، ئازابى و پاۋكردن، يارمەتى ھەژارانو لى قەوماۋان. باسى ئەو پۇژانەى ئەكەن كە بەنەبەردى لە جەنگدا سەرەكە وتوۋە.. باسى ھاۋرىكانى ئەكەن، باسى روۋداۋى ناخۇشى مردنەكەى ئەكەن.

نه گهر مردووه که کورډی له پاش به جی مابڼ، نه وه کورډه که ی کۆته لی بق نه گیتڼی
نه گینا هۆزه که ی به ټیکرایي کۆته لی بق نه گیتڼ، سامانی سهره که هۆز نه گهر کورډی
نه بڼی بق هۆزه که ی نه گهر یتڼه وه.

شیني پیاوان که پیاو شین نه کا خاصه تی له وه دابه که پره له په گه زه کانی
داستانی قاره مانیه تی ولیریکه. له ناو شینه که دا ده رباره ی نازایه تی و به رباری
سهره که وتن له شه پو له په مبارزدا ده ده نو خورشه ویستی باوکو کوپ دیاره^۱
نه م شینه تاییه ته به خزمی نژیکي خاوه مردووه که یاخود که سیکي ناودار (به گه
زاده، ناغا، کوخا، پیاویکی ناودار، سهره که هۆزیک یاخود ژنیکي ناودار) به لن
له به شلی لاونډه وړی پیاواندا خاصه ټیکي تاییه تی هه په بق هۆینه وه ی شینه که
نه ویش دابی (کۆته ل) ه که هر پیاوان به شداری تیا نه کن.

وه که ووتمان (کۆته ل) بریتی یه له وه نه وه نه سپه ی مردووه که خوی له ژيانا سواری
نه بوو، زین نه که نو جلو به رگی کابرا نه خه نه سهر زینی نه سپه که و ده مانچه که شلی
پیاوه ل ده واسنو کلاوه که ی له سهر داده نښ، قوماشیکي په شیش نه دروون به ملی
نه سپه که دا نه گهر مردووه که پیر بوو. خق نه گهر مردووه که گه نچ بوو نه وه
قوماشیکي په ننگاو په نگی پڼوه نه دروونو نه سپه که ی به ناو ناواییدا نه گیتڼ.
له کاتی کۆته ل ناماده کردن دا کلکی نه سپه که ناهوننه وه، نه گهر مردووه که گه نچ بوو
کلکی نه سپه که ی نه گرنه خه نه په کیکیکش له پیاوه کانی هۆزه که ی نالای هۆزه که هه ل
نه گرتو له پښی نه سپه که وه نه پړاو نه سپه که ش له سهر خق به دوايدا مال به مال به ناو
دی که دا نه گیتڼو مردووه که نه لاونډه وه و باسی نازایه تی له شه رداو له گه ل دوژمندا
نه که ن^۲.

^۱ م. پوډنیکو... ۳۱۹ ل

^۲ بهوانه گ. ف - چورسین - کورډکاني نازه ریاپاجان - ۱۰ ل

نهرتی کۆته ل لایه ن نوسه ری کورډی سؤفیه تی هاوچرخ (نه احمد میرزا) وه نووسراوه
بیره وه ریه کان - یرفغان - ۱۹۶۶ - ۸۹ ل - ۹۱ به کورډی.

شین شینځ نه شترودی نه درې^۱

بابی بام شینځ مه خودی به (مه لیک) دانرايه
 به خوی له چیاو چولان عهسکه ری له مه حرایه
 تانی له عهسکه ری دا سونکی تاق راوه ستایه
 هموو سه یل دی زه مانې به خوی وا له گهر دایه
 پنج سه د فه له ی نه یاری سی حاکمی له گهل دایه
 که رمی فه تاح به گی عهسکه ری ته علیم دایه
 له ده وره ی چه مچه مال ده بووه حدر ب و خه زایه

بابی بام شینځ مه خود سه ر کرده ی ثاره مانې^۲
 لویه کی دروست ده کا به ربهری لو دی ده رمانی
 گولله ی قه ندی شه کری نه ر باشه لو نشانی
 به سر ئینگلیزی دادا له گه گهردی به یانی
 کورینه تانی له خوده ن بټن کیژی نه جانی

بابی بام شینځ مه خود نه وم شینځی به روه
 قافه زه کی ده نووسی، ناردی له بز سه روه
 ئینگلیز ده با ده فن بی، ده با هر کورد بټه وه

^۱ هارکاری ژ. ۱۹۹۶، ۷/۱۲/۱۹۷۳ (محمود زامدار) ته ویش ثم به نده ی له شایه ری میلی ده شتی

مه لیز (عولای حه مه ده مین) وه رگرتوه.

^۲ نارمان - قوه شحتیاطی عشائر

په پلېن شينو مېرمنونو

هه ې داد هه ې بېداد شېخي که واله
شهره که دا که تبه له و بهر له و بهره
ده لگي توپان دې له م سهران سهره
حديفه شېخ بچي به توپي فه له

هه ې داد هه ې بېداد لږ هه موه لنډي
چه کيان له خودا له گهر که مه لنډي
شهرې شېخ مدهود بگرن سدر حه دي

شېخ مدهود شېخه به خور به کوره
هه سېي ده رينا ره خشي سم خري
کافران ده کوږي زگيان ده دري

هه ې داد هه ې بېداد (مشري عه مې)
دېني خوي فروشت چي لي نه زاني
به پېش ټنگليس که ت لږ سوليماني
کافر ده شکان تا (که نگر باني)^{*}
حديفه شېخ بچي قوتي زه ماني

^۱ نه م به پته له زاري حه پيرانبېز (عومر گاوه ره يي) وه گېراوه شوپش له زاري (سؤلي مورنگ يي)
وه رځنور ۷ - ۴ - ۱۹۸۵
^{*} که نگر يان - گوندیکه نزیکه شاروچکي کفري.

وهک وتەمان شینی کۆتەل (چەمەر) ١. بۆ پیاویکی ناودار و گەوره ئەوتری که له کاتی شینو لاوانه ودا. هەموو جل و بەرگۆ چهکنو ئەسپه کهی ئەخەنه بەردەم و بەدەوریدا کۆتەل (شین) دەکەن.

وهک شینی شێخ مەحمودی نەمر. کاتی که له بەردە قارەمان بڕیندار کراوه. ئەمەش چەند دێریکی پیاوه لدانه بەسەر شێخ مەحمودی نەمردا: ١

کوا شێخ کوا نەوهی ئەحمەدی کاکی
کوا نەبەردە کهی ئەم کوردستانه

کۆتەل زۆرجار لە دیوه خانەکاندا ئەکری، بە تاییەتی ئەگەر ئەو کەسە دەمرێت
کە سێکی ناودار و خاوەن دیوه خان بیت. بۆ ئەوەش هەندێ جار لەم شینەدا ئەم
بەیتانی خوارووە ئەوتری: ٢

دیوه خانو هەبوانه
پاشو پێشی کەلانی
کۆرە لە ناو میوانه

دیوه خان خراو خڕه
هەر چوار دەوری شاخوڕه
حاجیمان تازه کۆرە

بۆ پیاویکی گەوره و ناودار: ٣

١. بۆژنامهی هاوکاری ٧-١٢-١٩٧٢ (مەحمود زامدار) ژ. ١٩٦

محمد کریم شریف، فۆلکلۆری مۆزلاوه کانی کوردەواری، ل. ٢٢٢

٢. ئەگەر لەناو ئەشیرەتی سورچی پیاویکی ناوداریان بمرێ ئەوا سندوقێکی تاییەتی بۆ نروست دەکری سندوقەکە لەبار بەهرو نروست دەکەن و مریووەکە بە سندوقەوه لەناو گۆڕ ئەنێن خەلکی گوندەکەش بەژێر پیاووه لەسەر قەبران لەخۆیان ئەدەن و شین ئەکەن. هەروەها بە بڕێژایی رۆژانی تەعزیهش کەسوکاری مریووه کە لەباوersh ئەکەن و شین ئەکەن. ئەم جل و بەرگانه تاجەند مانگیک هەر لەباوersh ئەبێت لە هەلسانێو دانیشترۆ هاتوو چۆیان تەنانهت ئەگەر بچن بۆ گوندیکی تر جل و بەرگە کە هەر لەباوershیان ئەبێت. ئەم دەستورێکە تا کۆ ئێستاش لە گوندەکانی (نامۆکان و باتاس) هەمراوێ کاری خۆی هەیە. (لە زۆری مام حسین مەلا سورچی سالی ١٩٨٠ وەرگیراوه).

هه ی میرو میرو میرو
که نعلنه و خوش وه زیرو

هه ی میرو له قهنته ری
هه سپی شی بینه ده ری
لوت بکه م زینو به ری
سه فرت که ته به ری

سه فوره چ سه فوره
سه دو پیتجه نه فوره
هه به خوشی سه ره وه

هاتی له لای توچه کان
خوی زهرد کردیه له چه کان
له ژوانی چاو به له کان

هاتی یه له لای پردی یه
هه گبه کی لیره پین یه
نه ویش نه ختن کاری یه

هاتی له لای ئیفرازی
کوچه ژنی ده خوازی

قه لاتی له چیا یه
قونگره ی له چیا یه
هه سکه ده وری لیدایه
چه ند مه رده وه نه شینوایه

قه لاتی له (که ور) ی
دوژمن ده وری ده گری
چه ند مه رده سام نایگری

داستانی (شهریف همه وند) وینه قاره مانو نازایه تیمان بق ده گیزیته وه که خوی له خۆیدا لا بهره به کی میژووی کوردو کیتشه ی کورده .

بۆ نموونه :

قه لغانی زه رده ماین چۆن دیتی
هه وری له سه ری باده ی شه کیتی
شهریف مه کوژن لاوی گرمیتی
قه لغانی زه رده ماینی شی یه
دهنگی ته پلیمان ئی له میره دی یه
شهریف مه کوژن دۆستی چاو لی یه
ده وری سلیماتیم پر شیوو زه رده
جارچی جاریان دا له شکرمان گرده
ده لێن سلیمانی حاکمه که ی کورده
یخوا سه ریازان په نهجه یان بشکی
گولنیکیان دا بوو له گزی مه مکی
له جی ئی ئه و گولله ی زوخوا ده تکی
قه لغانی زه رده ماینی باله بان
دهنگی ته پلیمان ئی له گردی سه یوان
هاوار وه گهری تالان وه گهری
پاش شهریفی باکهس نه کا شه ری^۱

بڼ شریف شریف و و لڼ

پوژنی له پوژان های شریف سر له سیلانی
 مه سپه ی دهرینه (های شریف) له تهویل خانی
 شریف سواره با لاریم دهچیته مهیدانی
 رم له سر دهستی (های باو کم) شیر له کالانی
 شریفه ی مه کوژن (های لاریم) کاکي عهیشانی
 ته لغازو شمشیر (های شریف) ماینه کت پره شه
 رم له سر دهستی (های لاریم) سرزین به نه خشه
 ته لغازو شمشیر (های شریف) ماینه کت بوره
 رم له سر دهستی (های ملینت) عاره بی
 رم له سر دهستی (های شریف) باوه بی

رځگو ره سمی شینی کوته ل :

له ناو به زیډیه کاند (شیني کوته ل) به ناو دځ دا ده گڼین، روویه روو نه م کوته له
 کوته لیکي تر به سوار ی له دڼیه کی تری نژیکه یا دراوسن ی مردووه که دڼ به پیری
 نه م کوته له و خه لکی نه و دځ په ووه ده چن. نه وانیش کوته لی بڼ ده گڼین و به شداری
 شپنه که ده گن. نه مانه، به سوار ی یا به پیاډه روو به رووی یکه تروه دڼ به هاوارو
 بانگ و وا وهیلاوه دڼو ده چنو نار ه حه تی خو یان به بڼه ی مردنی که سه نازداره که
 درده برن، به مانه ده و تڼ (هاواری) نه مانه به یداخی هڼزه که ی خو یان ه لگرتووه،
 کاتی که هه ردوولا به یکه ده گن، نه وانه ی له گوندی دراوسن که وه هاتوون په یداخی
 هڼزه که ی خو یان له نه سپه که یان ده که نه وه ده یخه نه سر نه سپی مردووه که و

^۱ عومر شین نه لالا ده شته کی - داستانو گزانی له لؤلکوی کوردی دا - هه رلیز ۱۹۸۷

دهست به شينو لارونده وې په که له دواي په که به نوره ده که نو ده لاينه وې، له کاتي ناشتني ترمي مردوه که شدا نه سپه که به ده وريدا ده گيږن.
شينی کۆتەل له ناو کورده موسلمانان کاندایه زوږي بڼ پياوان بووه، که م شينی کۆتەل بڼ ژن کراوه. بڼ ژنی جوانه مرگ پيا ناوداري وېکه (عادله خانی جاف) که جلوبه مرگه کانی به داريکدا ده کراو شيوه نيان به رامېهر ده کرد.

نايله خانې کويه بڼي گيرامه وې:

(مالي قادر ره واندوزي کاتي کورده که بيان شهيد کرا، ده سگيرانه که بيان هيتايه ناو ته عزيه که و هه موو جلوبه رڼگي بوکتيان له به رکړد له سهر کورسپه که رازانيان وې وېکو بوکتي تازې به رڼ کراو به ده وريا چکليت و شاباشيان هه له دواو شينيان به ده ورا ده کردو نه و عالې مه يان ده هه ژاند، پياو خږي نه ده گرت له جه شمه تيان).
له ناو هڅوي (جاف) دا پياوان کۆتەل ده که ن و شان و سريان له قوږ نه نښن، هه رچي په يوندي به و که سه ناوداره وې بڼ جلوبه رڼگو چه کتو نه سپه که ي به ناو دپهاته کاندایه گيرا وشينيان ده کرد. شينی کۆتەل بڼ وېسمان پاشاي جاف و تايهر به گي جاف کراوه... له ناو بهيتي شينه کاندایه مېژووي ناوداري جاف و دپوه خانو راو و شکارو سهرخه زمانو سفره و خوان و شته جوانه کان کراوه. پاش کۆتەل پياوان فه قيانه کانيان له (خوم) ده دا تا سالتیک و ته نانت جلوبه رڼگي مردوه که ش له ژورېکدا هه له ده واسراو تا سالتیکش ژورده که داده خرا.*

وېکه ووتمان له کؤنا کۆتەل ده کرا، به تاييه تي بڼ پياواني ناودارو به وېه فاو دلسوژ په که له م (کۆتەل) انه وېختي خږي بڼ (نه ختري شاعير نه مين ناغا) کراوه له کاتي به رڼ کردنيا هه ر پياو بوو نه ختي قورپان به سهر ياندا ده دا. هه بوو (لانوچکي)

* سالي ۱۹۸۸ نه م سهرگوژشته ي بڼ گيرامه وې.

* له زاري به هېهت جاف و سوريا خانې خيژاني وېرم گرتووه و ده ليتن تا سالاني ۹۶۰ د ابی کۆتەل هه بپوه به مړدني (حسين به گي جاف) نه و دابه نه ماوه. ۱۹۸۸/۵ (له هوليژ) نه م زانياره م وېرگرتووه.

له خوم دهنه. بڼ ته مين ناغا حوت رڼځ کڅته لپان له زهوي ميري به رامبر قه بره کسي له گورستاني (عاره بيان) بڼ گيرا ودهنگي (ناغابوي) و هاوارو فيفاني خه لکي به زې ناسماني گرتبوو. چونکه نه مين ناغا خڅه ويستي کڅپيان بوو، له هر چوار گه پره کي کڅپه مه موو به خوم و حه سره ت بوون بڼ شاعيري کڅچ کردو.^۱

سالي ۱۹۴۲ له شاري کڅپه کڅچي زاناي ناوداري کورد (جهلي زاده) به مه موو لپه کدا دهنگي دابه وه، کڅپه به جارچ شله ژا، بازارو دوکان مه لگيرا.. کڅچه و کڅلان له مه مولايه ک به کڅچي نه م زانايه دل ته نکو مات و غه مبار بوون. له مال وه شيني کڅته لپان به دهوري جله کاني نه م زانايه ده گيرا.^۲

شينی کڅته ل يا چه مهر له ناو کورده شيعه کانو کاکه يريه کاندا؛

جڅره نامنگتکي ماته مينه که به موي سازو ده مځل له پڼ و رسمي ماته مينی لن ده دري (چه مري يا چه مريانه ي) پڼ ده وترچ. بڼ زياتر ليکڅلپنه وه له (چه مري) له قه رهنکي مهر دوخ دا هاتوه (چه مري) به ماناي زنجيره بازو چه مري به ماناي ده مولپکه بڼ تازيه لن ده دري^۳ له فرهنکي (خال) دا چه مري به ماناي گريان بڼ مزدو و (چه مري چوبي) يان (چه مري داري) به ماناي هه لپه رکي يه کي به کڅته ل هاوکات له گه ل گريان و شيوه^۴

مه راسيمي چه مري زياتر له رڼځاني ماته مين مانگي (موحه رهم) بڼ کڅبوونه وي ده سته و تاقم له مه پدانه کان وشه قامه کاني شار لن ده دري مرقف که ده بيستي رهنگو بڼي دلترانه ي شه ميداني که ربه لاي دپته وه بير.

له ناو کورده کاني لورستان به کار مځناني موسيقا له رڼو رسمي شاپي و ماته مينی تا بلتي ي سه رنچ راکيڅته، باسي هاوکاري و هاوده ردي خه لک له خڅشي و ناخڅشي

^۱ نه زاري تاهير نه حمده حويزي) م وه گرتووه. سالي ۱۹۴۴ له کڅپه. ناويراو ميڅو نووسي نه ديبي ناسراوي شاري کڅپه به تهمه ن(۶۵) سال.

^۲ کوچ و مال ناوايي (جهلي زاده)، (عبدالخالق علاء الدين) چاپخانه ي نه جف ۱۹۶۴.

^۳ قه رهنک مريدوخ (شيخ محمد مريدوخ) کردي به فارسي و عه رهي- جلد اول.

^۴ خال (شيخ محمد خال) قه رهنکي کوردي به کوردي - به خدا ۱۹۶۴

په‌کتر ده‌کات. هه‌ندێ جار ئەم رێ و ره‌سمیه‌ تا مانگی درێژه ده‌خایه‌نێت، ئەو ئاوازانە‌ی که‌ به‌ زوڕناو ده‌هۆل لێ ده‌درێ و ئەو شیعرا‌نە‌ی که‌ له‌ ماته‌مینی ده‌خوێنرێته‌وه‌و ئاوازی (چه‌مه‌ر) ی واته‌ (ئامه‌نگی که‌ به‌ زوڕنا کاتی ماته‌مینی لێ ده‌درێ). ماته‌مینی ئاوازیکی پێشینه‌و کۆنی هه‌یه‌ که‌ ئەم رێ و ره‌سمه‌ له‌ گه‌ل ئەفسانه‌کانی سه‌ره‌تای سه‌رده‌می نوێی به‌ردین په‌یوندی هه‌یه‌.

چونیه‌تی رێ و ره‌سمی چه‌مه‌ری له‌ ناوچه‌و عه‌شیره‌ته‌کانی عیلام و لورستان وادیته‌ به‌رچاو که‌ له‌ گه‌ل تێپه‌ربینی کات و سه‌ختی و ناخۆشی خه‌لکی درێژه‌ی هه‌بوه‌و ئاوازی غه‌مباری چه‌مه‌ر به‌رێ و ره‌سمی و تراوه‌ هاوکات له‌ گه‌ل ئەو ژیا‌نه‌ سه‌خته‌ به‌رێوه‌ چووه‌.

لادییه‌کان و عه‌شایره‌کانی ئەو ناوچه‌یه‌ بۆ سێ مه‌هه‌ست رێو ره‌سمی (چه‌مه‌ر) بیان به‌رێوه‌ ده‌به‌ن.^٥

^٥ ئاوێنه‌ ژ. ١٧ - ١٨ - سالی ١٩٩٥ (رێو ره‌سمی ئابینی سوننه‌تی (چه‌مه‌ر) له‌ عیلام و لورستان) ل ٩٢ - ٩٨ زمانی فارسی.

۱- کاتی گیاندان

۲- کاتی ناخشن

۳- ماته مین

چه مری به زوری بوئه و بنه مالانه به که ده ست رۆیشتوون و به زوری بق پیاوان
نه نجام و به رتوه ده چی. چه مر به زوری له دواى سى رۆژ یا هفته به که له دواى مردنی
مردوه که نه نجام ده درج. نه مهش بق نه وه به خاوه ن تازیه عه شیره تو دۆسته کانی
ئاگادار ده کاته وه و به دواياندا ده نئیرج و ده عه تیان ده کا بق به شداری کردن له و
رئو ره سمه دا.

له به رتوه بردنی ئی و ره سمی (چه مهر) ده ئلق قوناغ ده یه ده بی تئیر بکری له وانه :

- ته داره کی چه مهر
- هه لێاردنی شوتی چه مهر
- ناردنی ته تهرو را گه یاندنی کات و شوتی به رتوه چوونی چه مهر.
- ده عه ت کردنی عه شیر و خه لکی ئی که.
- چونیته به شداری له ری و ره سمی چه مهر و به رتوه بردنی.

له چۆنیته ئاماده بواندا نه و که سانه ی که بق نه و مه به سته دیاری کراون له
ده سته و تاقیمکی ریکو پیک به جل و به رگی رهش و سوننه تی که به زوری له ریش
سپیان و پیاوان و ژنان و به سال چوو ه کان تایه وه تیره جۆراو جۆره کانی دوو و نزیکه
پیک دیت دج. هه ریه که یارمه تی مادی و مه عه وه ی خۆیان پی یه، نه وانه ی
له دووره وه هاتوون خواردنی وه که (برنج، مه، رۆن، خه لو زیان پی یه) نه وانه ی که
له خزم و که سی مردوه که وه نزیکن خواردنی تازه و گهرم له گه ل خۆیان دین. که
مه سرفاتی خاوه ن تازیه که کم ده کاته وه نه مانیش له دوو ده سته ی پېشوازی که ر
به ره و روو ده بن.

۱- پيشوازی کردنی پياوان ۱

له کاتي پيشوازیدا پياوان ده لښ:

هه ی داد هه ی بڼداد

یا (هه ی وای ، هه ی بڼدای).

له م کاته دا میوانه کان هه نډی قور که له ته شتېکدا گیراوه ته وه له شانی خویان هه ل ده سوون ښجا ده چنه ناو ره شماله که .

۲- پيشوازی کردنی ده سته ی ژنان ۱

ته مانه ش له خزم و که سانی نژیک و خاوه ن تازی نه ، ته مانه سه ریچی ره شو جلوبه رگی خوله میښیان له به ردايه و ده مو چاویان به ښنځکه بریندار کراوه ، ناوچه وانو هه ردو شانیان قوری پیوه یه به عه بایه کی خوله میښی که که وتوته سه رشانیان رووبه روی ژنه کانی ده ورو بهر ده چن به جوړی که هه ردو ده ستیانو ده م و چاوی خویان ده پرنو ده لښ (وښ ، وښ) و (وای وای....) ده لښ . پیویسته ته وه ش بووتړی له خودانی ژنه کانو جووله ی ده ستیان له کاتي پيشوازی و له وه خته کانی تر له که ل ټاهه نگی زورنا و ده هوله که به که ده گړته وه .

به ریوه چوونی (ژور رسمي) (چه ده ر).^۱

قوناغه کانی رځنور رسمي چه مه رکومه لیکن که بریتین له مانه ی خواره وه :-

۱- ریزبوونی ژنانو پياوان یا ریز به ستزو ده ست پیکردنی .

۲- ژنانی شیوه ن کهر .

۳- لی ده رانی سازو ده هؤل .

۴- ناماده بوونی شایه رو شعر بیژی میلی له که ل شایه رو راویه کانو به یداغو

بارکه و بڼو زین .

---

^۱ هه مان سه رچاوه ی پيشوول ۹۴ .

له رځځي دياريكراودا له گڼل دهرگه وتني زهرده ي خورو بهر ز بوونه وي دهنكي دههژلو زورنا يان به واتايه كي تر (ناهنگي چه مري) له مهيداني شويتني چه مري خه لكو قومو نزيكاني خاوهن ماتم له دهه وي په ك كڅو دهنه وه له دوو ريزي جيا ژنو پياو به لام به ستراوه به شيوه په كي رځكو پيڅك له سه هيلنكي ديارى كراو له شيوه ي بازنه ي. په ك مجار پياوان به يداغو درووشمي تاييه تي مهل ده دهن. پاشان ژنان ريز ده به سترو پارچه په كي ره شي له بهرده م خويان راگرتووه. ثم ده ست پي كرده نش به شيعري شايعه رانو راويه كان كه هاوكانه له گڼل دههژلو زورنا تا ده گنه كڅتايي ريزه كه سر له نوځ ده گه رځنه وه. و نه مه دووباره ده گنه وه. پښويسته نه وه ش بووتري هره كه ژنه كان ده گنه ئاستي خاوهن تازيه كه به نينوك دهمو چاوي خويان دهرننه وه هاوار ده كه نو ده لين (واي واي). تا به م جوره پيشوازي له ميوانه كاني دهوور به ده گن.

ري وده رسمي چه مري له به ياني مه تا نيوه رځو دريژه ده خايه نئ نه گه ر چه مري چهند رځځ بخايه نئ نه وه له گڼل خورناوا بوون ميوانه كان ده به نه وه مالي و خواردني ئتواره يان ده دهنئ كه پتي ده لين (شاوشيم) واته ئتواره خواردني تازيه يان شاوشيم shawshin نه به يتانه ش كه شايعه ركان ده لين په يونديان به دابو نه ريتي خه لكي ناوچه كه وه مه به.

شینى نه نفالە کان

نه نفال له كوردستانی عیراقددا له نه نجامی شهری ناوخزو شهری عیراقو ئیزران رووی دا، رژیمی به غدا چەن دین جار به قوناغێك كوردی نه نفال كردوه... یه كێك له نه نفالە گه ورا نه نه نفالێ كورده بارزانیه كان بوو كه هه موو رێكخراو پارتە سیاسی یه كانی جیهانی جولاند... به پێی ئه وه سهر ژمێره یه ی كه ده كێج هه شت هه زاری یای بارزانی له به ره به یانێكدا خه كران وه بێ سه رووشێنو بێز كران... نه م كار هه ساته دل ته زینه گه و ده ترین كاری له دانیش توائی قو شته په و شو ی نه كانی تر كرد... له هه رووشێنكی بن ده سته رژیم بارزانیه كه هه بوایه چاره نووسی بێز بوو، له نه نجامی ئه وه رووداوانه ژنه چ بارزانیه كان به ته نها مانه وه وه له سه ر مناله وورده كانیان دانیشتن بێ باو كو گه و ده ی ماله كانیان به خێو ده كرد... ژنه بارزانیه كان له به ره به یانه وه تا ئێرانی له ده و رو یه ی هه و لێز یا له مالا ن کاریان ده كرد... هه موو جو ره كاریك ته نانه ت كه مر دوشیان لێ بمر دایه خۆیان ده یان پر ده گۆرستان... زۆر پیاوی خاوه ن وێژدانی كورد به دزی وه یار مه تیان ده دان... ئیستا مه مله كه تێك هه یه كه مه مله كه تی ژنان له ئوردوگا كانی به زۆره ملی ئی قو شته په نموونه ی پیاوی نه نفال كرا وانه و منالیا ن گه و ده بووه ژنه كانیا ن تا كو ئیستا خۆیا ن كارو یار به رپۆ ده به ن. سالی ۱۹۹۲ له رێگه ی ژنه ئینگلیزك (كریستینا) ریم كه و ته ناو ژنه بارزانیه كان ئه وه ژنه ئینگلیزه خه ریکێ ئاماده كرده نامی دوكتۆرا بوو له سه ر شینی نه نفالە بارزانیه كان... منیش له لای خۆمه وه هه ندئ سه ردو لگه ی شینم له زاری ژنه بارزانیه كان تۆمار كرد... ژنه بارزانیه كان وایان ده زانی ئه وه ئافره ته له ولاته یه كگرتو وه كانه وه ها تو وه مېرده كانیا ن بێ ده دزێته وه بۆیه هه ر ژنه بارزانی بوو (جنسبیه دفتر نفوسی) (مێرد، برا، كوڕ، ئامۆزا، خال، مام، خزم) ی ده رده هێنا و ده یخسته به رده م ئافره ته كه... هه ردو كو مان له گریانی ژنه كان ئارامان نه ما و له گه لیانا ده گریاین... ژنه بیانیه كه باش بوو (تۆمارگه ی) پێ بوو من ده فته ر، نه وه ی توانیم تۆمارم كرد.

له ناو شینې نه نفال له بارزانیه کان نه وه به درده که وی که له م خالانه ی خواره وه دا تو مار کړاوه :

۱_ داواکړن که دره رگای زیندانه کان بکړتته وه تاکو باوکو کوږو ږراو ناموزاو
عه شیرت بهر پیی.

۲_ هه موو هاوار ده که ن با (سه نام) زیندانه کان به ریدا.

۳_ داوا له ده ولته مزنه کان ده که ن که چاره په کیان بکه نو له زیندان بهر له لایان
بکه ن.

۴_ کاک مه سعود بارزانی چوو ته ناو شینه کانیاو ده لټن باهو له پاش بارزانیه کان
غهمان بخوات.. با خوی ښت دره رگای مستوق بکاته وه (جامه نانی سوور)
ده ریتنو حقی بابو که سمان یو بستلی.

۵_ له ناو شینه کان ښاره ت یو نه وه ده کړی که ژتیک عارفی کوږی له ترسی توپو
ته یاره شاربو ته وه و ناخړی همر کوږه که ی نوزرایه وه له گهل پیاهه کاندای بهر ی
کړا.

۶_ هه رچی غه ریپو ده به دره خویانه له کوټستانه وه یو سامه راو بیابانه کانو
پاشان ده ورو بهری هه ولټرو شوټنه کانی تر له ناو شینه کاندای باس ده کړی.

۷_ له ناو (شین) یا ژنه بارزانی داوا له خه لک ده کا به قه له مه که ی نامه په ک یو (عه لی)
بنووسیو بو ده رکی زیندان پتیری به عه لی بلن دایکت شیت بووه. جامه نانی سوور
له مه بزر بووه).

۸_ له (شین) له کان نه وه درده که وی نوزری لاهه کان سمیلیان نه هاتوه یاخود
به یانی زوو عه لاگی پر خوارن به ده ستیانه وه بووه که گیراون عه لاگی کان له سر
شه قامه کان فری تراون.

۹_ له ناو (شین) کاندای نه نفال له کان دینه وه لام به دایکیان ده لټن (تیمه ده زانین جگر
سووتاوی) ده ردی جگر گهل گرانه (دایه به سه شین مه که، هه ولن بدنه
ده رگای زیندانه کان یو بکه نه وه).

نەمۇنە ۱ شېئىر :-

- برا تو لېەر سېرى .. تو ل زىندانى .. مەزنى حوكمەتا عىلاجەكى
ل بۇ بارزانىيا بگەن.

- كەسى برىندارى .. داىكا عارف عەبدالە .. برىنداره
كۆمەنى سەمىلا نى گىر نەبوو ..
ئى ئى .. ئى ھاوار خودى ..

- مەزنى دەولەتا مە ، دەرگى زىندانى بۇ مە قەكەن ..
عەبدالى .. برىندارى .. دە سالا برىنى كوردا ھاتتە كولىنى ..

- بارزانى غەرىبە .. خۇدانو تو ھېقى بگە
ئەى خودى ؟ مابۇچى نامۇسامە ئەسەر چادا قەكە
غەرىب بگەى دى بۇ مە دەرگا زىندانى
عەبدالى .. برىندارى .. بۇ ماىە بىتتى

- ھۇ برا .. ھۇ داپى .. خوشكا ئەنگو غەرىبە
ھۇ برا .. ھۇ بابۇ .. ئى .. ئى ..

- ۋەى نى مەزنى حوكمەتا .. دەولەتا ..
داىكى .. لاوا نەبەنە خەستەخانا
ئىلا بىبەنە دەرگى زىندانى
ۋەلا دايكى لاۋى تە برىنداره
ھەموو دەكەن نالا ..

_ تالانه .. تالانه .. تالانا مه زن و ماقولانه

ل بارزانیان تالانه

سواری زیلا کرن غوریه تی بو مه جی کرن

خوشکی یت لاوا نه بی چاره کرن

والله لاقین مه قه وه بچوکن بو زندانا

هیشتا به ری سمیلا لی گیر نه بیون

_ وا الله سه ری سندوقا ((هۆدایی)) فه که ی

یا هه لگرتن دایکت چه مه دانی سۆر

به لکی خودی ره حمه کی بکه

مه ل غه رییی و غوریه تی رزگار بکه

دهرگا زندانا بو مه فه که

_ نه خو ماشینا فه بو چییه

پشتی قافیل بارزانییا

عه لا که لی گرتن .. نان نیه

_ وهی غه رییی .. وهی یه خسیری .. نه ز نه مینم بو بارزانییا

یا په بییی خودی ل مه مه زنتر نه که ی .. استغفر الله

هزار شوکور

x x x

_ کا بو مه فه که ده رکی زندانا

کا بو مه فه که ن .. مه زلی حوکه مه تا

_ چ خیره .. چ خیره بو نه نگو

جوابه کی بو بارزانییا بتیره

بو مه عيلاجه كي ل دهر كي زينداني بكه
دهر كي چه پړو زيندانا له مه هكه
په حم ل بارزانيا نه كړ..
زارو كي بارزانيا كوشتن

_ لاوړو .. خو لاوي مه ، بهر سميل لي نه هاتينه
چكه ن بو لاوت جحيليت خو..

_ لاوړو.. خو لاوي مه ، بهر سميل لي نه هاتينه
چكه ين بو لاوت جحيليت خو..

_ تو ل حالې مه پېرسه خودي.. دي بلا بهس بيت
مامه نه زاني نه سحابه نه پردن يان خودا تين عهلاگانه..

_ فهله كي چ جه واپا.. چ كاغذ را بو مه ناهنيري
چ عيلاجه كي..

_ تالانا ميړخاسا.. ميړ چاكانه
تالانا سهرې بارزانيا نه
تالانا لاوړو جحيلانه
تالانا سه د سالييا.. هه تا هفت ساليانه
لاوت مه.. جحيليت مه
زينداني يت مه.. غهرييت مه
برسي يت مه.. سهر كوټو
پي خاسيت مه.. ټيخسيريټ مه
(سه دام) ل مه خراب كر مالا مه. له مه كاڅل كر

چ تالان بوو.. هه می گرتنو برن
چبکه م یو مه لیکي کوردا.. نه مه لا مانو
نه شیخ مان..
دایکا ته هفت سالی ره به نه
وهی ل منی.. وهی ل منی غه ریښی

_ دای (نه حمه د) بچوکی بزر کړی
وهی برا.. به رښ لښ عه زابا حوکه متی
لاو جڅیلین بارزانیان به ژن جوانن

_ به بی مرادی که تنه زیندانانه
وهی دایکي گوری.. هو به رخی دایکي
هه می دایي ل دهوله تاو گه پښم
دوو برانه.. دوو برازانه.. دوو کوپي من
ل بهر دوو کوپي من.. ل بهر جه رگي خو
من برا ل بیر نینه
خوشکا (معقوم) سوت
ناگری خودی بهر بوو میلاکي خوشکي

_ وهی لی (عه لیو حه سه ن) سیندیی زوو
حوکه متی عه لا که ل دهستی ئینا دهر
هاڅیت
جه رگي خوشکي دایکي هه دوویا سوت
دایکي لاوا جه رگ سوتینه
پشت یا شکه ستي به

_ وهی لی دایکا (مصطفی) دایین
چه رځگو میلاکی دایکئی کون بوو
سئ جاراً ته ماشای برای کر.. لی تیر نه بوو
ساقایئ من..

_ عه یالی (محسن) عه یاله کی هوورده
لاندکا وان ساقایه
خوشکا ته کوره بیت.. بو دهستی سوکانی به..
وللا تالانا بارزانیانه
تالانا لاوو جحیلانه

_ لاری دایکئی.. بلا خوشکاته.. دایکاته بزانی یا
پیشی یا (مونه ئی) بگرتبا
تالانا لاوو جحیلانه

_ عه یالی من، عه یاله کی هوورده. دایکاته نه مینیت
بو به ژنا بلند
بو چائی به له کی
چ ژنی نینه.. ده رکئی لی هاتی به پتفه دان
دارو گوری.. دارو..
ناگری بهر بوویه چه رځگو میلاکا..

_ لاوکی مه.. دهست بده قه له می
خوش خوش بنقیسه دایین
بو ده رکا زندانی بتره..

بۆ دایکا عه‌لی، یه‌..پتیره
بلی دایکا ته‌ شیت بوویه
کو جه‌مه‌دانی یا سۆرا ته‌ ل مه‌ بزر بوو

_ تو ب عیسای.. تو ب موسای
تو ب محمه‌دی که‌ی
جوابی بۆ دایکا خۆ بنقیسه‌.. هۆ داوۆ..
ل حالێ عه‌شیری... عه‌قدالن بارزانی
بارزانی غه‌ریبن ته‌ چ نه‌نقیسی
کا سوئالو جواب ب خیرا خۆ کاغه‌زه‌کی بینه
دایکا زیندانییا مه‌.. چ جه‌مه‌دانی سۆر نه‌مانه
چکه‌ین ده‌رکێ زیندانا نینه
چه‌رگ ناگره‌ خوشکا منی
بچوکه‌بون عه‌لاکه‌ دابونه‌ ده‌ست خۆ
له‌سه‌ری قوشته‌په‌ی راوه‌ستا‌بوون

نه نفال

کوا خوینی نه نفال زنده به چالان
له دهستی کوردو مندالو لاوان
کوا دایکی کۆریه ی ساوا به جی ماو
له کوردستانی به کیمیا سوتاو
تاکی ی ناوهره تی کورد رهش له بهرگات
به زوئفی نه تهمی دهست به پیوهن کات
تاکی ی به نینوک ئاسمان بته نی
تاکی ی کوردستان خاکی ویران بیت
کورد به برستیو ژان هه راسان بیت
نه ی کورد به سه خه و هه موتان رابن
دژ به کوشتنو شه پروو هه رابن
تاکی ی میله تم په نا هه نده بیت
به ژانو نازار کورد ناواره بیت
تاکی ی کورد کوشتن بو مال ویرانی
ساوا گه وره بی به سه رگه ردانی

(مقداد کۆچەر)

لايه نى هونه رى بهيتى شين و لاوانه وه :-

شين و لاوانه وه بڼه ما په كې هونه رى گرتو ته خو كه له سه ره تاي شم باسه دا له روخسارى شينه كان دواين شه ویش (كېش وسه روا) بوو. كه بڼه ما په كې هونه رى و زمانى شيعرى به يته كاني دروست كړدووه شم به يتانې چنه د سوزو خيال كه ناوهر وكي هونه رى پټك دېنن بوته دهرخستنى زمانى شيعرو وڼنه هونه رى و ناوهر كه . شاعير يا لايونه هر چي له دلدايه به سوزيكي قبول دهرى ده بڼي، شيوازي لاوانه وه له شيوازي شانازي و ستايش جياوازه، هر چنده زور له ره خنه گره كان لاوانه وه و ستايشدا وه كو په كه دده نښ به لام، له راستي دا لاوانه وه جياوازه، چونكه له بهيتى (شين) دا چاكه ي مردووه كه باس ده كړئ به لام له ستايشدا كاتى ئيستا باس ده كړئ.

هر چو نيك بڼي مه به ستى لاوانه وه و سوز و اتاي شيوازيكي تاييه تى مه به په يوه ندى به بيناي به يته كه وه هيه ته فانه ت و ووشه و دسه و ازانى به كاري دېنن تاييه ته به غم و په ژاره و له يواي مردو و دل ته نكي دده وڼ شم وى له باب ته كه كړدووه هونه رى كې به رنو تاييه تى مه بڼي.

بهيتى لاوانه وه زمانى تاييه تى خو ي هيه، فهره نكي زمانى ده و له مند كړدووه به تاييه تى (فرمېسك، هاوار، گريان، پارانه وه، هسره ت، خوښ، له چاو رڼاو، سوتان، ليك پچران، ليلوى چاو، دوركه و تنه وه ي په كجاري، رهش پوښى، پرسه، كرسى قيامت، ته لقين، تازيه، كوته ل، چه مر، دل شه و ت، نارام، چاكه، گور، نو جه زن، روداو، ده موچاو رنين، پرچ، رنينه وه، له خندان، هى واوى و وه يلن، هى داد، فه لك، تهرم، چله، سالانه، تيمم، ..... هتد) هه مو شم ووشه و زارواونه له لاوانه وه دا به كار دېنن كه شم مانه گياني خه م و نازارو دلته نكي و په ژاره ده به خشي. له لاوانه وه دا زور جار په ندو قسه ي نه سته ق و ناموزگاري و دركه و ئيديوم به كار ديت وه كو (چاوى به دو به چاوه وه بوون، لومه ي زه مان و ده ستى فه لك، گولي به مارم هه لوهرى، خه زانى پايزم بووم، به خت سياه بوو).

زور جار له به يته كاندا نامرازي پرسياو دووباره كړدنه وه ي ووشه كان... به كار

ديت.

نه زې چوومه ناڅا گورستانې
من پرسه ک کرېه ژ دهرگه څانه
مه زلا غه رېبال کي دهرينه؟
— خو زې خودای گه وره کاری بکړدا!
دایه له جیانی پوله بمردا!

— ناله نال مه که! ناله ت له گیانم
قه زای ناله که ت بکه وی له نیسقانم

— هر کونچ کونچت بوو کونچت کرد به راست!
وه ختی کونچت کرد هیمه ت نه خواست!

— غه رېب غه رېبه غه رېبان کي یه؟
غه رېب له شانان هر چاوه ری یه!

— سؤز له لاونډه ودا بناغی بابه ته کایه که لاونډه ر تا چ راده یه که په یونډی نژیکی
به مردووه که وه یه.. چنډ په یونډی به میزو پته ویی سؤزه که خه ستر ده بی و دهر برین
له راستی شیعره که ده کات ته نانه ت ده لېن ته گهر پرسه که ش ته واو بو ویی سؤزو
خه سرت و غم و په ژاره هر له دل و دهر وون سوتان دایه هه میښه له (گزمی چاودا
فرمیستک مه له ده کا) هم جؤزه سؤزه ناگراویو راسته، چاکه ی مردووه که باس
ده کات.

ثافره ت کاتی ده لاونډی ته وه سؤزه که ی زؤر قول و به میزه ته نانه ت ابن الرشیق
ده لی:-- ده نگی ناسکی ثافره ت، هه ست و سؤزی زؤر خیراو کاریگه ری وای کردووه
لاونه وه زیاتر به سؤزی ثافره ته وه نژیک و بیه ستریت ته وه.^۷

^۷ الرناء فی الشعر العصر العباسي... ص ۵۳۲.

وينه و خه يال :-

نوربهى وينه كان له هسته وه دهرگيرى كه ناتوانى له وينه دهرهون و
موشمندی به دورى يا خود دهريرى راستى وينه ژيان به شپوه يكي مه جازى
پيشكهش دهكات وينه مردوو، شوين و گورى تهنگ و تاريك و نه نايى، وينه
ترسناك، نور جار شاعير يا خود لاورنه مردوه كه به كه رسته سروشتي جوان به
نه شتيره به به به يان، تريفه مانگه شه، روى نه ورزى پرشنگ زيرين، گولى
به هار، خنده پايز، خونچه، جريوه و جوكه شادي هيلانه، ماسى روى من،
گزنكي روى، هورى مهرگ، ره شى ناسمان، ده شتي خه، شارى خاموش، به شتي
زاربو، هوينى گوراني، روى جوامير، كه روى بانگي تاساو، مانگي ليل،
هه لبركاو، چاوى كه ژال، سپرو ژاكاو شاكزگاي نيلهاسى هونه، گولى زهردي
ناسمانى شين، نه به ردى نيشتمان) به مانه دهرارزقننه وه كه خه يالى شاعير يا لاورنه
سه رچاوهى نه م و نانه به.

بو نمونه :

بوو كى جوانم وا ويلى
نه و نه ماسى بلخم وا ويلى
توخوا بوو كى چون وا نه بين
بهم به هاره مال چول نه بين

كوربهى نازدارو فرشتهى جوان
په پولهى سپى ناو بلخي گولان

كه پرنكت لو بكم له ناو كه پروكان
داو ننه كه پرى پهلكى گردوكان
له ناوى دانين زاواو نو بوكان

نه گهر مه یله گه د فهراموشم بود
سفیدی کفن بالا پوشم بود

زامه گهی سهخته دهس بگری پینوه
نه وا خوښه کهی برشی لینه

دهسم نه پرس وه به رزی شاند
تا قهسم بخوم وه دیده کاند

یلخوا به رانان هر له زه و قا بی
گولاله سورهی خاکی کوردان بی

فرمیسکت بسره دایه چاوینک هه لیتیه
به رخی نیز دایه گیان بو سه رپنه

سهره تای به هار بووه خه زان
چون هاتوو چروزی هه ل وهران

یلخوا تو نه مری نه بی به داخم
کوله کهی مالم په رزنی باخم

- نه نجام -

له رځو رهسمی شین و لاوانه وهی کورديدا گه یشتینه نه نجامی

نه سانهی خواره وه :

__ نه ده بی لاوانه وه و پرسه و ناشتنی مردوو به شینکی هره گرنګی فولکلوری میلله تانه، له جیهاندا بایه ختیکی نږدی پی دراوه وله نه ده بی کورديدا به شینکی فراوانی تراږیدیای مرقف ده خاته روو که نه ویش نه مان و مردنه و به شینکی هره کڅنی شتو هی نه ده به.

__ ناوه پوکی لاوانه وه و پرسه له هه موو به شینکی تری فولکلور که متر گډپانی به سهردا هاتوه پاشماوهی نه ریت و روډاوی کڅنترین ټایین وباری کڅمه لایه تی میلله تانی ټیا پارږیزاوه.

__ شین و لاوانه وه و مځکانی هه تا مرقف بعتی هره ده مینتی، چونکه مردن قه ده ریځکه به سهر هه موو مرقفکدا دیت.

__ پځ رهسمی قوناغی مردوو به م دڅخانه تی پهر ده بی.

ا- شین و شه پځر

ب- پځ و په سمی شینو پرسه دانان

ج- رهش پڅشی

__ کوردي موسلمان ریځ و رهسمی تاییه تی له شتنی مردوو و ناشتنی مردودا هه یه. به تاییه تی (کفن کردن و تهلقین دادن و گهرمه کڅپو سی رڅځګانه و حوته و چله و نڅ جه څن و سهره خوڅشی.

__ ده رخستنن نه ریتی کڅنی کورده واری پېش چاخی ئیسلام که کورده کان مردوویان له سندوقدا ناشتووه، یاخود له ناو ته نووړیکی تاییه ت که ئیستا نمونه یان له موزه خانه ی نه ننوگرافیاو فولکلوری کوردي له سلیمان خراوه ته

به رچاو... گزړه كان له قور وهك ته نور به پي ی قه باره ی مردوه كه دروست كړدوه. ياخود هر له كژندا مردو خراوه ته ناو سهندوق وچل و بهرگي له گه ليا خراوه ته گزړه وه... هر دور نه رڼين له ناو كورده واريډا نذر چار له گه ل مردودا تاومه داني له گه ل دا نيژراوه... هر نمونه كه مردو خراوه ته صندوق نه حمله دی خاني باسی مه م وزين دهكات كه مه م مردوه خستويانه ناو سهندوق و ده لي:

حاصل ټه كرن ژ نوقه صندوق مير گوته مه می ژ بوته معشوق^۸

مه روه ما له كژندا نه گه ر په كيكه له ژيانيدا ناغا بوبي كه مردوه خه خه ركه يان له گه لدا ناشتوه.

— ده رخستنی نږبه ی ئو رڼ و رسم و کارانه ی به ستراون به مردوه وه وهك پرچ برينه وه له سه ر گزړه كه (له كژندا) و پاش گه رانه وه شاگر كړنه وه له سه ر گزړه كه، دا گيرسانی چرا له شوينی شتنی مردو. يان كه تاريك داهات نابي بق مردو بگرين (نه مهش به نږی له ناو كورده په زبديه كاندا ده رمان خستوه كه په پوندي به پيرنږی خور په رستنه وه هه يه).

— ده رخستنی دوو جوره پرسه:

ا— پرسه ی پياوان

ب— پرسه ی ژنان

— ده رخستنی دوو جوره لاوانه وه

— لاوانه وهی تاييه ت دايكه، باوك، كوپ، كچ، خزم وكه سووكار.

— لاوانه وهی گشتی - زانايان، سياست مه داران، شديب و نوسه ران.

— له نه نجامدا گه يشتينه نه وهی كه شيني كوتل زياتر بق پياوانه تاييه تی

له وه دايه پره له ره گه زه كانی داستانی قاره مانیه تی ليريكو زياتر باسی نازليه تی

و سه ركه وتزو خوخه ويستی به.

^۸ مه رڼين _ نه حمله خاني _ گزړيني بز روسی _ م. ب. رودينكو، موسكو ۱۹۶۲. ل. ۱۷۹.

__ لوانه وه زیاتر به ثافره ته وه تاییه ته که هه ست و سوزنیکي قولي له راده به ده ری
تیا ده بینرئ.

لوانه وهی کوږو کچ له ناو جزره کاندای زیاتر بلاو بوقته وه مرقف که سهیری که سی
مردوو لاوینه ده کات که بق کوږ، یا کچ ده لاویننه وه وا هه ست ده کا به شه کانی
گیانی پارچه ده بیت.

__ له شینه کاندای زیاتر شینی کور (شهید، جوانه مرگ، زاوا) زیاتر گرم تره
چونکه کوږ شوینی باوکه ده گرځته وه. له به ریوه بردنی خیزان وله میښکی هره
زوری خه لکېشدا کور له مالا نزیکتره له کچ.

__ له ناو شینه کاندای غم و په ژاره یه کی زور و له راده به ده رو گریانیکي به سوز وه که
خاسیه تی به پتی شینه کان دیاره.

__ له شینی کوریدا نه وه مان ده رخست که سروشت ده ورئیکي گوره ی گنراوه (پایزه
که لاړتانه، به هاره و کچ ناوخته، گول هه ل ناوهرئ، سروشت لیږده دا به ته نیا
خزمه تی ده روبه ری نه کردوه به لکو به هداري له غه می قاره مانه کانی رووداوه که
کردوه. واته سروشت ده نالغتنی بق بارانی پایز.... به بی ده نگی ده لاویننه وه.

__ له شیندا هم نیشانانه دیاره. (تکا کردن، ناښارامی و بیژاری، سه رنه نشت و داوا
کردن له حکیم که چاره ی مردوه که بدقزنه وه).

پاخوا دوکتوران ده ستان نه نالی

ده رمائی ( ) بق بیته مالی

__ له شینی کوریدا ناوی (نیزایل) به گیان کیش ده به ن :

توخوا عیزرائیل بده مؤله تم

نیزن بخوازم له عه شیر تم

توخوا عیزرائیل رووی مه ردت بی

نوبالی جوانه مرگ به گه ردت بی

- لاوانه وهی کوردی به گشتی کورت بری به تاکو زیاتر کار له خه لکه بکه ن.
- زمانی هونه ری لاوانه وه پره له خوازه و درکه.
- ده رخستنی روخساری شینی کوردی که به یته کان یا دوو به یته و سێ به یته چوار به یته و پینچو شهش به یته.
- کیشی به یته کان زیاتر کیشی په نجه و کیشی نازاده.
- له رووی سه رواوه زیاتر شینی کوردی سه رواکانیان.
- ا- سه روای په کگرتوو.
- ب- سه روای هه مه په نگه.
- ج- سه روای مه سنه وی به.
- توانیمان بۆ یه که مجار شینی ئه نفاله کان بخه یته پوو له گه ل ده رخستنی ناوه پۆکی شینه کان... به تایبه تی کوپه لاوه کان ژور له به یته کاندایه نگی داوه ته وه و جه رگی دایکیان سووتاندوو.
- شینو لاوانه وه گه وره ترین فهره نگی زاراوه ی دروست کردوو که بۆته ده وله مند کردنی زمان و ئه ده بی کوردی (وه که ده زمان خستوو).
- سۆزو خه یالو بیرکردنه وه له کۆچ کردنی هه تاه تایی مردوو که بۆته بناغه ی قولی بابته ی شینه که و زیاتر بۆته ده رخستنی لایه نی هونه ری شینو لاوانه وه.

نه و زاراوانه‌ی تایبه‌تن به مه‌راسیمی

مردوو و شینو لاوانه‌وه :-

__ ده‌ستووری چه‌مه‌ره * یان کۆتەل:

له‌ناو هه‌ندێ ناوچه‌و مۆزی کوردیدا ده‌ستووری چه‌مه‌ره (کۆتەل) هه‌یه. چه‌مه‌ره ئه‌وه‌یه ئه‌و مردوو نه‌گه‌ر کوپێکی گه‌نجی به‌دیعه‌نو سوارچاکنو ده‌ست به‌تفه‌نگ بووبێ وه‌یا ئاغایه‌کی ده‌ست رۆیشتوو بیت که‌سو کاری ئه‌و مردوو ئه‌سپی مردوو که‌ دێنن تهنه‌نگو فیشه‌گنو خه‌نجهری مردوو که‌ که‌له‌وه‌ختی خۆیا له‌به‌ر کردوو به‌کاری هه‌نانو ده‌ی هه‌نن و شینی له‌سه‌ر ده‌گه‌ن. چه‌مه‌رو کۆتەل له‌ناو کوردی یه‌زیدی و ئیسلامه‌کان ده‌کری، چه‌مه‌ر زیاتر به‌مۆسیقاو ته‌نبوو کۆبوونه‌وه‌ی ژنان و پیاوان ده‌کری له‌شێوه‌ی بازنه‌یی. (له‌ناو شیعه‌کانو کاکه‌یی‌دا

__ کفن (کراس قیامت):

به‌رگێکی بێ دروومانی مردوو.^{۱۰}

__ تابووت، داره‌ مه‌یت، دارته‌رم :

له‌ته‌خته‌ درووست ده‌کری و چوار ده‌سکی هه‌یه. ئه‌مۆ له‌زۆر مزگه‌وتدا به‌پێی ده‌ست رۆیشتووی ئه‌وه‌ی که‌له‌مزگه‌وت دار ته‌رمی داناه‌وه‌ وه‌ک خه‌ریک له‌ته‌له‌منیوم درووست کراوه‌.

__ نیسقات

پاره‌دان به‌مه‌لا له‌بری مردوو که‌ نوێژی بۆ بکری بۆ ماوه‌یه‌کی درێژ. پاش ته‌واو کردنی ئیشه‌که‌ پاره‌که‌ به‌سه‌ر کۆبو هه‌ژاراندایه‌ش ده‌کری چونکه‌ دایانی پاره‌که‌ به‌که‌فاره‌ بووه‌.

^۹ مه‌لا نه‌دین سجادی _ کورده‌واری ل ۲۴. و گوڤاری ئاوینه. ژ ۱۸، ۱۷. سانی ۱۳۷۲.

^{۱۰} های _ ئافره‌تی کورد _ ل ۲۱۱ (وه‌گه‌ڕانی _ عه‌زیز گه‌ردی).

— تاته شۆر (مه شفون):

میزیکێ لاکیشهیی گهردیه چۆکیک بهرزه تهختهی سهری ژۆر توندو پتهوه
پنجهکانهی نهستورین و مردووی له سهر نهشون. که مردوویه که ده مرئ ده چن له
مزگوت تاته شۆری بۆ دینن وله بهر ده رگای ماله مردووه که تاسی رۆژ داده نرئ
ژۆر کهس به هۆی نهو تاته شۆروه ماله مردووه که ده ناسنه وه ئینجا پاش سنی
رۆژ ده بریتاره بۆ مزگوت.

— قور پێوان :

که سروکاری نزیکێ مردووه که قور نه دهن به سهرو شانیا نا واته قور پێوان.

— پوهه :

نهو ماوهیه که پاش مردو پیاوان وژنان داده نیشن و خه لکه و کهس و کار دین
بۆ سهرخۆشی کردن. له هه ندی شوینا شیرو خواردن بۆ ماله مردووه که
ده برئ (وه کو کۆیه و ده ووبه ری و به رده رهش).

— سنی رۆژه، (سنی رۆژ گانه):

مه به سیت له سنی رۆژه نهو به مالی خاوهن مردووه که سنی رۆژ له تازیه که
داده نیشن وشین و واوه یلا ده کهن و سهردولکه ده لپن... ژۆر جار چه ند
که میانیکێ تایبتهت هه ن شینه که ده به ستر و به سهر مردووه که هه ل ده لپن
ئه مه ش یا که سنی نزیکێ مردووه که یه یا به پاره نهو که سه ده گرن. له ماوه ی ئه م
سنی رۆژه دا خاوهن مردووه که چیشته لی نانیته... خه لکه بۆی لی ده نپن یا خود
له ماله مردووه که ده چنه سهر قه بران. ژۆر نامپننه وه چونکه ده لپن
(قه بره که ی نو ی به و خراپه پمپنیه وه له سهر). سنی رۆژ گانه واته دوا ی سنی
رۆژه ماله مردووه که خه لوا ده به خشنه وه به سهر دهرو دراوسی کاندئا ئه مه ش بۆ
نهو به ده می مردووه که شیرین بئ چونکه تالوی مه رگی چه شتوه.

— سهردولکه، که لاسی شینن، چاینه، شین، لاواندهیه :

به شتیه ی شیمرو ناوازیکی به سۆز بۆ مردووه که ده لپن و شین ده کهن و

مردووه‌که ده‌لاویننه‌وه‌پرسه‌که‌ران ده‌گرین و له‌خویان ده‌ده‌ن و یو‌ی ده‌سیننه‌وه.

__ ره‌ش پۆش :

واته ماله تازیه‌که له‌و ماوه‌یه‌ی جلی ره‌شیان له‌به‌ر کردووه تاسالیک یاخود زیاتر له‌و ساله‌ دا جلی ره‌ش داده‌که‌ن واته دوا‌ی سالیک. مه‌به‌ست له‌سالانه واته سالیک به‌سه‌ر مردووه‌که تیپه‌ر بووه. له‌و رۆژه‌ دا ده‌چنه سه‌رقه‌بران و چیش‌ت لی‌ ده‌نین و ده‌ی کن به‌خێر. له‌ماوه‌ی ئه‌و ساله‌ دا خاوه‌ن مردووه‌که ناچن بق میوانی و سه‌یران ته‌نیا بق تازج ده‌چن.

__ ده‌وتم :

قوربانی بق مردوو ده‌کری و حه‌وت ناوی که‌س و کار له‌کاتی سه‌ریرینی قوربانیه‌که تی ده‌خړی. به‌هیوای ئه‌وه که هه‌ر حه‌وت ده‌رگای به‌هه‌شتی بق بکریته‌وه.

__ که‌سه‌ گۆر :

ئه‌و خواردنه‌یه که له‌لایه‌ن که‌سو کاری مردووه‌وه ده‌هینریت و له‌ کاتی مردووه‌که له‌سه‌ر گۆره‌که ده‌خوړیت و ئه‌مه به‌خیری مردووه‌که دا ده‌نرئ.

__ چله :

مه‌به‌ست له‌چله واته چل رۆژ به‌سه‌ر مردووه‌که تی په‌ریوه که‌مردووه. له‌شاری کۆیه واپاوه دوو جوژه چله هه‌یه که به‌پێ‌ی خیزانه‌که ده‌گۆریت.

جو‌ری یه‌که‌م : ئه‌و چله‌یه‌یه که‌مالی خاوه‌ن مردووه‌که له‌خویان ده‌گرن ئه‌وه‌ش له‌وه‌وه درووست ده‌بن کاتی مالی مردووه‌که رۆژی پێش سێ رۆژه بچنه سه‌ر قه‌بران واته چله‌یان ده‌که‌وێته سه‌ر.

جو‌ری دووهم : ئه‌و چله‌یه‌یه که‌ته‌نها سه‌ری چله‌مین رۆژ ده‌چنه سه‌ر قه‌بران و شیبوی بق لی‌ ده‌نین و ده‌یکه‌ن به‌خێر. ئه‌م دوو جوژه چله‌ گرتنه به‌گۆیره‌ی که‌سه‌ مردووه‌که ده‌بیت ئه‌گه‌ر که‌سی مردووه‌که مندالی هه‌بوو ئه‌وا ژماره‌ی منداله‌کان له‌و چل رۆژه ده‌رده‌که‌ن ئینجا چه‌ند رۆژ مایه‌وه سه‌ری ئه‌و رۆژه ده‌یکه‌ن به‌ چله‌و ده‌چنه سه‌ر قه‌بران.

تهیه سم :

ته گهر مردووه که له توانادا نه بوو بشوردی یه کتیک دوو جار ده ست به زه ویدا ده نی و نه تی (تیمم) دینی و به روخسارو هه ردو ده ستی مردووه که داده هینن.

هه لبه ستنی قه بر (کۆر) :

رۆژی حه وتم له مه ندی ناوچه یا له چله ی مردووه که دا چه ند که سی خزمی مردووه که له گه ل وه ستایه که به ره و گۆرستان ده پۆن تاقه بره که هه لبه ستن. گۆر به پی ی هه ژاری و ده وله مه ندی مردووه که ده گۆر و ده پاژیته وه.

نۆچه ژن :

به که م جه ژن که مردووه که ی تی ده که وئ، ته گهر مردووه که چه ند رۆژی، یا چه ند مانگیک مردی و جه ژنی به سه ردا بی پی ی ده لین (نو جه ژن) له م رۆژه دا که سووکارو ناسیاوان سه ردا نی ماله مردووه که ده که نو سه ره خوشیان لی ده که ن.

سه رچاوه گانی

١) سه رچاوه گان به زمانی کوردی:

- ١- لیکۆلینهوهی ئه دهیی فۆلکلۆری کوردی _ د. عیزه دین مستهفا. بهغدا ١٩٧٠.
- ٢- چه ئه باسیک ده ربارهی ئه ده بو ره خنهی ئه دهیی _ ئیسماعیل رسول. بهغدا ١٩٨١.
- ٣- کورده واری _ عه لادین سجاد ی _ به غجا ١٩٧٠.
- ٤- سه رنجیک له ده روزه ی فۆلکلۆری کورده وه _ نه قابه ی مامۆستایان _ هه ولێز ١٩٦٢.
- ٥- فۆلکلۆری کوردی له ناوچه ی دزه یاندا _ ئاواز حه مه ئه مین. بهغدا ١٩٨٢.
- ٦- ئافره تی کورد _ هینی هانس _ (وه رگێرانی _ عه زیز گه ردی _ بهغدا ١٩٨٣).
- ٧- رێگای به مه شت _ مه لا عه بدول که ره صی مدرس - بهغدا ١٩٨٦.
- ٨- ئه ده یی کورده یی هونه ره گانی ئه ده ب. لوبکۆز شوکریه ره سول _ هه ولێز ١٩٨٩.
- ٩- فۆلکلۆری هۆناره گانی کورده واری _ محم د کریم شریف _ که رکوک ١٩٧٤.
- ١٠- فۆلکلۆری کوردی _ محم د توفیق ورده ی _ ب١ _ بهغدا ١٩٦٨.
- ١١- داستانه زو گۆرانی له فۆلکلۆری کوردی _ عومه ر شیخا له ده شته کی هه ولێز ١٩٧٨.
- ١٢- فهرمه نگی خا ل _ کورده ی _ کورده ی _ بهغدا ١٩٦٤.

سه رچاوه گان به زمانی عه ره بی:

- ١- الواقیة فی الادب الکردی _ د. عزالدین مصطفی رسول _ بیروت ١٩٦٦.
- ٢- الرثاء فی الشعر العصر العباسی الاول _ [مظفر عبدالستار غانم] ١٩٨٤ (رساله مجاستوس) جامعه البصره.
- ٣- التشیع واثره فی شعر العصر العباسی الاول - د. محسن عیاض _ نجف ١٩٧٣.
- ٤- التمازی والمراثی _ المبر د حم د بن یزید _ محم د الدیه اجی _ دمشق ١٩٧٦.
- ٦- الحیاة والموت فی الشعر الجاهلی _ د. مصطفی عبداللطیف جاورک _ بغداد ١٩٧٧.
- ٧- الرثاء - سلسله فنون الادب العربی - د. شوقی ضیف _ قاهره ١٩٥٥.
- ٨- الرثاء فی الشعر الجاهلی وصد ر الاسلام _ بشری محم د علی الخطیب _ بغداد ١٩٧٧.
- ٩- الرثاء فی الشعر العربی - د. محم د حسن ابو ناجی - بیروت ١٤٠٢هـ.
- ١٠- نقد الشعر _ قدامه بن جعفر _ کمال مصطفی _ بغداد ١٩٦٣.
- ١١- فی الادب وفتونه - علی بو ملحم _ بیروت ١٩٧٠.

سه‌ره‌چاوه به زمانی رووسی:

- ١- لاوانه‌وه‌ی رووسی - ک.ق. چیتۆف. لیننگراد. ١٩٦٠.
- ٢- مه‌راسیمی لاوانه‌وه‌ی کوردی _ م.ب. رودینکو _ موسکو ١٩٨٢ز
- ٣- شینی کورده یه‌زیدیه‌کانی پشت قه‌فقاز _ م.ت. رودینکو. موسکو ١٩٧٠.
- ٤- لاوانه‌وه‌ی لینسکی _ م.ک. نازانوفاکس ١٩٢٢.
- ٥- عاداتو رسوماتنامه‌ی ئه‌کرادی _ مه‌لامه‌حوودی‌بایه‌زید _ موسکو وه‌رگێزانی م.ب. رودینکو.
- ٦- کورته‌مێژوویه‌کی ته‌نۆگرایی کورد _ س.یه‌گیزاوف _ تفلیس ١٨٩٩.
- ٧- کورده‌کانی ئازربایجان _ گ.ف. چورسین تفلیس ١٩٢٥.
- ٨- کورده‌کانی موکریان _ ن.ل. فیلیچفسکی _ موسکو ١٩٥٨.
- ٩- کورده‌کانی پشت قه‌فقاس _ ت.ف. ئه‌ریسترفا _ موسکو ١٩٦٦.

- ١- گۆفاری رۆشنبیری نوێ _ ژ ١١٢ _ به‌غدا ١٩٨٦.
- ٢- هاوکاری _ ژ ١٩٦ _ ٧-١٢-٩٧٣.
- ٣- گۆفاری کاروان _ ژ ٤ _ به‌غدا ١٩٨٦.
- ٤- = = = = = ژ = = = = =
- ٥- گۆفاری کۆبی زانیاری کورد _ ژ ٧ _ به‌غدا ١٩٧٨.
- ٦- گۆفاری ئاوینه _ ژماره ١٧-١٨ _ سالی ١٣٧٣.

نه و کده سانهی شینو زانباریم نه زانباران و دهگرترتووه :

- ۱_ ئیبراهیم محمود ئیبراهیم _ تهمن ۲۱ سال، دانیشتوی همولتر، خوتندهواره، سالی ۱۹۷۹.
- ۲_ لارق جمباز _ دهربارهی تازی دهشتی همولترو (شکاکه)یهکان، خوتندهواره _ تهمن ۴۶ سال.
- ۳_ فاته خانی عدلی جولا _ سلیمانی گهرهکی چوار باغ _ تهمن ۶۰ سال نهخوتندهواره.
- ۴_ ئیقبال حسین علی _ خانەقین _ لوانووهبعشیرهی لوری سالی ۱۹۷۸ لهزاریم و دهگرترتووه _ خوتندهواره تهمن ۲۵.
- ۵_ لیلی صالح بهیرام _ لوانووهی شارۆچکهی خانەقین _ گهرهکی (حي البعث) سالی ۱۹۷۹. تهمن ۷۰ سال نهخوتندهواره.
- ۶_ ههردوئیل کاکهیی _ زانباری شینو لوانووهی (کاکهیی)م لئ و دهگرترتووه _ تهمن ۴۷ سال _ خوتندهواره کهرکوک.
- ۷_ عسمهت عبدالقهار _ کۆیه _ تهمن ۴۵ سال _ گهرهکی سرباغ نهخوتندهواره.
- ۸_ خاتون حسن _ کهرکوک _ تهمن ۶۰ سال، نهخوتندهواره.
- ۹_ عائشه محمد سلیمان _ سلیمانی، تهمن ۵۰ سال، نهخوتندهواره.
- ۱۰_ ثامینه خان محمد _ همولتر گهرهکی سیتاقان _ تهمن ۵۰ سال نهخوتندهواره.
- ۱۱_ مهلا عارف علی _ تهمن ۶۲ سال _ خانەقین _ نهخوتندهواره.
- ۱۲_ محمد حاجی شکر مختار _ خانەقین _ تهمن ۵۵ سال نهخوتندهواره.
- ۱۳_ نعبه شاه حمد _ خانەقین _ نهروکازی _ تهمن ۷۰ سال نهخوتندهواره.
- ۱۴_ گورجی علی خسرو _ خانەقین _ نیمام عباس _ تهمن ۶۵ سال نهخوتندهواره.
- ۱۵_ سید محمد بشیر _ تهمن ۷۶ _ خانەقین _ خه لکی نهجف، نهخوتندهواره.

- ۱۶ _ نجم خالد (نهلوهنی) _ مامۆستای زانکۆ _ ته مهن ۳۴ سال خانەقین.
- ۱۷ _ هه مینه نه حمەد _ ته مهن ۶۰ سال _ هه ولێتر گهره کی روناکی نه خوێندهواره.
- ۱۸ _ عائشه فرج _ سلیمانی _ تروی مهلیک _ ته مهن ۴۵ سال نه خوێندهواره.
- ۱۹ _ خه جیه جه کرچه ک _ خانەقین _ گهره کی شه هید نه حمەد _ ته مهن ۵۰ سال .
نه خوێندهواره.
- ۲۰ _ فاتمه خان _ خانەقین _ ته مهن ۴۰ سال، نه خوێندهواره.
- ۲۱ _ گول ناز _ خانەقین _ ته مهن ۴۴ سال _ نه خوێندهواره.
- ۲۲ _ خه رمان نهوۆز _ خانەقین _ ته مهن ۴۰ سال، نه خوێندهواره.
- ۲۳ _ خاوه ر خان برایم _ خانەقین _ ته مهن ۶۲ سال ، نه خوێندهواره.
- ۲۴ _ سوویا خانی ژنی به هجهت جاف _ هه ولێتر سالی ۱۹۸۸ زانیاری سه بارهت کۆتسه لی
جاف لی وه رگرتروه ، ته مهن ۵۳ سال خه لکی هه لیجه _ نه خوێندهواره.

ساوه روځ :

- _ پينشكی
- _ كرنكي ندم بابمته
- _ زاراوهی لاوانه وه
- _ پیتاسه ی لاوانه وه
- _ جوړه كانی لاوانه وه
- _ روخساری لاوانه وه شینی كوردی
- كیش و سه روا
- _ دڅخه كانی مردن
- ۱- شین و شمیږور
- ۲- ده ستوری شین و پرسه دانان
- ۳- پرسه و رهش پوښ
- _ دابو نه ریتی مردووشین و كفن كردنی
- _ بهرئ كړدنی مردو و
- _ رڼو رسمي ناشتنی مردو و
- _ هه لېستنې قمبر (كوږ)
- _ بیروباوری دابی مردو و ناشتن
- _ پرسه و جوړه كانی
- ۱- پرسه ی پیاوان
- ۲- پرسه ی ژنان
- _ چوڼیمتی ناماده كړدنی خواردن لمعالي مردو ودا
- _ كارتیك كړدنی ناپینی نیسلام لمپرسه دا
- _ لاوانه وه

بەشمەكانى شىنۇ لاوانىمۇە

۱- لاوانى تايىمەت

۲- لاوانىمۇەى گىشى

— جۇرەكانى شىنۇ لاوانىمۇە لەفۇلكلۇرى كوردىدا

— شىنى تايىمەت

— شىنى دايىك بۇ مىنالىمەى

— شىنى باوك

— شىن بۇ كوپۇ لاوى گىنج

— شىن بۇ كىزى گىنج

— لاوانىمۇەى دايىك بۇ كوپى شەھىدى

— لاوانىمۇەى دوورە وولات

— لاوانىمۇەى گىشى (پىاوانى ناودارو سەرەك ھۇزۇ زانا ئەدىيانو سىياسەت مەداران)

— كۇتەل ، چەمەر

— شىنى ئەنقال

— لاىنى ھونەرى بەيتى شىن

— سۇزۇ ئاواز و خىمال

— ئەنجام

— ئەو زاراوانى تايىمەن بەرىئىرەسىمى شىنۇ لاوانىمۇە

— سەرچاۋە زانىارىمەكان

په نامه ده کانی لوانهوهی

- ۱- ناهه رۆکی فیکریو نه ده بی په نلو قسه ی نه ستقی کوردی (نامه ی دوکتورا)
- ۲- نه ده بی کوردیو هونه ده کانی نه ده بی کوردی (کتیب)
- ۳- نه ده بی کوردی (په خشان) (کتیب)
- ۴- نه ده بی فولکلۆری کوردی (کتیب)
- ۵- کۆمه له رازیکه بۆ مندلان (لەرووسی یهوه کراوه به کوردی)
- ۶- دابو نه ریتی کورده کان (مهلامه حمودی بایه زید) (لەرووسی یهوه کراوه به کوردی)
- ۷- شینی کورده یه زیدیه کانی پشت قه فکاس (لەرووسی یهوه کراوه به کوردی)
- ۸- لیکۆلینه وهی نه ده بی کوردی له عیراقدا (لەرووسی یهوه کراوه به کوردی)
- ۹- گۆزانی یاترا نه های کورد _ دوکتۆر محمّد مۆکری (له فارسی یهوه کراوه به کوردی)
- ۱۰- سلیمانی له نه ده بی فولکلۆردا (لیکۆلینه وه)
- ۱۱- گمشیک به جیهانی شیخ رهزای تالهبانی (روخسارو ناهه رۆکی شیعه کانی (لیکۆلینه وه).
- ۱۲- په نلو قسه نه ستقی له وهزه کانی سالنامه ی کوردیدا (لیکۆلینه وه).
- ۱۳- زانستی فولکلۆر له نه روویا و کورده ستان (لیکۆلینه وه).
- ۱۴- نه پتی ژماره (۷) له کله پوری گه لاند کوردا (لیکۆلینه وه).
- ۱۵- فیراقو جودایی له شیعه کانی مه لای جهزیری (لیکۆلینه وه).
- ۱۶- هه لباوردنی شیری شاعیرانی کلاسیکی کرمانجی ژوروو (لیکۆلینه وه).
- ۱۷- نه ده ی کورنو قاره مانی گالتو گمپی شاری سلیمانی (لیکۆلینه وه).
- ۱۸- نرخ و به های لای لایه دایکه له نه ده بی مه لاند (لیکۆلینه وه).
- ۱۹- حکایه ی خورانی کوردی له رووی مورفۆلۆژییه (لیکۆلینه وه).
- ۲۰- کیشه ی زاواوه پیتاسی فولکلۆر (لیکۆلینه وه).
- ۲۱- ده نگه تافه تی کورد له نیتان شاعیرانو ده نگه ره سه نایه تی خۆیدا (لیکۆلینه وه).
- ۲۲- ره زنی مار له کله پوری گه لان و کوردا (لیکۆلینه وه).
- ۲۳- گلگامش له نیتان نه فسانو داستاند (لیکۆلینه وه).
- ۲۴- بیری نه تمایه تی و کوردا یه تی له غه مرموده قسه نه ستقی بازانی نه مردا (لیکۆلینه وه).
- ۲۵- ریکاگانی کاری مه بدانی فولکلۆری کوردی. هه ولیر ۱۹۹۷ (کتیب).
- له گه ل ده یان کتیبو لیکۆلینه وه ی زانستی چاره ریی چاپن.